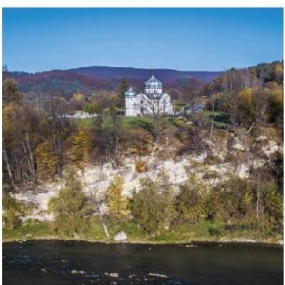
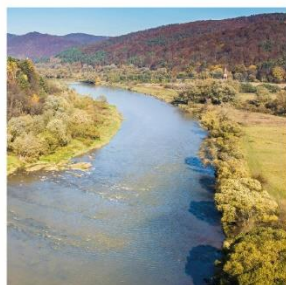

GMINA SANOK
Przyjedź, zakochaj się, wróć!

Strategia Rozwoju Gminy Sanok

na lata 2021-2027

Sanok, 2021

DELTA PARTNER

STOWARZYSZENIE WSPIERANIA
INICJATYW GOSPODARCZYCH

Spis treści

I Wprowadzenie	4
Podstawa prawna	5
Komplementarność z innymi dokumentami planistycznymi	6
II Diagnoza strategiczna Gminy Sanok	13
Statystyczny portret gminy	13
Wnioski z diagnozy	31
Wnioski z badań społecznych	34
Model struktury funkcjonalno-przestrzennej	36
III Analiza SWOT	40
IV Strategiczne założenia rozwojowe.....	43
Koncepcja rozwoju	43
Misja i wizja rozwoju	44
Poziom strategiczny.....	47
Plany operacyjne	50
Planowane przedsięwzięcia kluczowe.....	55
Wymiar interwencji strategicznej.....	56
OSI w strategii rozwoju województwa a zakres planowanych działań gminy.....	56
Obszary strategicznej interwencji kluczowe dla gminy.....	61
Rezultaty planowanych działań	62
Schemat założeń strategicznych.....	63
V System wdrażania	64
Zarządzanie strategią.....	64
Monitoring i ewaluacja.....	65
Aktualizacja oraz wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych	65
Finansowanie strategii	66
Ewaluacja ex-ante.....	67
Załącznik nr 1 Gmina oczami mieszkańców.....	70
Załącznik nr 2 Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie Sanok, aneks do Strategii Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027.....	81
Załącznik nr 3 Mapy zagrożenia i ryzyka powodziowego	87

I Wprowadzenie

Strategia rozwoju gminy Sanok na lata 2021-2027 jest dokumentem strategicznym, który ma za zadanie wskazywać kierunki rozwoju społecznego, gospodarczego oraz przestrzennego.

Wyodrębnione w strategii priorytety, cele i kierunki mają stanowić odpowiedź na potrzeby i oczekiwania mieszkańców gminy. Dlatego też istotnym elementem opracowania niniejszego dokumentu jest przeprowadzenie badania ankietowego wśród lokalnej społeczności, w celu poznania punktu widzenia mieszkańców oraz wyzwań i problemów, do których likwidacji powinien dążyć samorząd gminny.

Uwzględniając znowelizowane przepisy ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, dokument zawiera trzy istotne części: diagnostyczną, planistyczną oraz część dotyczącą systemu wdrażania. Część diagnostyczna opracowana została na podstawie pozyskanych danych statystycznych m.in. z Głównego Urzędu Statystycznego i Urzędu Gminy. Uzupełniona została wynikami badania ilościowego, które przeprowadzono z mieszkańcami. Część planistyczna, najważniejsza, definiuje cele strategiczne, operacyjne oraz kierunki rozwoju. Określa również misję i wizję rozwoju gminy, w perspektywie długookresowej. Ostatnią część stanowi system wdrażania, który określa mechanizmy związane z realizacją strategii, takie jak monitoring i ewaluacja, uwzględnia również możliwość aktualizacji dokumentu (jeżeli zachodzi taka konieczność, np. ze względu na zmiany i potrzebę zachowania spójności ze strategią województwa) oraz ramy i środki finansowania.

Przyjęta strategia jest spójna z dokumentami szczebla krajowego, regionalnego i lokalnego. Opracowana została na podstawie przepisów ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372), ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1057), a także ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

Powstanie strategii ma stanowić wsparcie władz jednostek samorządu terytorialnego w zarządzaniu strategicznym. Ponadto, jedną z funkcji jakie pełni opracowany dokument, jest wykorzystanie go jako podstawy do wnioskowania o pozyskanie i przyznanie środków zewnętrznych, w szczególności z funduszy Unii Europejskiej.

Podstawa prawna

Na kształt i strukturę strategii rozwoju gminy Sanok, wpływ ma w szczególności ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372) w której wyszczególnione są elementy, które muszą znaleźć się w strategii, oprócz wniosków z diagnozy istotne są również:

1. cele strategiczne rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym;
2. kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych;
3. oczekiwane rezultaty planowanych działań, w tym w wymiarze przestrzennym, oraz wskaźniki ich osiągnięcia;
4. model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy;
5. ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie;
6. obszary strategicznej interwencji określone w strategii rozwoju województwa, o której mowa w art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2020 r. poz. 1668 oraz z 2021 r. poz. 1038), wraz z zakresem planowanych działań;
7. obszary strategicznej interwencji kluczowe dla gminy, jeżeli takie zidentyfikowano, wraz z zakresem planowanych działań;
8. system realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych;
9. ramy finansowe i źródła finansowania.

Powyższe obligatoryjne elementy dokumentu wpisują się w strukturę przygotowanej strategii. Niniejsze opracowanie uwzględnia kwestie społeczne, gospodarcze oraz przestrzenne, które wynikają ze znowelizowanych przepisów. Projekt strategii sporządzany jest w formie tekstowej oraz graficznej, ze szczególnym wskazaniem na model struktury funkcjonalno-przestrzennej, który stanowi ilustrację założeń ukierunkowanej terytorialnie polityki rozwoju lokalnego, jest graficznym odzwierciedleniem treści strategii. Nowością na gruncie dotychczasowych przepisów jest konieczność określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu strategii, o czym mówi zapis Art. 10f. 1. ustawy: Rada gminy, w drodze uchwały, określa szczegółowy tryb i harmonogram opracowania projektu strategii rozwoju gminy, w tym tryb konsultacji, o których mowa w art. 6 ust. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Ustawa wskazuje konkretnie, z kim należy przeprowadzić konsultacje strategii, są to: sąsiednie gminy i ich związki, lokalni partnerzy społeczno-gospodarczy, mieszkańcy gminy oraz właściwy dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie.

Komplementarność z innymi dokumentami planistycznymi

Rozdział odnosi się do przepisu „Art. 10f. 2. Projekt strategii rozwoju gminy opracowuje wójt oraz przedkłada go zarządowi województwa w celu wydania opinii dotyczącej sposobu uwzględnienia ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie określonych w strategii rozwoju województwa” zawartego w Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

Zgodnie w powyższym zapisem niniejszy dokument wpisuje się w ustalenia nadrzędnych dokumentów planistycznych, na poziomie krajowym, regionalnym, ale także dokumentów lokalnych. Poniżej zdefiniowano i wykazano komplementarność z najważniejszymi dokumentami z ww. poziomów.

Przedmiotowe opracowanie jest zgodne m.in. z następującymi kluczowymi dokumentami:

- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – SOR Została przyjęta przez Radę Ministrów 14 lutego 2017 r. SOR jest aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju, tj. Strategii Rozwoju Kraju 2020. Jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 - KSRR 2030 to podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa. Znajdują się tam postanowienia SOR określone w filarze rozwój społecznie i terytorialnie zrównoważony.
- Strategia Rozwoju Województwa „Podkarpackie 2030”
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sanok
- Strategia Rozwoju Powiatu Sanockiego na lata 2016-2022
- Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Sanok na lata 2017-2023

Duże znaczenie w tworzeniu i opracowywaniu dokumentu strategicznego mają zapisy przedstawione w Strategii Rozwoju Województwa „Podkarpackie 2030”, gdyż odgrywa ona kluczową rolę w wymiarze regionalnym, a także ma przełożenie na dostępność środków finansowych w ramach projektowanego Regionalnego Programu Operacyjnego. W strategii rozwoju województwa podkarpackiego wskazanych zostało pięć obszarów tematycznych: Gospodarka i nauka, Kapitał ludzki i społeczny, Infrastruktura dla zrównoważonego rozwoju i środowiska, Dostępność usług oraz Terytorialny wymiar Strategii. W rozdziale *Wymiar interwencji strategicznej*, zostały przedstawione obszary strategicznej interwencji wyróżnione w strategii wojewódzkiej, w które wpisuje się gmina Sanok, które tworzą płaszczyznę do jej rozwoju w konkretnych obszarach tematycznych.

Z uwagi na istotną rolę strategii wojewódzkiej w kształtowaniu działań i kierunków niniejszej strategii gminy, poniżej przedstawiono szczegółowe informacje dotyczące wyznaczonych obszarów tematycznych, priorytetów i celów.

1. Gospodarka i nauka - Wzmacnianie potencjału regionalnej gospodarki oraz zwiększanie udziału nauki i badań dla innowacyjnego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa
    - 1.1. Nauka, badania i szkolnictwo wyższe wspierające gospodarkę
    - 1.2. Inteligentne specjalizacje województwa
    - 1.3. Konkurencyjność gospodarki poprzez innowacje i nowoczesne technologie
    - 1.4. Gospodarka cyrkularna (Gospodarka obiegu zamkniętego)
  2. Kapitał ludzki i społeczny - Wzmacnianie kapitału ludzkiego i społecznego jako podstawy umożliwiającej rozwój regionu oraz podnoszenie poziomu życia mieszkańców
    - 2.1. Edukacja
    - 2.2. Regionalna polityka zdrowotna
    - 2.3. Kultura i dziedzictwo kulturowe
    - 2.4. Rynek pracy
    - 2.5. Społeczeństwo obywatelskie i kapitał społeczny
    - 2.6. Włączenie społeczne
    - 2.7. Aktywny styl życia i sport
  3. Infrastruktura dla zrównoważonego rozwoju i środowiska - Rozbudowa infrastruktury służącej rozwojowi oraz optymalizacja wykorzystania zasobów naturalnych i energii przy zachowaniu dbałości o stan środowiska przyrodniczego
    - 3.1. Bezpieczeństwo energetyczne i OZE
    - 3.2. Rozwój infrastruktury transportowej oraz integracji międzygałęziowej transportu
    - 3.3. Poprawa dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionu oraz rozwój transportu publicznego
    - 3.4. Rozwój infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej w regionie
    - 3.5. Rozwój infrastruktury służącej prowadzeniu działalności gospodarczej i turystyki
    - 3.6. Przeciwdziałanie i minimalizowanie skutków zagrożeń wywołanych czynnikami naturalnymi
    - 3.7. Zapobieganie i minimalizowanie skutków zagrożeń antropogenicznych
    - 3.8. Zarządzanie zasobami dziedzictwa przyrodniczego, w tym ochrona i poprawianie stanu różnorodności biologicznej i krajobrazu
  4. Dostępność usług - Zwiększenie dostępu obywateli do usług publicznych i podniesienie standardu ich świadczenia dla poprawy jakości życia i wzmacniania procesów rozwojowych
-

- 4.1. Poprawa dostępności do usług publicznych poprzez wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych
- 4.2. Planowanie przestrzenne wspierające aktywizację społeczności i aktywizacja obszarów zdegradowanych
- 4.3. Wsparcie instytucjonalne i poprawa bezpieczeństwa mieszkańców
- 4.4. Budowanie i rozwój partnerstwa dla rozwoju województwa
- 4.5. Współpraca ponadregionalna i międzynarodowa

Dodatkowo strategia „Podkarpackie 2030” wskazuje: Obszar horyzontalny - Terytorialny wymiar Strategii, którego celem jest wzmocnienie terytorialnej spójności województwa podkarpackiego. Odniesienie do wymiaru terytorialnego Strategii znajduje się w rozdziale dotyczącej wymiaru strategicznego interwencji.

Strategia Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027 realizuje oprócz przepisów ustawy o samorządzie gminnym, również zapisy Ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo Wodne (Dz.U. z 2021 r., poz. 624,784) w szczególności art. 326, który wskazuje, że w strategii rozwoju gminy uwzględnia się: 1) plany gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy; 2) plany zarządzania ryzykiem powodziowym; 3) plan przeciwdziałania skutkom suszy.

Poniżej odniesiono się do dokumentów w zakresie bezpośrednio odnoszącym się do granic administracyjnych Gminy Sanok. Przedstawiono również w formie graficznej informację na temat jednolitych części wód podziemnych i powierzchniowych, a także obszary szczególnie zagrożone powodzią.

Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły

Gmina Sanok zlokalizowana jest w obszarze dorzecza Wisły, konkretniej w regionie wodnym Górnej Wisły, który obejmuje zlewnię rzeki Wisły od ujścia Przemszy do ujścia Sanny, zlewnią bilansową cieków występujących w gminie, jest San z Wisłokiem.

Poniżej przedstawiono charakterystykę jednolitych części wód powierzchniowych (jcwp) i jednolitych części wód podziemnych (jcwpd).

Tabela 1 Charakterystyka jcwp zlokalizowanych na terenie gminy Sanok

Kod JCWP	Nazwa JCWP	Typologia JCW	Status	Stan ogólny	Cel środowiskowy		Ocena ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych
					Stan lub potencjał ekologiczny	Stan chemiczny	
RW200012221989	Wujski Potok	Potok fliszowy	naturalna	dobry	dobry stan ekologiczny	dobry	niezagrożona
RW200012223189	Płowiecki	Potok fliszowy	silnie zmieniona część wód	zły	dobry stan ekologiczny	dobry	zagrożona
RW20001222329	Sanoczek	Potok fliszowy	naturalna	dobry	dobry stan ekologiczny; możliwość migracji organizmów wodnych na odcinku ciekę istotnego - Sanoczek od ujścia do Niebieszczanki	dobry	niezagrożona
RW2000122233299	Tyrawka	Potok fliszowy	naturalna	dobry	dobry stan ekologiczny	dobry	niezagrożona
RW2000122261899	Pielnica	Potok fliszowy	naturalna	dobry	dobry stan ekologiczny	dobry	niezagrożona
RW20001222644	Stobnica do Łądzierza	Potok fliszowy	silnie zmieniona część wód	zły	dobry potencjał ekologiczny	dobry	zagrożona
RW20001422299	Oślawa od Rzepedki do ujścia	Mała rzeka fliszowa	naturalna	dobry	dobry stan ekologiczny; możliwość migracji organizmów wodnych na odcinku ciekę istotnego - Oślawa od ujścia do Rzepedki	dobry	niezagrożona
RW200015223319	San od zb. Myczkowce do Tyrawki	Średnia rzeka wyżynna – wschodnia	silnie zmieniona część wód	dobry	dobry potencjał ekologiczny; możliwość migracji organizmów wodnych na odcinku ciekę istotnego - San od Tyrawki do Zbiornika Myczkowce	dobry	niezagrożona
RW20001522379	San od Tyrawki do Olszanki	Średnia rzeka wyżynna – wschodnia	naturalna	dobry	dobry stan ekologiczny; możliwość migracji organizmów wodnych na odcinku ciekę istotnego - San od Olszanki do Tyrawki	dobry	niezagrożona

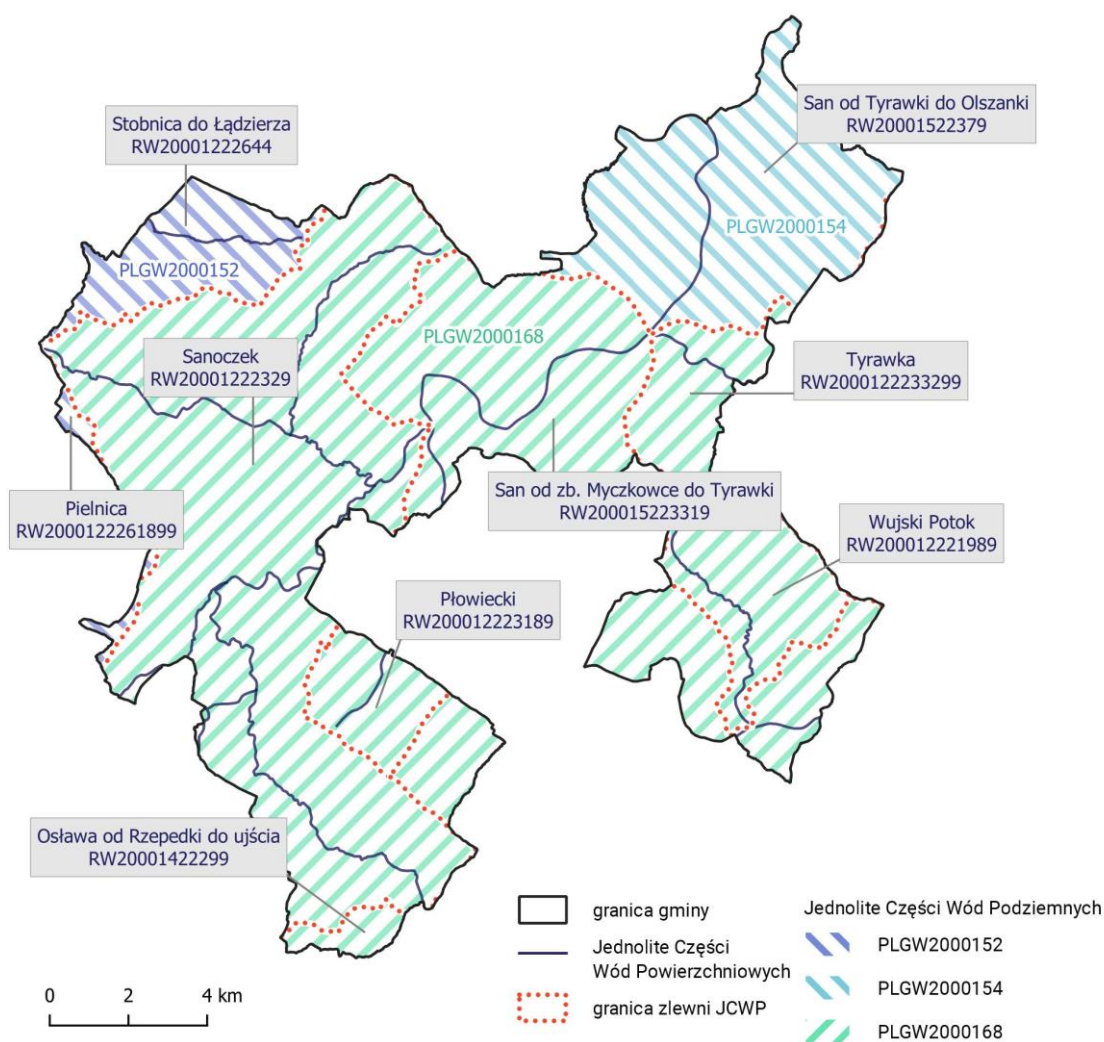
Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem bazy danych PGW KZGW.

Tabela 2 Charakterystyka jcwpd zlokalizowanych na terenie gminy Sanok

Numer JCWPd	Ocena stanu ogólnego	Cel dla stanu chemicznego	Cel dla stanu ilościowego	Ocena ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych
PLGW2000152	dobry	dobry	dobry	niezagrożona
PLGW2000154				
PLGW2000168				

Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem bazy danych PGW KZGW.

Rysunek 1 Mapa przedstawiająca JCWP oraz JCWPd zlokalizowane na terenie gminy Sanok

Źródło: opracowanie własne

Aktualizacja Programu Wodno-Środowiskowego Kraju

Program wodno-środowiskowy kraju (PWŚK) jest jednym z dokumentów planistycznych opracowywanym w celu programowania i koordynowania działań zmierzających do realizacji celów środowiskowych, wśród których znajdują się:

- Niepogarszanie stanu części wód,
- Osiągnięcie dobrego stanu wód,
- Spełnienia wymagań specjalnych, zawartych w innych unijnych aktach prawnych i polskim prawodawstwie, w odniesieniu do obszarów chronionych,
- Zaprzestanie lub stopniowe wyeliminowanie zrzutu substancji priorytetowych do środowiska lub ograniczone zrzuty tych substancji.

Program ten zgodnie z zapisami ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne, wskazuje działania podstawowe i uzupełniające, które mają na celu poprawę lub utrzymanie dobrego stanu wód w dorzeczach.

Aktualizacja wspomnianego dokumentu, ma na celu weryfikację zaplanowanych działań w PWŚK, pod względem stopnia realizacji i skuteczności, a także uzupełnienie i zaktualizowanie działań, dla poszczególnych części wód i obszarów chronionych, aby cele środowiskowe były możliwe do osiągnięcia.

Poniżej zostały przedstawione działania, wyróżnione w aktualizacji PWŚK dla poszczególnych cieków występujących na obszarze gminy Sanok:

Tabela 3 Działania wskazane w aPWŚK dla JCW zlokalizowanych w gminie Sanok

1. Wujski Potok 2. Tyrawka 3. Pielnica	<ul style="list-style-type: none"> • regularny wywóz nieczystości płynnych
4. Płowiecki	<ul style="list-style-type: none"> • kontrola postępowania w zakresie gromadzenia ścieków przez użytkowników prywatnych i przedsiębiorców oraz oczyszczania ścieków przez użytkowników prywatnych z częstotliwością co najmniej raz na 3 lata • kontrola postępowania z zakresie oczyszczania ścieków przez przedsiębiorstwa z częstotliwością co najmniej raz na 3 lata • regularny wywóz nieczystości płynnych
5. Sanoczek 6. Stobnica do Łądzierza 7. Osława od Rzepedki do ujścia 8. San od Tyrawki do Olszanki	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie oceny jakości wody wykorzystywanej do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia • regularny wywóz nieczystości płynnych
9. San od zb. Myczkowce do Tyrawki	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie oceny jakości wody wykorzystywanej do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia • regularny wywóz nieczystości płynnych
10. PLGW2000152 11. PLGW2000154 12. PLGW2000168	<ul style="list-style-type: none"> • coroczne raportowanie pomiarów ilości eksploatowanych wód podziemnych przez właściciela/użytkownika ujęcia

Źródło: opracowanie własne na podstawie Aktualizacji Programu Wodno-Środowiskowego Kraju

Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły

Celem planu zarządzania ryzykiem powodziowym jest ograniczenie skutków, które może wywołać powódź oraz jej wpływu na życie i zdrowie ludzi, środowisko, dziedzictwo kulturowe oraz działalność gospodarczą. Wskazane działania oprócz ograniczenia negatywnych skutków muszą również prowadzić do obniżenia strat powodziowych. Gmina Sanok znajduje się w Obszarze problemowym, który obejmuje teren zlewni Sanu powyżej ujścia Wisłoka (wraz z dopływami).

W dokumencie wyznaczono trzy cele główne:

1. Zahamowanie wzrostu ryzyka powodziowego
2. Obniżenie istniejącego ryzyka powodziowego
3. Poprawa systemu zarządzania ryzykiem powodziowym

Plan przeciwdziałania skutkom suszy

Plan przeciwdziałania skutkom suszy (PPSS) sporządzony został na podstawie art.183 –185 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz. U. z 2021 r. poz. 624,784). Susza, obok powodzi jest jednym z najbardziej dotkliwych zjawisk naturalnych.

Do celów szczegółowych PPSS należą:

- skuteczne zarządzanie zasobami wodnymi dla zwiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych na obszarach dorzeczy;
- zwiększanie retencji na obszarach dorzeczy;
- edukacja i zarządzanie ryzykiem suszy;
- formalizacja i zaplanowanie finansowania działań służących przeciwdziałaniu skutkom suszy.

Gmina Sanok w klasach łącznego zagrożenia suszą została zaklasyfikowana do klasy umiarkowanego zagrożenia suszą. Zagrożenie występowaniem poszczególnych typów suszy w gminie oraz przynależność do klas, przedstawiono poniżej:

- Zagrożenie suszą rolniczą – klasa I – słabo zagrożone
- Zagrożenie suszą hydrologiczną – klasa III – bardzo zagrożone
- Zagrożenie suszą hydrogeologiczną – klasa II – umiarkowane zagrożenie

Należy podkreślić, że Strategia Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027 to dokument w pełni realizujący i wpisujący się w obowiązujące przepisy prawa. Dokument gwarantuje realizację spójnej polityki z poziomu lokalnego w ramach zarządzania rozwojem. Prezentowane opracowanie zostało sporządzone zgodnie z wszystkimi przytoczonymi dokumentami strategicznymi oraz aktami prawnymi, co zapewnia na etapie realizacji osiągnięcie efektu synergicznego.

II Diagnoza strategiczna Gminy Sanok

Statystyczny portret gminy

Sanok to gmina wiejska położona w województwie podkarpackim, w powiecie sanockim. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie krośnieńskim. Pod względem powierzchni gmina Sanok jest jedną z największych w powiecie sanockim, zajmuje powierzchnię 231,4km². W 2020 r. gminę zamieszkiwało 18 158 mieszkańców. Gmina posiada specyficzny układ, skupiona jest wokół miasta Sanok, które jednocześnie stanowi jej siedzibę. Gmina Sanok ma charakter rolniczy i jest silnie zalesiona. Poniższa mapa przedstawia podział gminy na sołectwa.

W skład gminy wchodzi 32 miejscowości: Bykowce, Czerteż, Dębna, Dobra, Falejówka, Hłomcza, Jędruszkowce, Jurowce, Lalin, Liszna, Łodzina, Markowce, Międzybrodzie, Mrzyglód, Kostarowce, Niebieszczany, Pakoszówka, Prusiek, Płowce, Piśarowce, Raczkowa, Sanoczek, Srogów Dolny, Srogów

Górny, Strachocina, Stróże Małe i Wielkie, Trepcza, Tyrawa Solna, Wujskie, Zabłotce, Załuż, których krótka charakterystyka znajduje się na kolejnych stronach.

	Sołectwo		
	Bykowce	Wujskie	Załuż
Liczba ludności	909	421	329
Powierzchnia	5,5 km ²	12,3 km ²	10,6 km ²
Sołtys	Elżbieta Kurzawa	Agnieszka Pastuszak	Katarzyna Borys

Bykowce, Wujskie, Załuż to sołectwa zlokalizowane we wschodniej części gminy. Znajdują się w granicach wschodnio-beskidzkiego Obszaru Chronionego Krajobrazu i w granicach Parku Krajobrazowego Gór Słonnych. Miejscowość Bykowce bezpośrednio graniczy z Sanokiem, położona jest na prawym brzegu Sanu. Sołectwa Załuż i Wujskie położone są u stóp Gór Słonnych, na ich terenie przepływa potok Wujski. Dodatkowo są to jedne z większych pod względem powierzchni, sołectw. Również zalesienie w tej części gminy jest stosunkowo wysokie, w porównaniu do zachodniej części gminy.

Wśród miejsc zlokalizowanych na terenie tych miejscowości, które warto odwiedzić i zobaczyć znajdują się:

- Rezerwat „Polanki”(Bykowce) – zajmuje powierzchnię 191,94 ha, w rezerwacie znajduje się ścieżka przyrodnicza/dydaktyczna, która ułatwia poruszanie się i poznawanie terenu rezerwatu. Oprócz licznych osobliwości przyrodniczych i cennych gatunków roślin i zwierząt, na terenie rezerwatu obecne są również wychodnie skalne oraz jedna z najstarszych w Polsce, zachowanych studni naftowych
- Platforma widokowa we wsi Wujskie, położona przy krętej szosie, która prowadzi na Przełęcz Słone, z której podziwiać można krajobraz Bieszczad, Połoniny: Caryńską i Wetlińską oraz tereny powiatu sanockiego i leskiego
- Punkt startowy (wieś Wujskie) organizowanego co roku Bieszczadzkiego Wyścigu Górskiego, który odbywa się na trasie Wujskie- szczyt Gór Słonnych
- Zabudowania dworskie z końca XIX wieku, dwór zlokalizowany we wsi Załuż otoczony jest parkiem krajobrazowym
- Schrony tzw. „Linii Mołotowa” –z uwagi na położenie wsi Załuż na skrzyżowaniu głównych dróg oraz posiadanie stacji kolejowej po stronie radzieckiej, był dobrym miejscem lokalizacji punktu oporu. Niektóre ze schronów do tej pory są zachowane w dobrym stanie.

Sołectwo			
	Niebieszczany	Strachocina	Trepcza
Liczba ludności	2213	1114	1127
Powierzchnia	19,5 km ²	8,9 km ²	9,1 km ²
Sołtys	Marian Czubek	Jadwiga Skiba	Bogusława Kaczmarek

Niebieszczany, Strachocina, Trepcza to sołectwa, które zamieszkuje najwięcej mieszkańców, ponad 1 000 mieszkańców. Dodatkowo wieś Niebieszczany, jest jedną z większych, pod względem powierzchni. Położona jest na Pogórzu Bukowskim, w dolinie potoku Niebieszczanka, nazwa pochodzi od „mieszkańców terenu wysoko położonego” – niebiańskiego, czasami również mówi się, że pochodzi od imienia pierwszego właściciela - Nano. Strachocina to miejscowość położona w dolinie potoku Rusawa, otoczona wzniesieniami. Natomiast miejscowość Trepcza, położona jest na dwóch brzegach rzeki Sanoczek oraz nad Sanem.

Wśród zabytków i miejsc wartych odwiedzenia znajdują się:

- Neogotycki kościół parafialny, pod wezwaniem św. Mikołaja, który został zbudowany w 1925 r., a jego wyposażenie pochodzi z poprzedniego kościoła, który tam się znajdował. Kościół zdobi barkowy ołtarz z XVII wieku (Niebieszczany)
- Neogotycki kościół parafialny pod wezwaniem św. Katarzyny, zlokalizowany na skraju wsi Strachocina, obok którego znajdują się obiekty takie jak: pomnik św. Andrzeja Boboli, klasztor im. św. Maksymiliana Kolbego oraz dom pielgrzyma
- Sanktuarium św. Andrzeja Boboli oraz „Bobolówka” – park z połową kaplicą gdzie odbywają się uroczystości ku czci Św. Andrzeja Boboli z udziałem licznych pielgrzymów (Strachocina)
- Cerkiew greckokatolicka pod wezwaniem Zaśnięcia Bogurodzicy z 1807 r. (Trepcza)
- Cmentarze choleryczne
- Miejsce rekreacji jakim jest Park „Kwitnąca Akacja” (Trepcza), na terenie starego cmentarza, na którym znajdują się obecnie kamienie pamiątkowe, tablice upamiętniające oraz zachowane nagrobki, które zostały ujawnione w 2005 r. Ponadto, na terenie parku organizowane są nabożeństwa modlitewne, uroczystości patriotyczne, a w południowo-zachodniej części parku, a dokładniej w Kwaterze Katyńskiej organizowane są rocznice Zbrodni Katyńskiej i Katastrofy Lotniczej pod Smoleńskiem.
- Horodyszcz – starożytna osada, prawdopodobnie pierwsza lokalizacja grodu „Sanok”, której centralnym obiektem jest grodzisko położone na wzgórzu, włączone do projektu Szlaku Grodzisk Karpackich

Sołectwo		
	Dobra	Tyrawa Solna
Liczba ludności	308	391
Powierzchnia	21,7 km ²	15,3 km ²
Sołtys	Anna Dziurdzewicz	Elżbieta Smoła

Sołectwo **Dobra**, jest największym pod względem powierzchni sołectwem w gminie, tuż za nim sołectwo Niebieszczany (wspomniane wcześniej) i **Tyrawa Solna**. Każde z tych trzech sołectw zajmuje powierzchnię ponad 15km². Łączna powierzchnia tych trzech sołectw to 56,5km², co stanowi blisko 25% powierzchni całej gminy. Tyrawa Solna położona jest w dolinie rzeki Tyrawka. Sołectwo to, do około 1435 r. stanowiło jedną całość z sołectwem Mrzygłód, nosząc nazwę Tyrawa Królewska lub Wielka. Po ich oddzieleniu w XV w. wylewem Sanu, Tyrawa zyskała nazwę Tyrawa Solna, ze względu na pozyskiwanie na jej terenie soli z wód solankowych, która później transportowana była rzeką San. Na terenie tej wsi zachowana jest infrastruktura kopalni, a miejscowość znajduje się na szlaku naftowym. Sołectwo Dobra jest jednym z bardziej zalesionych, obszar leśny zajmuje około 700 ha. Przez teren sołectw przebiega Szlak Ikon, biegnący Doliną Sanu, umożliwiającą zwiedzanie cerkwi i muzeów.

Wśród miejsc zlokalizowanych na terenie tych miejscowości, które warto odwiedzić i zobaczyć, znajdują się:

- Cerkiew grekokatolicka, parafialna pw. Jana Chrzciciela z 1837r. (Tyrawa Solna)
- Cerkiew p. w. Świętego Mikołaja – pierwotnie grecko-katolicka, od 1947 r. jest to kościół rzymsko-katolicki. Cerkiew drewniana, powstała w 1879 r. Teren wokół cerkwi otacza kamienny mur, w który wbudowana jest siedemnastowieczna dzwonnica bramna, z dwoma dzwonami z 1627 i 1924 r. Zespół cerkiewny został włączony do podkarpackiego Szlaku Architektury Drewnianej (Dobra)
- W północnej części wsi Dobra, na zboczu Magura, znajduje się duże osuwisko, z jeziorkiem osuwiskowym, nazywanym „Morskie Oko”

Sołectwo				
	Międzybrodzie	Jędruszkowice	Łodzina	Dębna
Liczba ludności	164	237	260	264
Powierzchnia	7,3 km ²	2,8 km ²	5,2 km ²	6,4 km ²
Sołtys	Anna Hryszko	Tadeusz Kowalik	Eugeniusz Więcek	Paweł Husak

Sołectwa **Międzybrodzie, Jędruszkowice, Łodzina i Dębna**, to wsie, które w 2020 r. zamieszkiwało mniej niż 300 osób. Miejscowość Jędruszkowice położona jest w rolniczym krajobrazie Pogórza Bukowskiego. Łodzina to wieś, która położona jest na obrzeżu Gór Czarnych, na widokowym grzbiecie górskim, takie położenie może świadczyć o tym, że w przeszłości miejscowość miała charakter obronny. Dębna położona jest w północno-wschodniej części gminy i graniczy ze wsią Międzybrodzie. Międzybrodzie to miejscowość położona na dwóch brzegach Sanu, jej nazwa wskazuje na pełnioną wcześniej rolę tzw. wieś między brodami, czyli miejscami na rzece, przez które można było przedostać się na drugi brzeg.

Wśród miejsc zlokalizowanych na terenie tych miejscowości, które warto odwiedzić i zobaczyć, znajdują się:

- Cerkiew p.w. Trójcy Świętej, grecko-katolicka, parafialna, obecnie od 1973 r. pełni funkcję kościoła rzymskokatolickiego. Cerkiew została zbudowana końcem XIX w. (Międzybrodzie)
- Okolice Jędruszkowic, to idealne miejsca do podziwiania krajobrazu Pogórza Bukowskiego
- Dębiańska Skala z której podziwiać można panoramę Doliny Sanu (Dębna)
- Murowany kościół pw. Miłosierdzia Bożego (Dębna)

Sołectwo				
	Zabłotce	Markowce	Płowce	Czerteż
Liczba ludności	538	377	335	658
Powierzchnia	2,1 km ²	2,4 km ²	2,7 km ²	2,9 km ²
Sołtys	Andrzej Chudziak	Agnieszka Pietrasz	Roman Zapotoczny	Andrzej Hnat

Wskazane wyżej sołectwa, są jednymi z najmniejszych sołectw gminy Sanok, ich powierzchnia to mniej niż 3 km². Prawdopodobnie we wsiach **Czerteż** oraz **Zabłotce** znajdowała się duża ilość stawów, którym zawdzięcza się żyzność gleb w tej części gminy, grunty rolne należą do najlepszych klas bonitacyjnych, pod względem przydatności rolnej. Obecnie rolnictwo indywidualne przede wszystkim opiera się na ekologicznych formach zagospodarowania gruntów. Płowce położone są na północnych stokach Wierchy, czyli pasma, które wchodzi w skład Pogórza Bukowskiego, jest to wieś, która leży w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Sanok. W XIX w. na terenie tej wsi powstała kopalnia ropy naftowej, do teraz na jej terenie obecne są miejsca po starych odwiertach ropy naftowej. **Markowce** to wieś położona w krajobrazie rolniczym Pogórza Bukowskiego, wśród najbardziej znanych obiektów kojarzonych z tą wsią, jest zabytkowy dwór, w którego miejscu pierwotnie znajdował się niewielki zamek obronny.

Obiekty i miejsca warte odwiedzenia:

- Cerkiew grecko-katolicka pw. Przemienienia Pańskiego wybudowana w 1742 roku, która jest jedną z najpiękniejszych świątyń drewnianych, położonych w południowo-wschodniej Polsce (Czerteż)
- Tuchorz – jest to miejsce pomiędzy drogą z Sanoka do Beska, a rzeką Sanoczek, łąka ta stanowiła miejsce zbiórki dla okolicznej szlachty, w celu obrony ziemi sanockiej (Zabłotce)
- Dwór Jachimowskich – z przełomu XIX i XX w., zbudowany na miejscu starego dworcu, przy dworze znajdują się pozostałości po parku krajobrazowym, z którego zachowała się aleja grabowa, altana grabowa i drzewa pomnikowe. Po przeprowadzonej w 2020 r. rewitalizacji Parku Dworskiego, dzięki ławkom multimedialnym, można usłyszeć historię dotyczącą miejscowości Markowce

Sołectwo			
	Srogów Dolny	Srogów Górny	Stróże Małe i Wielkie
Liczba ludności	343	573	430
Powierzchnia	3,5 km ²	4,9 km ²	8,8 km ²
Sołtys	Stanisław Piecuch	Jan Jakima	Marian Jaklik

Srogów Dolny położony jest w obrębie Gór Czarnych, na Pogórzu Dynowskim, w dolinie potoku Rusawa. Najcenniejszym obiektem jest kapliczka z rzeźbą św. Jana Nepomucena, z 1849 r. **Srogów Górny** natomiast, położony jest nad potokiem Pijawka, od północy sołectwo to otacza góra Wroczeń, natomiast od wschodu lesisty Długi Dział. W przeszłości było to miejsce, w którym wydobywano wody mineralne przeznaczone do celów leczniczych. Z uwagi na położenie, wieś ta jest idealnym miejscem do rozpoczęcia wędrowki w góry: Wroczeń, Kopacz oraz spacerów i wędrowek przez Długi Dział, którym dojść można do starożytnej Osady u wylotu Kotliny Sanockiej, które znajduje się w miejscowości Trepcza. Nazwy sołectw **Stróże Małe i Wielkie** prawdopodobnie ma związek z osobami „stróżami”, którzy pilnowali i chronili sanocki zamek. Zabudowa sołectwa Stróże Wielkie, koncentruje się przy głównej drodze, wzdłuż której, w czasie PRL powstały budynki gospodarcze oraz mieszkalne, z przeznaczeniem dla pracowników PGR. Stróże Małe, to wieś, która bezpośrednio graniczy z siedzibą gminy – miastem Sanok. Na jej terenie znajduje się kapliczka murowana z połowy XIX w.

Sołectwo			
	Hłomcza	Mrzygłód	Liszna
Liczba ludności	363	409	386
Powierzchnia	4,3 km ²	6,0 km ²	5,9 km ²
Sołtys	Janina Bodziak	Jan Sitarz	Piotr Baran

Sołectwa te zlokalizowane są w północno-wschodniej części gminy. **Hłomcza** jest wsią położoną w dolinie Sanu, na obrzeżu Gór Czarnych, podobnie jak **Mrzygłód**. **Liszna** natomiast położona jest w Górach Słonnych. W okresie międzywojennym na terenie sołectwa znajdował się ośrodek sanatoryjny, a wieś słynęła z uprawy chmielu, upraw sadowniczych i pszczelarstwa oraz wyrobu instrumentów muzycznych. We wsi Hłomcza znajduje się wzniesienie Przystup, z którego możliwy jest lot paralotnią. Ponadto znajduje się tam również łowisko, złożone z pięciu stawów, których powierzchnia jest równa 18 ha. Zabudowa dawnego miasteczka Mrzygłód i układ architektoniczny rynku, stanowi atrakcję w regionie. W przeszłości, Mrzygłód był miastem królewskim, ośrodkiem rozległego Starostwa Niegrodowego. W jego skład wchodziły sąsiednie wsie - Dobra, Łodzina, Ulucz czy Dębna, ale również bardziej odległe np. Ustrzyki Górne. Miejscowość układem przypomina średniowieczne miasto. Prawdopodobnie w 1430 r. rzeka San zmieniając koryto, podzieliła miejscowość na dwie – obecnie zlokalizowaną na prawym brzegu miejscowość Mrzygłód oraz Tyrawę leżącą na jej lewym brzegu. Przez te sołectwa przebiega Szlak Ikon.

Poniżej przedstawiono miejsca, które warto odwiedzić zwiedzając gminę Sanok:

- rzymskokatolicki kościół św. Antoniego – wybudowany w 1930 r., położony pośród lasu, w południowej części wsi Liszna
- Kościół parafialny p.w. Rozesłania Apostołów, wybudowany prawdopodobnie w 1424 r., wielokrotnie odnawiany i przerabiany, przy kościele znajduje się dzwonnica parawanowa (Mrzygłód)
- Cerkiew p.w. Zaśnięcia Bogurodzicy z 1901 r. (Mrzygłód)
- Cerkiew grecko-katolicka pw. Soboru Matki Boskiej z 1859 r. (Hłomcza)

Sołectwo				
	Lalin	Falejówka	Raczkowa	Pakoszówka
Liczba ludności	375	608	327	951
Powierzchnia	6,8 km ²	9,2 km ²	5,6 km ²	10,5 km ²
Sołtys	Marian Błaszczak	Lesław Łuczka	Jerzy Szałankiewicz	Jerzy Bieleń

Sołectwa **Lalin, Falejówka, Raczkowa i Pakoszówka** zlokalizowane są w północnej części gminy Sanok. Raczkowa to miejscowość położona w centrum Gór Czarnych, nad potokiem Pijawka. W XIX w. w tej wsi eksploatowano w kopalni odkrywkowej węgiel brunatny, którego niewielkie pokłady występowały na terenie sołectwa. W centralnej części wsi znajduje się kapliczka, która liczy ponad 120 lat. Falejówka graniczy z miejscowością Raczkowa. Na jej obszarze znajduje się najwyższy szczyt w okolicy, mianowicie Kopacz, mający 536 m n.p.m.. We wsi zachował się murowany dwór szlachecki, który otoczony jest parkiem. Lalin jest wsią położoną u źródeł rzeki Stobnica. Najcenniejszym obiektem jest cerkiew parafialna św. Jerzego, z zabytkową polichromią, ikonostasem i barokowymi ołtarzami, zbudowana w 1842 r. Obiekt ten wchodzi w skład Szlaku Architektury Drewnianej. Pakoszówka to miejscowość położona wzdłuż drogi krajowej 886, między wzniesieniami Babi Dział i Koci Zamek. W 1922 r. powstało tutaj jedno z pierwszych Kół Gospodyń Wiejskich, zlokalizowanych na terenie powiatu sanockiego. We wsi Raczkowa, w 2021 r. został uruchomiony Dom Pomocy Społecznej wraz z Ośrodkiem Wsparcia Dziennego, który został odpowiednio wyposażony i oferuje 21 pokoi dla seniorów, zapewniając im godne warunki w jesieni ich życia. Cały obiekt jest dostosowany dla osób niepełnosprawnych.

	Sołectwo		
	Sanoczek	Prusiek	Pisarowce
Liczba ludności	870	845	819
Powierzchnia	6,0 km ²	7,0 km ²	5,1 km ²
Sołtys	Wiesław Oryszczak	Jacek Sroka	Bogusław Rolnik

Sanoczek jest miejscowością położoną na Pogórzu Bukowskim, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1424 r. W miejscowości **Pisarowce** zlokalizowany jest dwór, który został wzniesiony w połowie XIX w. obecnie użytkowany jest jako szkoła im. Marii Konopnickiej. Miejscowość zlokalizowana jest na obrzeżach gminy Sanok, graniczy z gminą Zarszyn. Przez jej teren przebiega droga krajowa nr 28. **Prusiek** położony jest nad rzeką Sanoczek i Niebieszczanka. Na terenie tej wsi prowadzono wykopaliska architektoniczne, które potwierdziły obecność kultury przeworskiej, która rozwijała się prawdopodobnie w II w. n.e. na tym terenie.

Atrakcyjne obiekty i miejsca:

- Góra Budnie (389 m n.p.m.) znajduje się nad rzeką Sanoczek pomiędzy miejscowością Sanoczek a Pisarowcami
- Cerkiew greckokatolicka pw. Narodzenia Bogarodzicy, wybudowana w 1863 r. (Sanoczek), która obecnie użytkowana jest jako rzymskokatolicki kościół filialny parafii w Sanoku
- Cmentarz ciałopalny Wandalów w Prusieku – jest pierwszą z badanych nekropoli z okresu rzymskiego, w obrębie polskich Karpat

Sołectwo		
	Kostarowce	Jurowce
Liczba ludności	800	414
Powierzchnia	9,3 km ²	3,7 km ²
Sołtys	Marian Chrząszcz	Daniel Stabryła

Wieś **Jurowce** położona jest w dolinie potoku Rusawa, przez jej teren przebiega droga wojewódzka nr 886. Prawdopodobnie wieś powstała w 1361 r. Do 1848 r. Jurowce były znane z kąpeli jodowych – woda doprowadzana była drewnianymi rurami z okolic Góry Wroczeń, położonej między wsią Falejówka i Pakoszówka. Jurowce zajmują powierzchnię 365 ha, z czego 17 ha terenów to tereny przeznaczone pod inwestycje, dotyczące usług turystycznych, gastronomicznych, domów rekreacji indywidualnej, basenu czy hoteli/moteli. Sołectwo **Kostarowce** jest jednym z większych pod względem powierzchni oraz ludności, położone jest na obrzeżu Pogórza Dynowskiego.

Najciekawsze zabytki, obiekty i miejsca na terenie sołectw Kostarowce i Jurowce to:

- Cerkiew parafialna p.w. Szymona Słupnika, będąca przed 1946 r. cerkwią greko-katolicką, obecnie to kościół filialny parafii w Strachocinie (Kostarowce), obecna cerkiew została zbudowana w 1872 r.
- Cerkiew greckokatolicka drewniana pw. św. Jerzego, wzniesiona w 1873 r., zbudowana w stylu bizantyjskim, obecnie od 1946 r. jest to kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Piotra i Pawła (Jurowce)
- Dwór neoklasycystyczny, pochodzący z XIX w., początkowo dwór był drewniany, jednakże w XX w. przebudowano go i jest murowany, wokół niego znajduje się zabytkowy park oraz staw (Kostarowce)

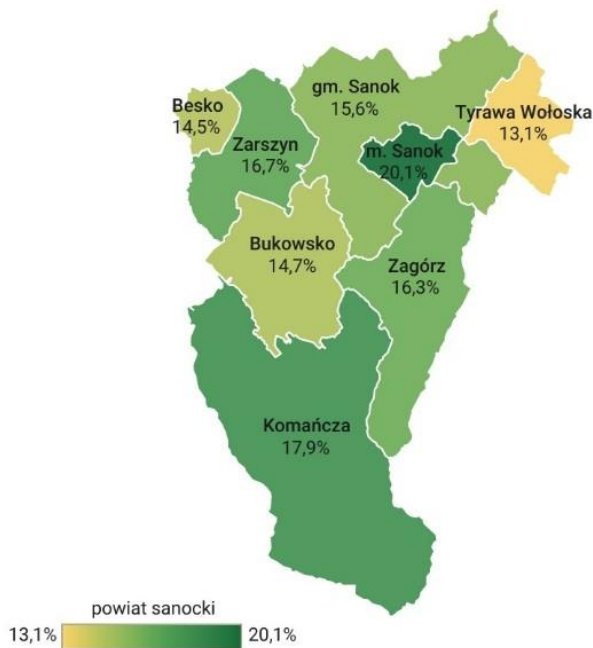
DEMOGRAFIA

Stan ludności ¹²

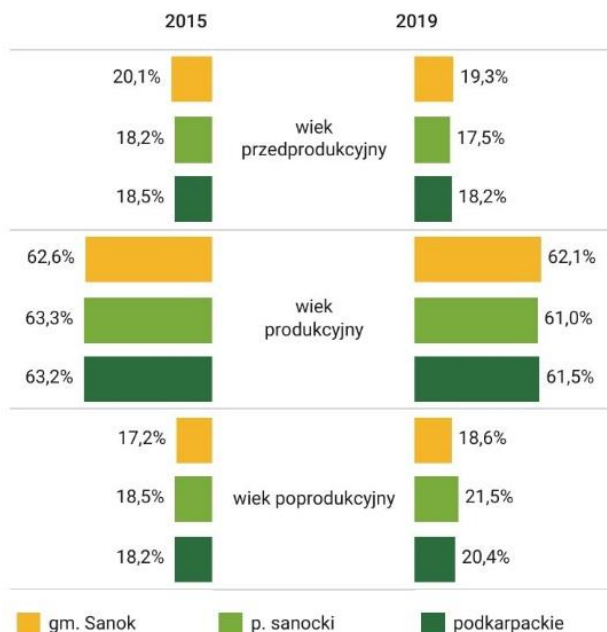

Prognoza ludności ³

Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem ¹

Ludność wg ekonomicznych grup wieku ¹

Ruch naturalny ludności ¹²

Przyrost naturalny na 1000 ludności ¹

Ruch wędrowny ludności ¹²

Saldo migracji na 1000 osób ¹

źródło danych:

¹ GUS BDL (2010-2019)

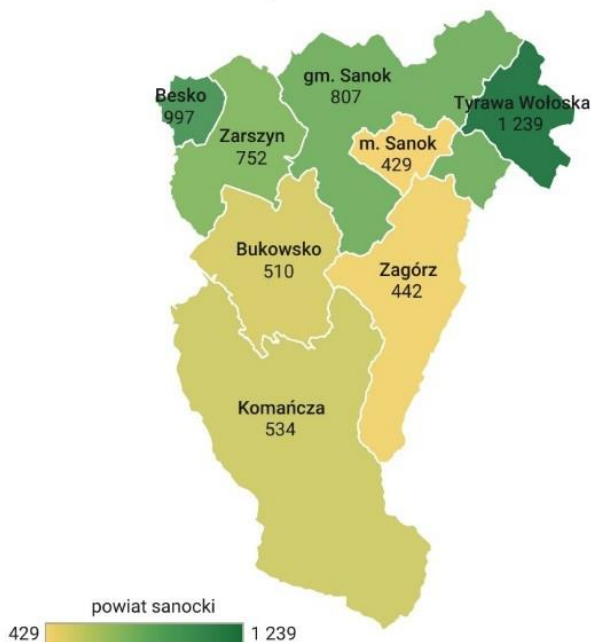
² Urząd Gminy Sanok (2020)

³ Opracowanie własne

POMOC SPOŁECZNA

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności ¹

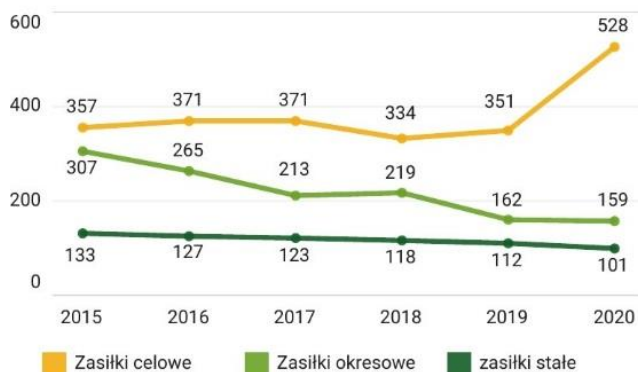
Kwota udzielonych świadczeń w ramach zadań własnych gminy [mln zł] ²

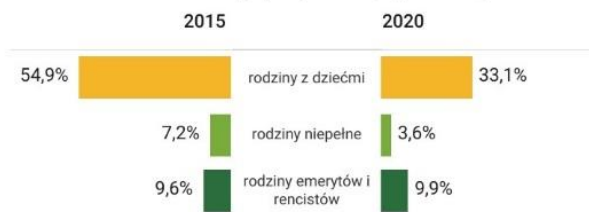
Rodziny objęte pomocą społeczną ²

Liczba osób, którym udzielono zasiłki ²

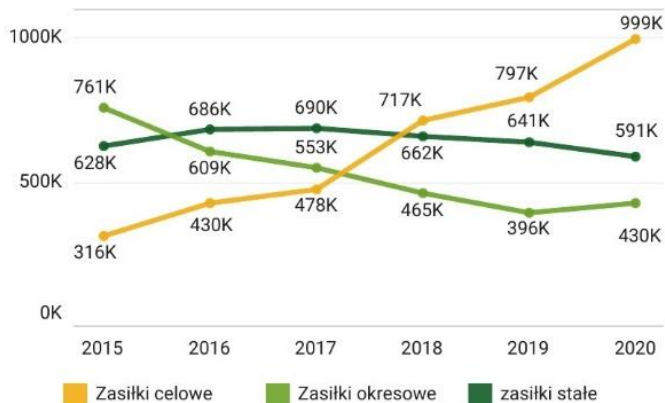
Struktura rodzin objętych pomocą społeczną ²

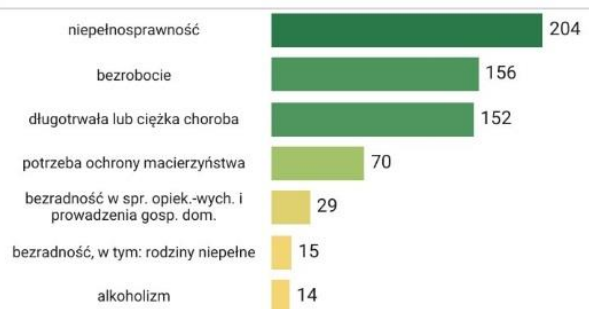
Liczba rodzin, którym udzielono świadczeń

Kwota udzielonych świadczeń na zasiłki [tys. zł] ²

Główne przyczyny przyznania pomocy (2020 r.) ²
- liczba rodzin -

źródło danych:

¹ GUS BDL (2015-2019)

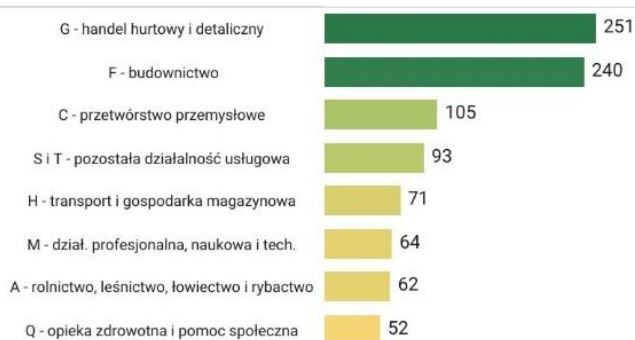
² Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Liczba podmiotów gospodarczych ¹

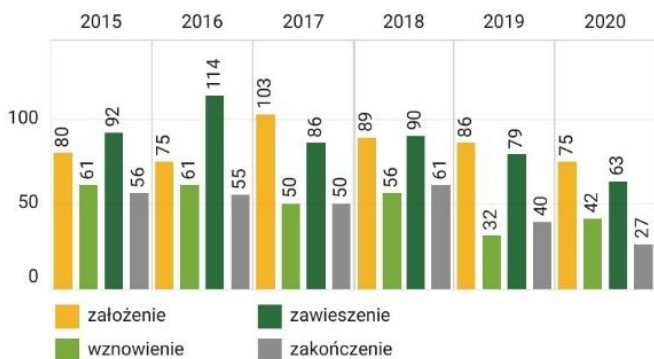
Podmioty wpisane do rejestru REGON wg sekcji PKD 2007 [2020 r.] ¹

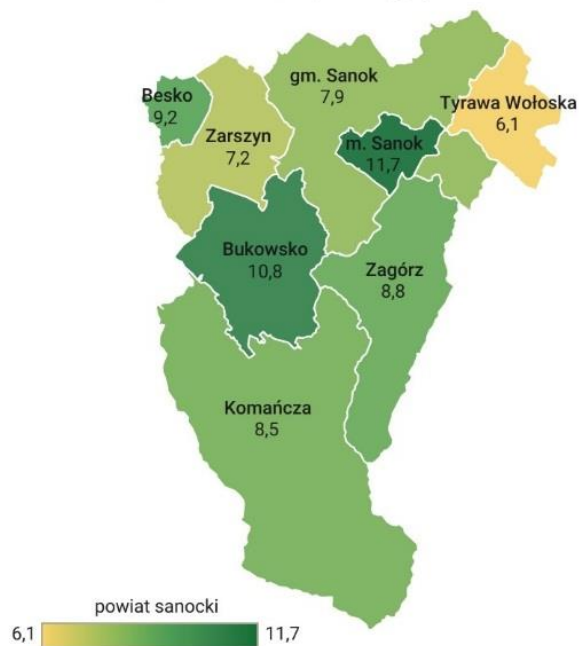
Podmioty nowo zarejestrowane i wykreślone z rejestru REGON ¹

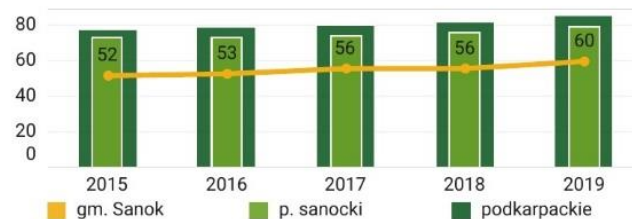
Liczba złożonych wniosków w systemie CEIDG ²

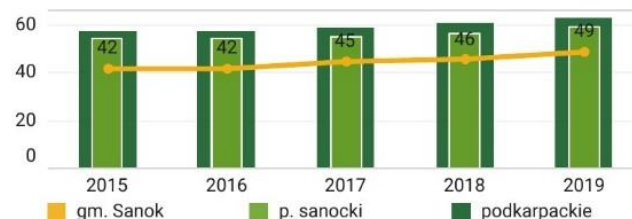
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym ¹

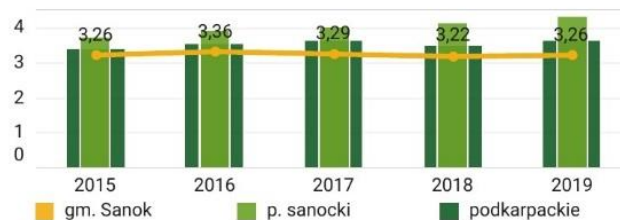
Podmioty wpisane do rejestru REGON na 1000 ludności ¹

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności ¹

Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 ludności ¹

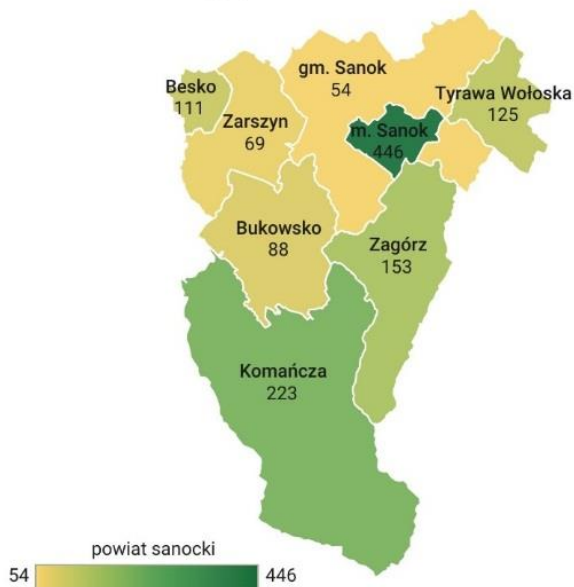
źródło danych:

¹ GUS BDL (2015-2020)

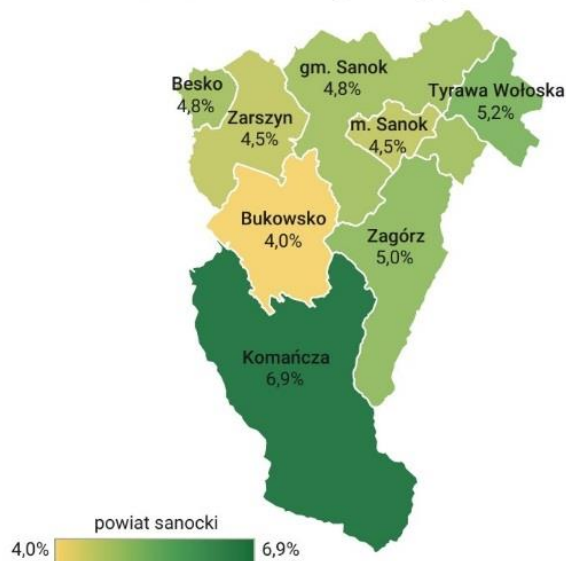
² Urząd Gminy Sanok

RYNEK PRACY

Pracujący na 1000 ludności ¹

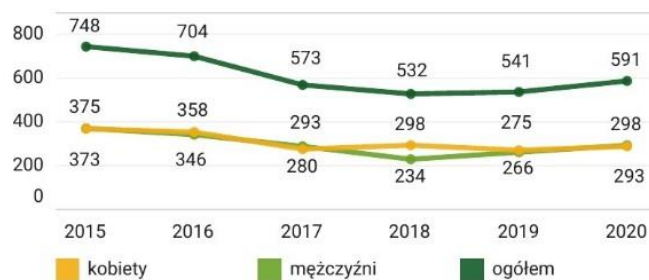
Udział bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym ¹

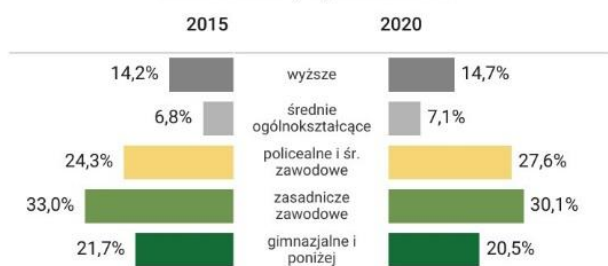
Liczba osób pracujących ¹

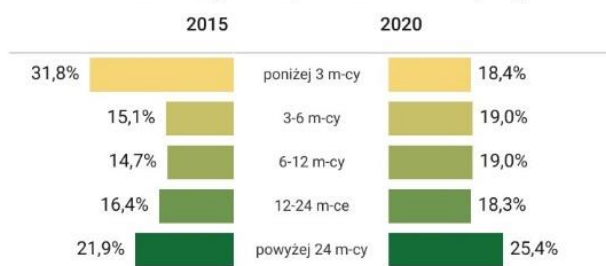
Liczba zarejestrowanych bezrobotnych ²

Bezrobotni wg wykształcenia ²

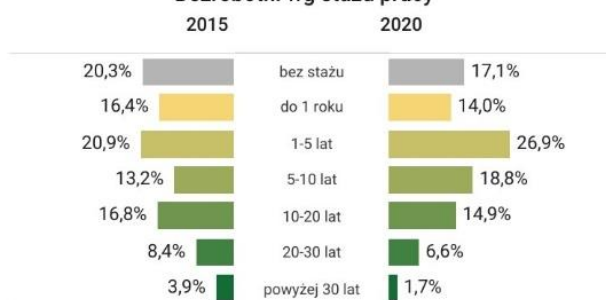
Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy ²

Bezrobotni wg wieku ²

Bezrobotni wg stażu pracy ²

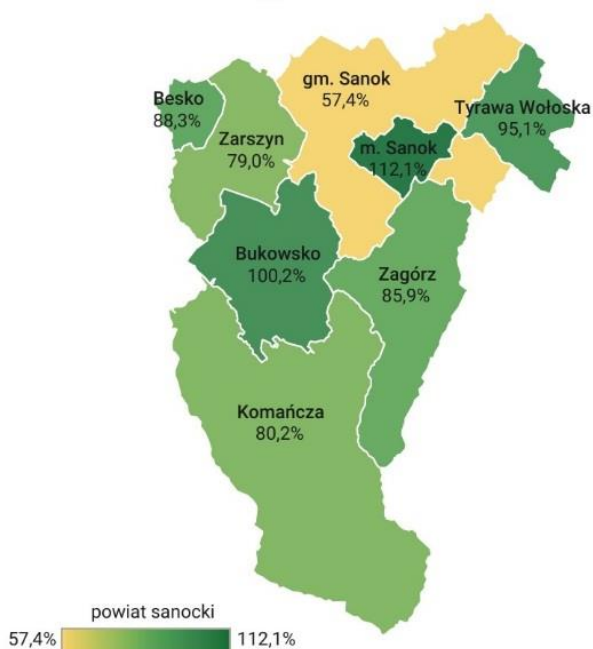
źródło danych:

¹ GUS BDL (2015-2019)

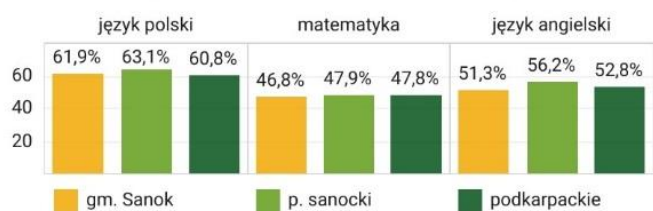
² Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku

EDUKACJA I KULTURA

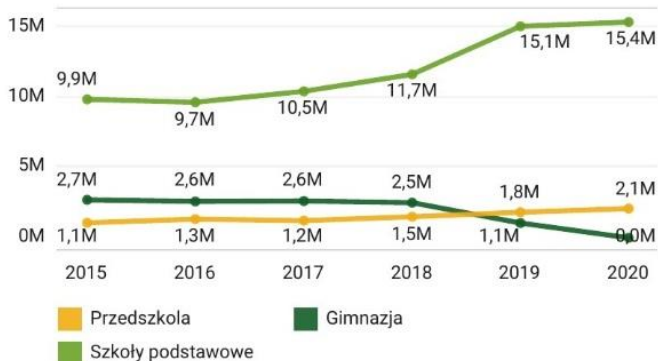
Współczynnik skolaryzacji netto ¹
- szkoły podstawowe -

Wyniki egzaminu ósmoklasisty (2020 r.) ³

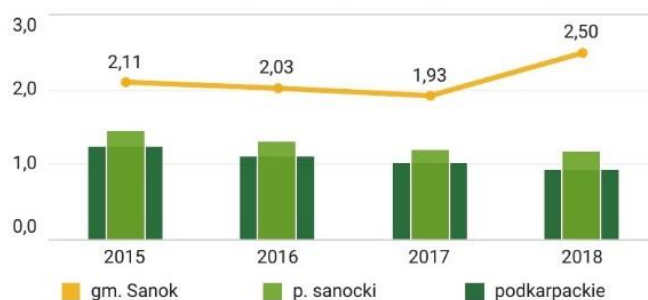
Wydatki budżetu miasta [mln zł] ¹²
- oświata i wychowanie -

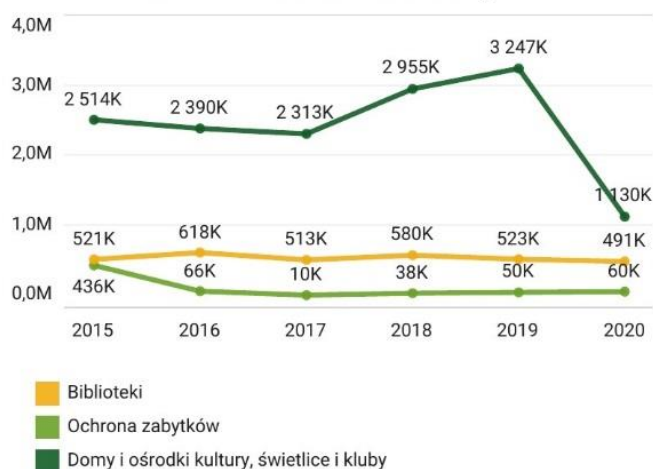
- udział w wydatkach ogółem -

Dzieci w wieku 3-5 lat przypadające
na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego ¹

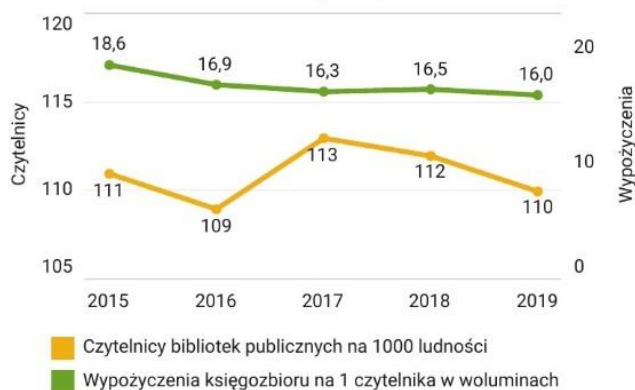
Wydatki budżetu miasta [tys. zł] ¹²
- kultura i ochrona dziedzictwa narodowego -

- udział w wydatkach ogółem -

Biblioteki publiczne ¹

źródło danych:

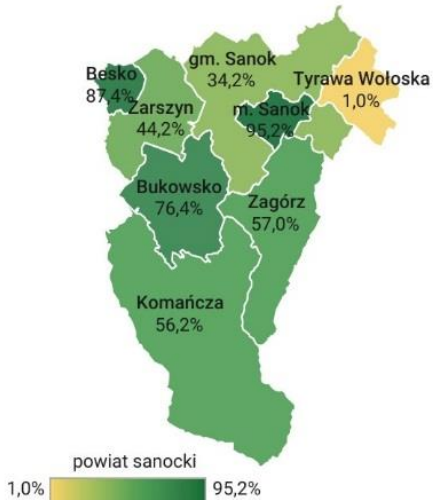
¹ GUS BDL (2015-2019)

² Urząd Gminy Sanok (2020)

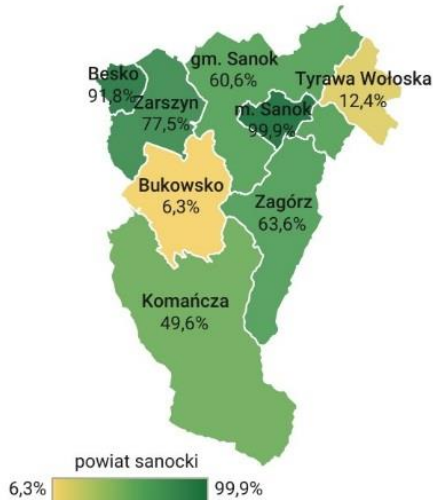
³ <https://mapa.wyniki.edu.pl/MapaEgzaminow/>

INFRASTRUKTURA I OCHRONA ŚRODOWISKA

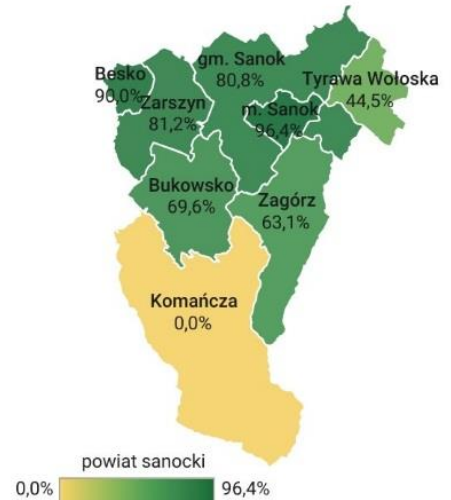
Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej ¹

Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej ¹

Udział ludności korzystającej z sieci gazowej ¹

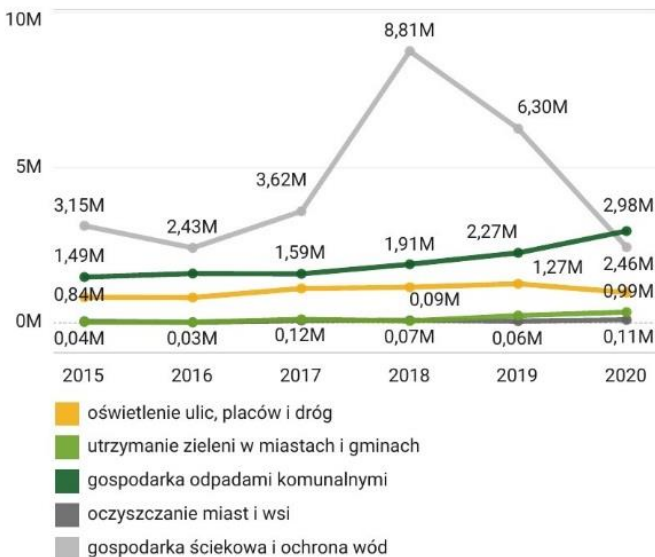
Lesistość (2019 r.) ¹

Udział powierzchni prawnie chronionych w powierzchni ogółem (2019 r.) ¹

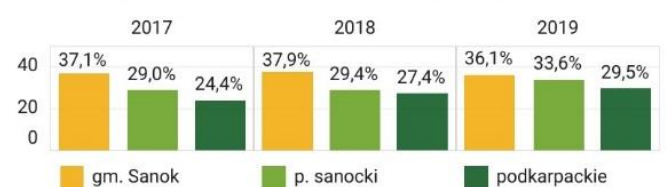
Wydatki budżetu miasta [mln zł] ¹²
- gospodarka komunalna i ochrona środowiska -

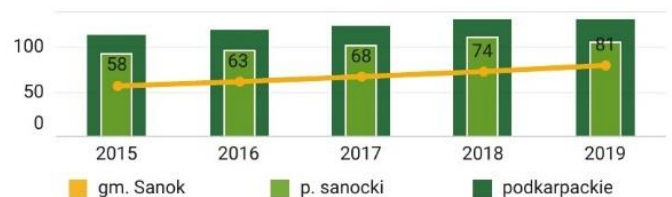
- udział w wydatkach ogółem -

Odpady zebrane selektywnie z gospodarstw domowych w relacji do ogółu odpadów ¹

Zmieszane odpady komunalne z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca [kg] ¹

Zużycie wody z wodociągów na 1 korzystającego [m³] ¹

źródło danych:

¹ GUS BDL (2010-2019)

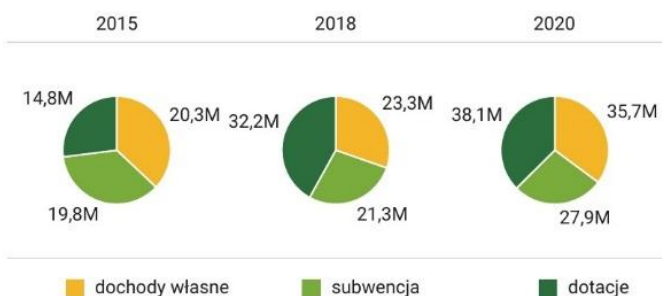
² Urząd Gminy Sanok (2020)

FINANSE SAMORZĄDOWE

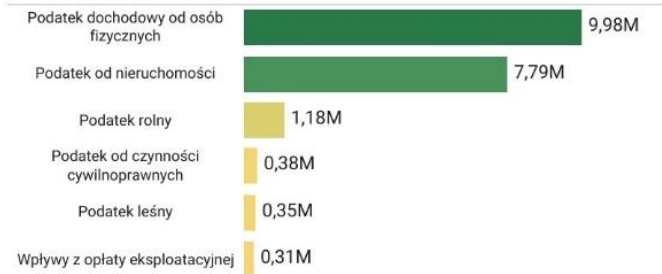
Dochody i wydatki gminy [mln zł] ¹²

Źródła dochodów [mln zł] ¹²

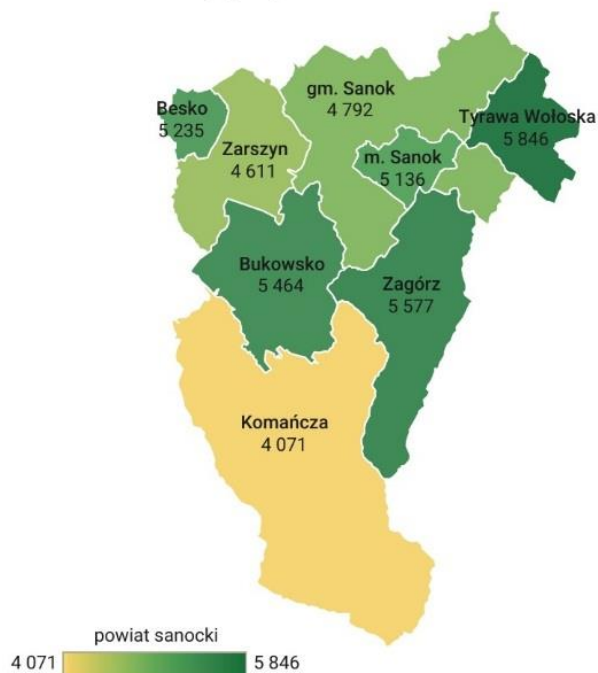
Dochody własne (2020 r.) [mln zł] ²
- wybrane źródła -

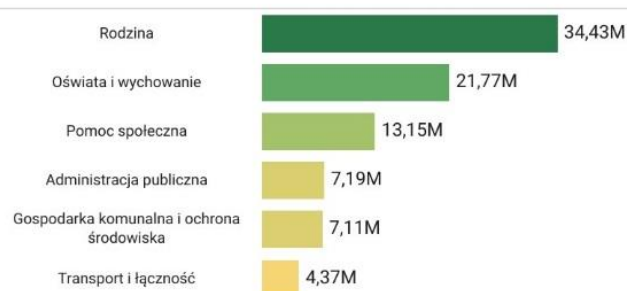
Wskaźniki oceny finansowej gminy ³

Dochody gminy na 1 mieszkańca ¹

Główne wydatki
wg działów Klasyfikacji Budżetowej (2020 r.) [mln zł] ²

Udział w wydatkach ogółem ¹²
- pomoc społeczna i rodzina -

- administracja publiczna -

- transport i łączność -

źródło danych:

¹ GUS BDL (2015-2019)

² Urząd Gminy Sanok (2020)

³ Ministerstwo Finansów

Wnioski z diagnozy

Demografia

1. W analizowanym okresie od 2010-2020 r., liczba ludności gminy Sanok wzrosła o około 4%. Obecnie gminę zamieszkuje 18 158 mieszkańców.
2. Prognozy dotyczące zmian liczby ludności są optymistyczne, ludności będzie przybywać, a do 2030 r. gminę Sanok, prawdopodobnie zamieszkiwać będzie 18 836 osób.
3. W strukturze grup wieku, dominują osoby w wieku produkcyjnym (62,1%). W 2019 r. w porównaniu do 2015 r., odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym zmalał z 20,1% do 19,3%, jednakże mimo to jest wyższy, niż odsetek osób w wieku poprodukcyjnym (18,6%), co jest zjawiskiem pozytywnym. Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym wzrosła w 2019 r. w stosunku do 2015 r. o niecałe 1,5 pp. Gmina Sanok jest jedną z gmin powiatu sanockiego, charakteryzującą się niższym odsetkiem osób w wieku 65 lat i więcej, w stosunku do pozostałych gmin. W przypadku Gminy Sanok udział ludności tej grupy wiekowej wynosił 15,6%, a w przypadku miasta Sanok było to ponad 20% (była to jednocześnie najwyższa wartość w powiecie). Oznacza to, że gminę Sanok w porównaniu do innych gmin, problem starzenia się społeczeństwa, dotyka w mniejszym stopniu.
4. Stan lokalnej demografii jest wypadkową dwóch procesów – przyrostu naturalnego oraz salda migracji. W latach 2015-2019 przyrost naturalny w gminie był dodatni, urodzenia przeważały nad zgonami. W 2020 r. natomiast, sytuacja uległa zmianie, przyrost naturalny był ujemny i wynosił – 33.
5. Pozytywną tendencją obserwowaną od 2018 r. w gminie jest dodatnie saldo migracji. W 2020 r. wynosiło 143, w tym roku zameldowało się więcej osób niż wymeldowało, co wskazuje na atrakcyjność osiedleńczą gminy Sanok.

Pomoc społeczna

1. Liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności w badanych latach zmniejszyła się. W 2015 r. była równa 1 424, a w 2019 r. – 807. Jednakże wartość ta w porównaniu do innych gmin powiatu sanockiego, była jedną z wyższych – 807 w przeliczeniu na 10 tys. ludności.
2. W latach 2015-2019, liczba rodzin objętych pomocą społeczną zmalała o około 20%. W 2020 r. sytuacja uległa zmianie, nastąpił wzrost liczby rodzin (o 28%) a co za tym idzie, również kwot udzielonych świadczeń, na co wpływ mogło mieć wystąpienie pandemii COVID-19, które znacząco wpłynęło na pogorszenie się sytuacji gospodarstw domowych i poziomu życia ludności.

3. Wśród głównych powodów przyznania pomocy w 2020 r., wskazuje się niepełnosprawność, bezrobocie oraz długotrwałą/ciężką chorobę. Z uwagi na to, w gminie powinny zostać podjęte działania, mające na celu poprawę dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami.
4. Dominującą formą udzielanej pomocy w analizowanym okresie, były zasiłki celowe. Liczba osób, którym udzielono zasiłki celowe wzrosła w 2020 r. w porównaniu do roku poprzedniego o ponad 30% i wynosiła 528.

Przedsiębiorczość i rynek pracy

1. Liczba podmiotów gospodarczych w latach 2015-2020 wzrosła z 928 do 1 163, czyli o około 20%.
2. Wśród wszystkich zidentyfikowanych firm w gminie Sanok dominują przedsiębiorstwa sektora prywatnego (blisko 98% podmiotów). Przeważające grupy podmiotów stanowią przedsiębiorstwa związane z handlem hurtowym i detalicznym (251) oraz budownictwem (240).
3. Analizując kondycję lokalnej gospodarki, zauważalna jest przewaga podmiotów nowo zarejestrowanych w stosunku do podmiotów wykreślanych. Dysproporcja pomiędzy liczbą nowych podmiotów a wyrejestrowanych zwiększa się. W 2020 r. liczba nowo zarejestrowanych wynosiła 111, natomiast wyrejestrowanych 43.
4. W przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym, liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą jest równa – 7,9, jest to jedna z niższych wartości w powiecie sanockim.
5. W przypadku fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych ich liczba utrzymuje się na względnie stałym poziomie – około 3,26. W 2020 r. w przeliczeniu na 1000 ludności i jest to wartość niższa w porównaniu do powiatu sanockiego (4,40) i województwa podkarpackiego (3,77).
6. W 2019 r. liczba osób pracujących (w firmach powyżej 9 osób), w gminie Sanok wynosiła 968. W stosunku do 2015 r. wzrosła o blisko 8%. Co za tym idzie, w gminie widoczny jest wzrost związany z rozwojem sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Dysproporcje pomiędzy liczbą pracujących kobiet (456), a liczbą mężczyzn (512) zmniejszają się, kobiety stanowią 47% pracujących w gminie.
7. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2015-2018 zmalała o około 29%, jednakże od 2018 r. stopniowo rośnie. W 2020 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych wzrosła do 591. W strukturze bezrobotnych, nieznacznie przeważały kobiety.

Edukacja i kultura

1. W gminie w 2020 r. było 485 dzieci w wieku do 3 lat, jednakże żadne z nich nie było objęte opieką na terenie gminy z uwagi na brak placówek opieki żłobkowej na terenie gminy Sanok.
2. W gminie przy 9 szkołach podstawowych funkcjonuje 10 oddziałów przedszkolnych. W 2019 r. liczba dzieci w wieku przedszkolnym była równa 520, a 194 z nich stanowiły dzieci w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych.
3. Gminę Sanok na tle innych gmin położonych w powiecie sanockim wyróżnia wartość współczynnika skolaryzacji netto, która 57,4%. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w porównaniu do wartości powiatowej są niższe.
4. Nakłady poniesione na oświatę oraz kulturę od 2015 r. ulegają zmniejszeniu. Wydatki na oświatę i wychowanie stanowiły w strukturze wydatków ogółem w 2020 r. - 22,5%, natomiast na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego około 2%.

Infrastruktura i ochrona środowiska

1. Gmina posiada infrastrukturę wodno-kanalizacyjną, jednakże nie jest ona wystarczająco rozwinięta. W przypadku sieci wodociągowej korzysta z niej niecałe 35% mieszkańców. Lepiej wygląda sytuacja z podłączeniem do sieci kanalizacyjnej – 60,6% mieszkańców.
2. Udział procentowy odpadów zebranych selektywnie z gospodarstw domowych w relacji do ogółu odpadów (36,1%) wypada lepiej w porównaniu do sytuacji w powiecie sanockim (33,6%) i województwie podkarpackim (29,5%).
3. Analiza wydatków z budżetu gminy na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska wskazuje, że w 2020 r. największy udział przypadła na realizację gospodarki odpadami komunalnymi. Pozostałe wydatki z budżetu gminy związane z ochroną środowiska w analizowanym okresie, są na stałym poziomie w analizowanych latach. Tylko w przypadku gospodarki ściekowej i ochrony wód, w 2020 r. nastąpił ponad 70% spadek, w stosunku do 2018 r.

Finanse samorządowe

1. Dochody gminy na 1 mieszkańca, od 2015 r. wzrosły o blisko 35%. Obecnie wartość ta jest równa 4 792 zł.
2. W całym analizowanym okresie, tylko w 2020 r. wielkość dochodów gminy była wyższa niż wielkość wydatków, co należy uznać za pozytywne zjawisko.
3. Wśród źródeł dochodów przeważają dotacje, na drugim miejscu są dochody własne. W przypadku dochodów własnych na pierwszym miejscu plasuje się podatek dochodowy od osób fizycznych, następnie podatek od nieruchomości.

4. Od 2015 r. widoczny jest wzrost udziału w wydatkach ogółem wydatków na pomoc społeczną i rodzinę. W 2020 r. w stosunku do roku poprzedniego ich udział wzrósł o 9,1 pp., co może mieć związek z pandemią COVID-19, która rozpoczęła się w I kwartale 2020 r. Na przestrzeni badanych lat zmalały natomiast wydatki przewidziane na administrację publiczną: spadek z 10% w 2015 r. do 7,4% w 2020 r.

Wnioski z badań społecznych

1. W przypadku gminy Sanok 80% mieszkańców żyje na średnim bądź dobrym poziomie, z dominacją (60%) pierwszej odpowiedzi. Udział osób bogatych i biednych to mniej niż 5%, zatem sytuację finansową w gminie Sanok można uznać za przeciętną.
2. Ponad 80% respondentów ocenia gminę Sanok pozytywnie i stwierdza, że jest to dobre miejsce do życia, odsetek osób niezadowolonych wynosił niewiele ponad 12%, co pokazuje, że gmina Sanok jest bardzo atrakcyjna do życia.
3. W przypadku deklaracji dotyczących zmiany miejsca zamieszkania, struktura odpowiedzi stanowi odbicie ocen gminy jako dobrego miejsca do życia. Podobny odsetek osób (blisko 85%) zadeklarowało, że w najbliższych pięciu latach nadal chciałoby zamieszkiwać w gminie Sanok, co świadczy o jej atrakcyjności, ale również o przywiązaniu mieszkańców do dotychczasowego miejsca zamieszkania.
4. Wśród elementów infrastruktury i oferty w gminie, najlepiej oceniono kwestie związane ze stanem środowiska (jakość powietrza, odbiór odpadów komunalnych, czystość) oraz ogólną atrakcyjnością, a także poczucie bezpieczeństwa w gminie, które znacząco wpływa i determinuje jakość życia mieszkańców. Wskazane elementy przemawiają za wysoką atrakcyjnością gminy jako miejsca do zamieszkania.
5. Istotnym problemem dla mieszkańców jest niewystarczająca liczba ścieżek rowerowych, ale także niedostateczna dostępność usług publicznych (żłobków, przedszkoli, usług medycznych) oraz dostępność transportu publicznego.
6. Jako atuty mieszkańcy wskazują przede wszystkim lokalizację, krajobraz oraz obecność i bogactwo terenów atrakcyjnych przyrodniczo, które stanowią potencjał i dają możliwości do rozwoju turystyki.
7. Słabą stroną gminy są przede wszystkim kwestie infrastrukturalne i związane z transportem (brak chodników, oświetlenia, dobrych dróg, transport publiczny). Brak placówek edukacyjnych i opiekuńczo-wychowawczych dla najmłodszych mieszkańców.
8. Wiele aspektów, które mieszkańcy wskazali jako kwestie, które należałoby poprawić, związane są ze wskazanymi słabymi stronami. Przy planowaniu oraz realizacji przedsięwzięć powinno się

brać pod uwagę cały obszar gminy, by nie doprowadzać do dysproporcji w rozwoju między sołectwami oraz nierównego podziału działań, na które wskazało 10,0%.

9. Wybrane propozycje kierunków rozwoju gminy wskazują, że mieszkańcy oczekują zapewnienia miejsc pracy oraz aktywnego samorządu. Ponadto blisko 34% postawiło na atrakcyjną ofertę spędzania czasu, co oznacza, że mieszkańcy chcieliby korzystać z oferty dostępnej w ich miejscu zamieszkania.
10. Ponad połowa mieszkańców zauważa problem starzenia się społeczności, co pokazuje, że samorząd powinien prowadzić intensyfikowane działania na rzecz najstarszych grup mieszkańców, ale również innych grup osób ze szczególnymi potrzebami. Dodatkowe problemy dotyczą kwestii środowiskowych – zaśmiecania oraz niszczenia mienia publicznego, które wpływają na obniżenie atrakcyjności turystycznej gminy, w oparciu o którą gmina mogłaby się rozwijać.
11. Około 36% ankietowanych przyznaje, że ich głos i działania są ważne, ale nie zawsze są w stanie zmienić otoczenie, podobny odsetek (prawie 33%) uważa, że ich działania nie mają znaczenia. Taka struktura odpowiedzi pokazuje, że warto byłoby, żeby gmina Sanok prowadziła bardziej zintensyfikowane działania mające na celu zaangażowanie mieszkańców w życie i sprawy gminy, tak aby mieli poczucie, że ich głos się liczy.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej

Rozdział odnosi się do *przepisu* wskazującego, że strategia rozwoju gminy określa w szczególności „*model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy (Art. 10e. 3. 4) zawartego w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).*”

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej przedstawia długookresową strategiczną wizję rozwoju gminy. Wynika on z wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań, zdiagnozowanych potrzeb i potencjału gminy z uwzględnieniem jej specyfiki i zróżnicowania.

Struktura funkcjonalno-przestrzenna gminy Sanok została przedstawiona za pomocą dwóch map: mapy uwarunkowań oraz modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej.

Mapa uwarunkowań jest analizą kluczowych uwarunkowań mających wpływ na kierunek rozwoju gminy. Przedstawia rozkład ludności w gminie, układ komunikacyjny, wybrane elementy infrastruktury technicznej, zasoby środowiska przyrodniczego, zasoby dziedzictwa historycznego i kulturowego, obszary wymagające ochrony oraz obszary występowania zagrożeń naturalnych.

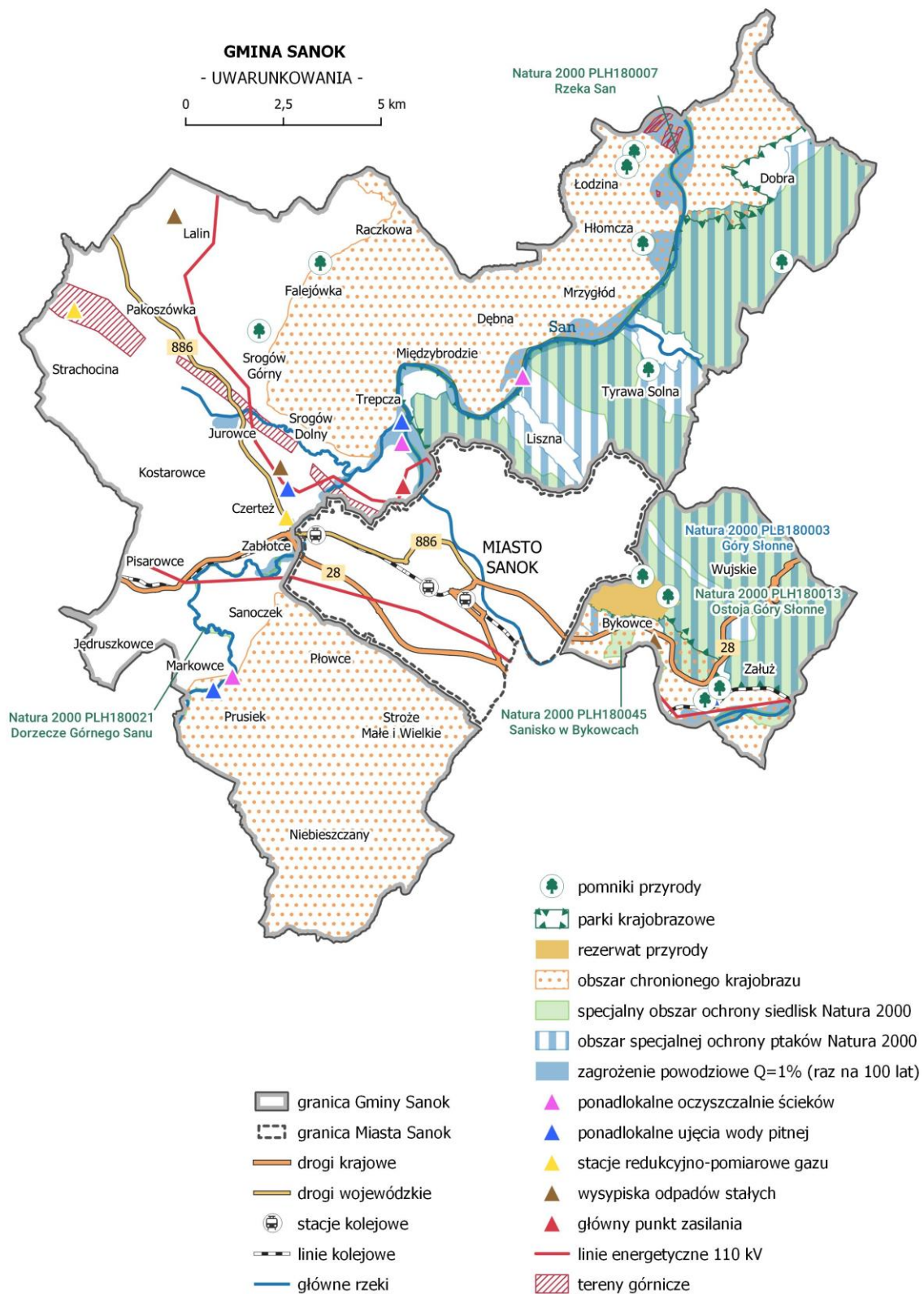
Model struktury funkcjonalno-przestrzennej przedstawia elementy struktury przestrzennej gminy obejmujące m. in. funkcje: mieszkaniową, usługową, przemysłową, rolniczą i przyrodniczą. Wskazuje ogólne kierunki rozwoju i zagospodarowania przestrzennego gminy, obszary problemowe oraz obszary z potencjałem rozwojowym o określonych funkcjach. Mapa ma charakter schematyczny i może przedstawiać projektowane kluczowe inwestycje, strefy aktywności gospodarczej, obszary doposażenia w infrastrukturę techniczną, obszary rewitalizacji.

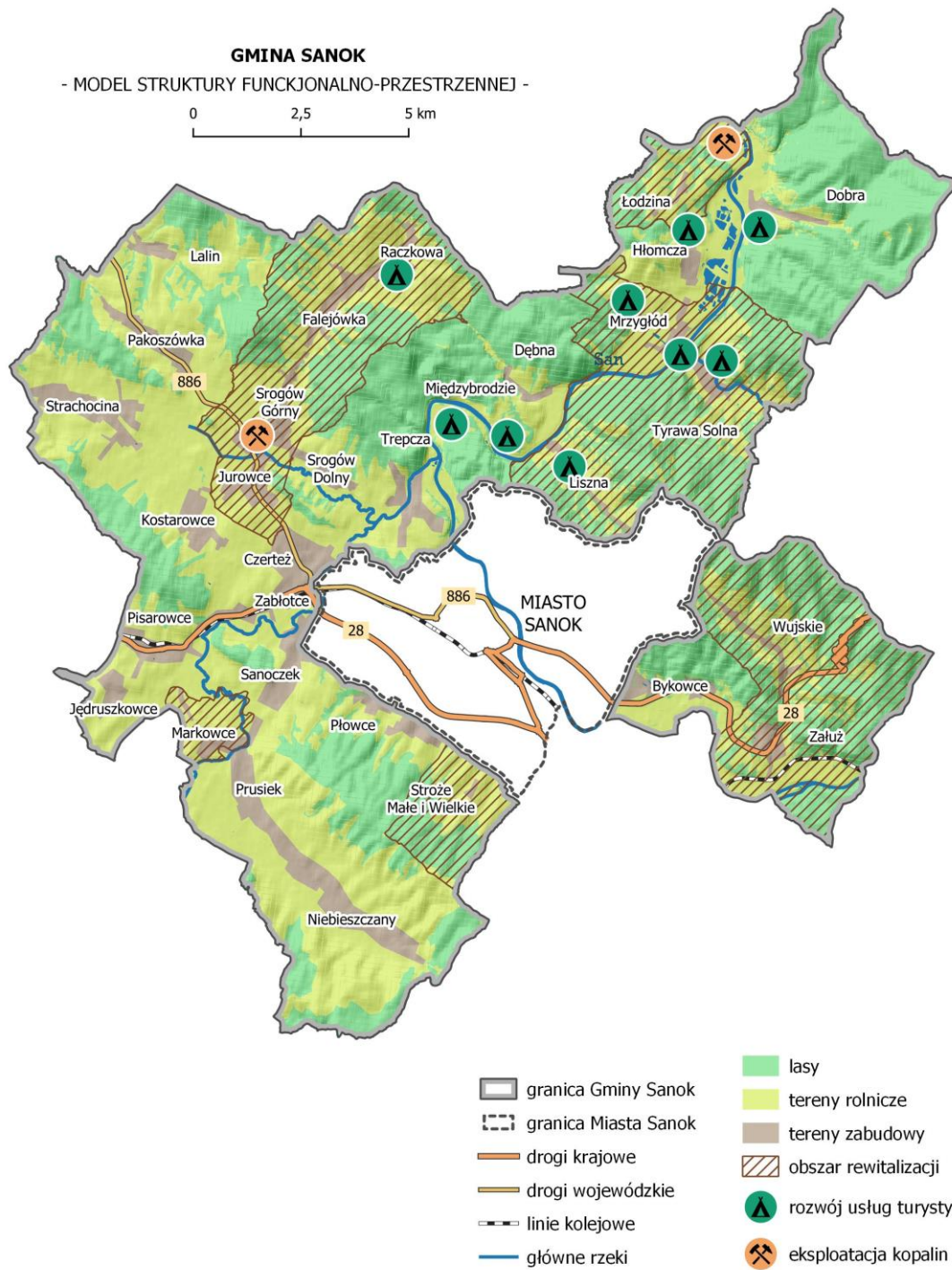
Pierścieniowe położenie gminy Sanok wokół miasta Sanoka w terenach o zróżnicowanym ukształtowaniu i pokryciu, objętych różnymi formami ochrony prawnej i innym stopniu zainwestowania i wyposażenia w infrastrukturę techniczną pozwala na wyodrębnienie trzech jednostek o odmiennych funkcjach:

- Północno-wschodnia część gminy, obejmująca dolinę Sanu, wchodząca w granice obszaru chronionego krajobrazu oraz obszarów Natura 2000 – głównymi funkcjami tej części są funkcje ochronne oraz funkcje turystyczno-rekreacyjne. Funkcje uzupełniające to mieszkalnictwo i leśnictwo.
- Zachodnia i południowa część gminy jest powiązana siecią komunikacyjną dróg krajowych i wojewódzkich oraz linią kolei z mocno rozwiniętą siecią osiedleńczą. Na południu wchodzi w granice obszaru chronionego krajobrazu, w części środkowej posiada najlepsze w całej

gminie kompleksy rolne. Wyposażona jest w surowce mineralne i bitumiczne. Głównymi funkcjami tej jednostki jest: rolnictwo, mieszkalnictwo, pozyskiwanie gazu i ropy, możliwość rozwoju usług, rzemiosła, przemysłu w oparciu o posiadane zasoby. Funkcjami uzupełniającymi są rekreacja i wypoczynek (szczególnie w południowej części) oraz uzupełnianie wzajemnych usług w relacji gmina - miasto.

- Wschodnia część gminy, wchodząca w granice obszaru chronionego krajobrazu oraz obszarów Natura 2000 Wyposażona jest w drogę krajową oraz w linię kolejową. Położenie i walory krajobrazowe mają również wpływ na sposób zagospodarowania i użytkowania terenu. Funkcjami równorzędnymi są : rolnictwo, leśnictwo, rekreacja, mieszkalnictwo i funkcje ochronne.

III Analiza SWOT

Rozdział odnosi się do przepisu wskazującego, że „Strategia rozwoju gminy zawiera wnioski z diagnozy, o której mowa w art. 10a ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372)”, który znajduje się w Art. 10e. 3.

Mocne strony Gminy Sanok

STRENGTHS

Wzrastająca liczba ludności w gminie będąca wynikiem poprawiającej się atrakcyjności osiedleńczej – wzrost w ostatniej dekadzie o ponad 4%, obecnie liczba ludności wynosi 18 158

Udział ludności w wieku produkcyjnym utrzymujący się na stałym poziomie – około 62%

Wykorzystanie potencjału rzeki San - zagospodarowanie jej brzegu w celach rekreacyjnych

Zasoby turystyczne gminy - różnorodność ukształtowania terenu i bogactwo przyrodnicze – łagodne góry, lasy, rzeka San, Beskid Niski i Góry Słonne, liczne formy przyrody (obszar chronionego krajobrazu, Natura 2000 (OSO i SOO), park krajobrazowy, rezerwat)

Wykorzystanie potencjału do rozwoju turystyki pielgrzymkowej i sakralnej - w oparciu o Sanktuarium św. Andrzeja Boboli w Strachocinie

Transgraniczny szlak naftowy – potencjał do rozwoju turystyki, szlak łączy ze sobą miejsca związane z narodzinami i historią przemysłu naftowego

Obecność wód mineralnych oraz tradycje związane z wydobyciem soli (Tyrawa Solna)

Potencjał do rozwoju alternatywnych źródeł energii – biomasa, energetyka wiatrowa, produkcja paliw alternatywnych np. wodoru

Wysokie poczucie bezpieczeństwa wśród mieszkańców gminy – 82,4% ocenia poczucie bezpieczeństwa bardzo dobrze bądź dobrze

Słabe strony Gminy Sanok

WEAKNESSES

Widoczne negatywne tendencje związane ze starzeniem się społeczeństwa – wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym z 17,2% w 2015 r do 18,6% w 2019 r.

Wartość współczynnika skolaryzacji - w 2019r. na poziomie 57,4%

Brak żłobka na terenie gminy

Niezadawalająca liczba ścieżek rowerowych – 84,4% ocenia ich liczbę źle/bardzo źle

Niezadawalająca sytuacja związana z infrastrukturą drogową – jakość i stan dróg i chodników, niewystarczające oświetlenia ulic

Słaba dostępność transportu publicznego – 70,1% mieszkańców negatywnie ocenia ten aspekt

Niedostatecznie rozwinięta sieć wodociągowo-kanalizacyjna, niska jakość wód – 34,2% mieszkańców korzysta z wodociągów, 60,6% z kanalizacji

Utrudniony rozwój m.in. infrastruktury dotyczącej OZE - z uwagi na pokrycie blisko 69% powierzchni gminy formami ochrony przyrody

Szanse dla Gminy Sanok

OPPORTUNITIES

Przynależność gminy do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Sanok-Lesko

Możliwość ubiegania się o środki w ramach programu rozwoju obszarów wiejskich – z uwagi na działalność w Stowarzyszeniu Lokalna Grupa Działania „Zielone Bieszczady”

Rozwój gminy i całego regionu oparty o współpracę z gminami w ramach Związku Bieszczadzskich Gmin Pogranicza

Możliwość pozyskania środków unijnych

Powstanie terenów inwestycyjnych i promocja gospodarcza

Podniesienie atrakcyjności osiedleńczej poprzez wysoką jakość usług publicznych i standard infrastruktury

Zbudowanie i utrwalenie związków mieszkańców z gminą

Zagrożenia Gminy Sanok

T HREATS

Niska skuteczność w pozyskiwaniu środków z UE przez przedsiębiorstwa zlokalizowane w gminie

Ekstremalne zjawiska pogodowe – w szczególności zagrożenie powodziowe, z uwagi na przebieg rzeki San w gminie

Migracja młodych, wykształconych mieszkańców poza granice gminy

Stereotypizacja gminy jako samorządu o niskim potencjale wzrostu jako podmiotu o pierścieniowym charakterze

Ograniczenie funkcji symbolicznych i integracyjnych

Niestabilność budżetu gminy w przypadku ograniczenia bazy podatkowej

IV Strategiczne założenia rozwojowe

Koncepcja rozwoju

Koncepcja rozwoju to wstęp do założeń planistycznych Strategii Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027, ma na celu ilustrację idei przewodniej, myśli strategicznej tworzącej rdzeń dokumentu, który projektuje i integruje procesy rozwojowe w Gminie Sanok w perspektywie roku 2027.

Gmina Sanok w ostatnich kilkunastu latach dokonała znaczącego progresu jeżeli chodzi o rozwój infrastruktury publicznej, który niwelował zapóźnienia cywilizacyjne. Ponadto gmina prowadziła konsekwentną i gospodarną politykę finansową, która pozwoliła na zażegnanie niegdysiejszych problemów i zbudowanie trwałych, stabilnych perspektyw wzrostu.

Wyniki przeprowadzonych badań społecznych jasno wskazują, że dotychczasowa recepcja działań samorządu jest pozytywna. Zdecydowana większość mieszkańców – 82,3% uważa, że ich gmina to dobre lub bardzo dobre miejsce do życia. Wynik ten należy uznać za bardzo wysoki i korzystny, stanowiący jednak również zobowiązanie i wyzwanie stojące przed samorządem Gminy Sanok.

Gmina Sanok jako podmiot składający się z bardzo dużej liczby sołectw o różnych profilach społeczno-gospodarczych, ma swoją specyfikę, która wymaga wdrożenia i uprzedniego zaprojektowania. Przywołana specyfika gminy warunkuje podjęcie konkretnych działań rozwojowych.

Istotą specyfiki Gminy Sanok jest brak jednej dominującej funkcji, trudno jej teren określić mianem podmiejskiego i sprowadzić jedynie do mianownika suburbanizacyjnego mimo zmniejszającego się zasięgu funkcji rolniczej. Z całą mocą należy korzystać z zasobów i posiadanych potencjałów gminy, tak ażeby realnie budować swoją samowystarczalność, szczególnie względem wszystkich mieszkańców korzystających z usług świadczonych przez gminę.

Mimo, że najbliższe lata będą potencjalnie trudnymi z finansowego punktu widzenia to poza optyką inwestycyjną należy podjąć wszelkie wysiłki umożliwiające efektywne skorzystanie ze środków unijnych w ramach perspektywy 2021-2027. Jako szczególnie ważne należy wskazać kwestie społeczne, gospodarcze oraz przestrzenne.

Koncepcja rozwoju Gminy Sanok ma ambitny, ale realny (realizowalny) charakter, koncentruje się na wdrożeniu konkretnych polityk, które istotnie poprawią jakość życia w gminie. Oczywiście spektrum inwestycji drogowych czy wodno-ściekowych stanowią dominujący element, tym niemniej przedmiotowa strategia ma stanowić również swoiste wejście w politykę wysokiej jakości usług oraz integracji społecznej.

Misja i wizja rozwoju

Wizja i misja w świetle przepisów to nieobligatoryjne elementy strategii rozwoju. W ramach dokumentu zdecydowano się na umieszczenie tych zapisów jako elementu, który z jednej strony wprowadza do poziomu planów strategicznych i operacyjnych, a z drugiej natomiast odnosi się do wyzwań stojących przed Gminą Sanok i stojącej za nią idei przewodniej.

Misja samorządu lokalnego stanowi zasadę działania określającą najważniejsze wartości w odniesieniu do wyznaczonych celów strategicznych i kierunków działań. Ponadto misja w naturalny sposób koncentruje się na zapewnieniu dobrostanu oraz dobrobytu mieszkańcom Gminy Sanok. Innymi słowy sformułowana misja to nadrzędny cel rozwojowy w perspektywie nadchodzącego siedmiolecia.

Misja rozwoju Gminy Sanok

Misją Gminy Sanok jest jej zintegrowanie w wymiarze społecznym, technicznym i komunikacyjnym, w oparciu o trwałe warunki rozwoju, partnerskie stosunki z interesariuszami, sąsiednimi gminami oraz efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, dziedzictwa oraz energii społecznej.

Biorąc pod uwagę powyższy, lapidarny w swej naturze charakter misji, kluczowe znaczenie dla Gminy Sanok ma urzeczywistnianie zasady zrównoważonego rozwoju w praktyce oraz zaspokajanie rosnących potrzeb i aspiracji społecznych.

Ponadto warto zwrócić uwagę na kluczowe aspekty misji stanowiące bazę dla podejmowania działań w przyszłości:

Integracja	Wzmacnianie wspólnoty	Wykorzystanie posiadanych atutów
Zakończenie procesu dużych inwestycji infrastrukturalnych	Podmiotowość	Samowystarczalność

Wizja jest projektowanym obrazem Gminy Sanok w roku 2027. Przytoczona wizja ma jednoczyć wokół zawartych w niej idei. Z punktu widzenia planowania strategicznego wizja to pożądany stan docelowy, do którego wspólnota lokalna i samorząd lokalny będzie konsekwentnie dążyć. Poniżej przedstawiona wizja odnosi się do pięciu komponentów, budujących główne ramy zaplanowanej interwencji.

Wizja Gminy Sanok w perspektywie 2027 roku

Gmina Sanok to atrakcyjny obszar o wzrastającym potencjale osiedleńczym oraz wzorcowy przykład nadania nowego impulsu rozwojowego dla gmin pierścieniowych.

Budujemy zieloną gospodarkę – uwolniliśmy potencjał gospodarczy i ekonomiczny mieszkańców, rozwijamy aktywnie przedsiębiorczość, turystykę pobytową i tworzymy mini strefy aktywności gospodarczej.

Tworzymy błękitno-zieloną infrastrukturę – rozwijamy się w duchu nowoczesnych rozwiązań ekologicznych, adaptujemy się do zmian klimatycznych i aktywnie chronimy środowisko naturalne.

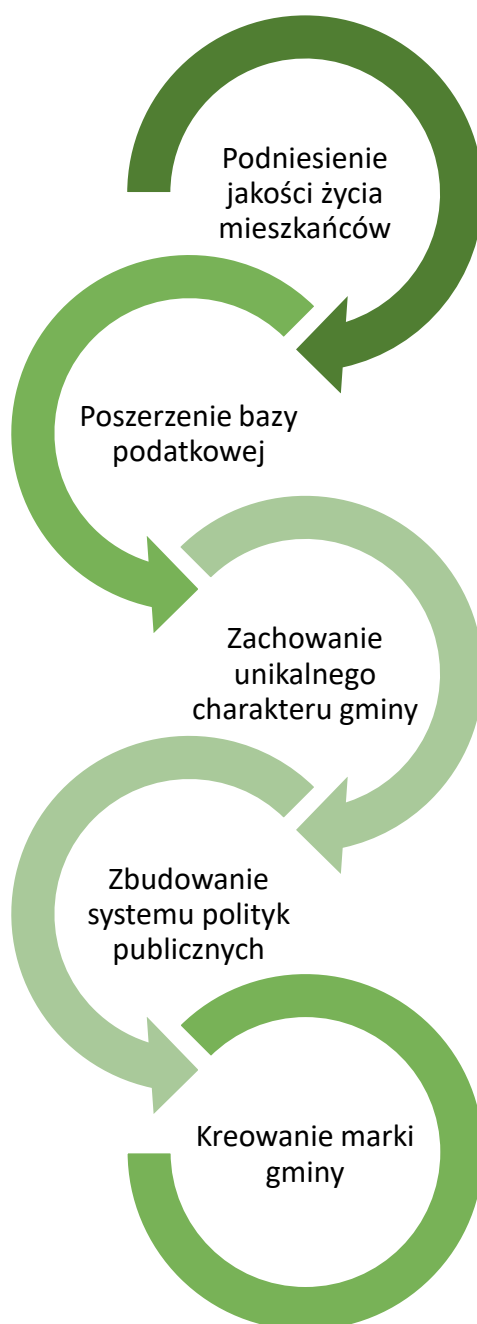
Zapewniamy wysoki standard infrastruktury publicznej, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarki wodno—ściekowej i jakości dróg oraz wdrażamy nowoczesne sektorowe polityki publiczne: senioralną, młodzieżową, edukacyjną, społeczną, transportową i kulturalną.

Gmina Sanok rozwija się wykorzystując swoje potencjały i zasoby kierując się na poziom SMART rozwiązań.

Powyższa wizja zwraca uwagę na wyzwania o elementarnym, cywilizacyjnym charakterze oraz te związane bezpośrednio ze spektrum usług publicznych warunkujących standard życia mieszkańców i konkurencyjność gminy.

Poniżej przedstawione zostały efekty wdrażania zaprojektowanej wizji, rezultaty synergicznych działań samorządu, sektora biznesowego, obywatelskiego (pozarządowego) i wszystkich mieszkańców.

Rezultaty osiągnięcia wizji

Poziom strategiczny

Rozdział odnosi się do *przepisu Art. 10e. 3. 1) cele strategiczne rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym* zawartego w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

Zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym na strategicznym poziomie interwencji obligatoryjnie należy zdefiniować trzy wymiary: społeczny, gospodarczy i przestrzenny. W ujęciu tematycznym tworzą one ramy dla planów strategicznych i operacyjnych, które zostały zindywidualizowane do potrzeb, specyfiki oraz istoty kluczowych wyzwań stojących przed samorządem Gminy Sanok.

O ile domeny planowania strategicznego to wprost wymiary przywołane w ustawie, to cele mają już zdecydowanie indywidualistyczny charakter. Warto podkreślić, że strategiczny poziom interwencji i tym samym kolejność poszczególnych celów, ma tylko walor porządkujący i nie stanowi priorytetyzacji poszczególnych obszarów, które mają równoważny charakter oraz rangę.

Logika opracowania koncentruje się na przedstawieniu każdego z wymiarów analizy: społecznego, gospodarczego i przestrzennego w kontekście problemów, potrzeb, potencjałów. W ramach założeń planistycznych celów i konkretnych działań naprawczych, treściowo przywołane wymiary (domeny) przenikają się.

Kwestie społeczne (wymiar społeczny) odwołuje się kompleksowo do usług publicznych oraz sektorowych polityk kierowanych do poszczególnych grup mieszkańców takich jak seniorzy, młodzież, osoby z niepełnosprawnościami czy też środowiska zagrożone marginalizacją. Ponadto obszar społeczny to również mieszkalnictwo, rewitalizacja oraz zapewnienie atrakcyjnej oferty kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej, edukacyjnej oraz związanej z rozwijaniem inicjatyw mających na celu wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego.

Obszar gospodarczy koncentruje się na tworzeniu warunków do rozwoju gospodarczego co jest związane ze stymulowaniem przedsiębiorczości, przygotowywaniem terenów inwestycyjnych oraz dywersyfikowaniem struktury gospodarczej oraz zbudowaniem instrumentarium marketingowego i planistycznego (strategicznego).

Wymiar przestrzenny interwencji odnosi się do całości zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i narzędzi bezpośrednio z nim związanych, a także kwestii infrastruktury i środowiska. Wątek przestrzeni jest istotny jako budujący ramy dla rozwijania poszczególnych funkcji gminy: komunikacyjnych, mieszkaniowych, rekreacyjno-sportowo-wypoczynkowych, środowiskowych oraz związanych z świadczeniem usług publicznych.

Wyznaczone w rozdziale cele strategiczne odwołują się do obligatoryjnych wymiarów stanowiących domeny planowania strategicznego, które przedstawiono na poniższej grafice.

Przytoczona demarkacja pozwala na umiejętnie poruszanie się na poziomie poszczególnych zapisów planistycznych. Warto zarysować również ich logikę i hierarchię. Poniżej w formie piramidy umieszczono wszystkie elementy budujące trzon interwencji w ramach strategii.

Kierunki działań to przypisane celom strategicznym konkretne plany operacyjne, które każdorazowo tworzą katalogi przedsięwzięć, wiązek zadań, projektów czy planów rozwojowych. **Na poziomie operacyjnym zdefiniowano również OSI. Są one pewnym wycinkiem tematycznym, który ma kluczowe znaczenie rozwojowe.** W rozdziale *Wymiar interwencji strategicznej* wskazuje się zakres OSI w sensie wpisywania się w ustalenia na poziomie strategicznym oraz uzupełnia się je skonkretyzowanymi zapisami, które powinny być zrealizowane w najbliższym okresie planistycznym. **Ponadto w ramach katalogu kierunków działań wyszczególnione będą działania o kluczowym, priorytetowym znaczeniu dla rozwoju gminy.** Obok OSI ten element będzie wskazywał na rangę części planowanych zamierzeń inwestycyjnych.

Na potrzeby zbudowania kompleksowej interwencji planistycznej sformułowano trzy cele strategiczne, które z jednej strony budują ramy dla logiki zaplanowanej strategii rozwoju, a z drugiej natomiast są przyczynkiem do rozpoczęcia wdrażania tematycznego scenariusza rozwoju. Mając na uwadze przejrzystość prezentowanych treści każdy z celów został przypisany do konkretnego wymiaru interwencji.

Cel strategiczny 1.	Profesjonalizacja systemu usług publicznych w Gminie Sanok	
Kierunek działania 1.	Racjonalizacja i podnoszenie jakości systemu oświaty w gminie	Społeczny
Kierunek działania 2.	Wprowadzenie kompleksowej polityki kulturalnej i spędzania czasu wolnego	
Kierunek działania 3.	Aktywna polityka społeczna, senioralna i młodzieżowa	
Kierunek działania 4.	Wzmocnienie zasobów gminnych oraz podmiotów społeczeństwa obywatelskiego	
Cel strategiczny 2.	Rozwijanie infrastruktury publicznej przy zachowaniu wysokich standardów środowiskowych	
Kierunek działania 5.	Nowoczesna infrastruktura	Prze-strzenny
Kierunek działania 6.	Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatycznych	
Cel strategiczny 3.	Uruchomienie procesów stymulujących lokalną gospodarkę	
Kierunek działania 7.	Prowadzenie aktywnej polityki gospodarczej	Gospodarczy
Kierunek działania 8.	Marketingowe i planistyczne wsparcie dla rozwoju gospodarczego	

Plany operacyjne

Rozdział odnosi się do przepisu Art. 10e. 3. 2) kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych; zawartego w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

Plany operacyjne to rozwinięcie poczynionych ustaleń planistycznych czyli przede wszystkim:

- Założeń ideowych, koncepcyjnych,
- Celów strategicznych dających ramy interwencji oraz
- Kierunków działania wskazujących w sposób tematyczny najważniejsze priorytety rozwojowe.

W wymiarze technicznym każdy kierunek działania został uzupełniony najczęściej kilkunastoma zapisami, które mają na celu osiągnięcie zakładanej wizji oraz pożądanej zmiany, która została zarysowana już w treści koncepcji rozwoju.

W tym miejscu warto wskazać kilka wyzwań strategicznych, poczynić rekomendacja i/lub odnieść się do poszczególnych uwarunkowań.

1. Oświata to obszar wymagający stałego dopłacania do subwencji oświatowej, w połączeniu z występującym współczynnikiem skolaryzacji kluczowe znaczenie ma podjęcie reform racjonalizatorskich w tym obszarze.
2. Gmina dysponuje bogatą infrastrukturą kultury, w większości w dobrym stanie, natomiast wyzwaniem to świadczenie atrakcyjnej i dostępnej oferty kierowanej do wszystkich grup mieszkańców. Stworzenie atrakcyjnej polityki kulturalnej to kluczowe wyzwanie długookresowe dla samorządu.
3. Zmiany demograficzne wymagają prowadzenia odrębnych, skoordynowanych działań do seniorów, młodzieży oraz wszystkich grup o szczególnych potrzebach. Realizacja takich polityk wymaga w pierwszej kolejności zinwentaryzowania zasobów a następnie budowanie katalogu realizowalnych i realnych zadań oraz przedsięwzięć. Polityka społeczna to fundament podnoszenia jakości życia we wspólnocie mieszkańców.
4. Biorąc pod uwagę charakter gminy podstawowe znaczenie ma wzmacnianie jej funkcji symbolicznych, tożsamościowych oraz prezentowanie jej odrębności i specyfiki.
5. Infrastruktura to kluczowy aspekt nie tylko w wymiarze inwestycyjnym ale również cywilizacyjnym. Poprawa stanu dróg ale również innych sieci ma priorytetowe znaczenie.

6. Środowisko i klimat to ważne zasoby naturalne gminy, poza koniecznością ich ochrony i wzmocnienia warto podkreślić, że stan środowiska naturalnego wprost wpływa na atrakcyjność turystyczną.
7. Rekomenduje się podjęcie działań zmierzających do utworzenia terenów inwestycyjnych. Nawet mini strefa aktywności gospodarczej może stanowić istotne wzmocnienie ekonomiczne gminy oraz poprawić kondycję budżetu. Podmiejskość i niski poziom dywersyfikacji lokalnej gospodarki generują znaczne wyzwania społeczne, migracyjne, które są widoczne chociażby w usługach publicznych. Wykreowanie atrakcyjności inwestycyjnej może być początkiem do zmiany dotychczasowego profilu gminy.
8. Zasoby naturalne gminy to jej niekwestionowany atut. Specyfika wielości miejscowości pozwala na zbudowanie różnorodnej oferty. Należy podkreślić, że gmina ma potencjał żeby jej oferta (wraz z partnerami) poszerzała o kolejne punkty programy wycieczek odwiedzających region. Gmina Sanok ma potencjał ażeby taką atrakcyjną ofertę generować, również jeżeli chodzi o bazę noclegową oraz przede wszystkim aktywne spędzanie czasu wolnego.

Obszar / wymiar interwencji	Nr	Cel strategiczny	Nr	Nazwa kierunku działania	Nr	Zadania / przedsięwzięcie / projekt
Społeczny	Cel strategiczny 1.	Profesjonalizacja systemu usług publicznych w Gminie Sanok	1.	Racjonalizacja i podnoszenie jakości systemu oświaty w gminie	1.1	Wsparcie tworzenia i funkcjonowania żłobków oraz klubów dziecięcych
					1.2	Przeprowadzenie analizy i podjęcie działań związanych z utworzeniem centralnie zlokalizowanego gminnego żłobka
					1.3	Upowszechnienie wychowania przedszkolnego
					1.4	Realizacja działań wzmacniających osiągnięcie celów przedsięwzięcia kluczowego 3. Poprawa efektywności funkcjonowania placówek oświatowych
					1.5	Podnoszenie jakości i efektywności kształcenia oraz atrakcyjności nauczania
					1.6	Realizacja systemowych projektów edukacyjnych ze środków zewnętrznych
					1.7	Rozszerzenie oferty edukacyjnej dla dzieci i młodzieży szkolnej, szczególnie w obrębie kompetencji kluczowych, przedsiębiorczości oraz kompetencji miękkich
					1.8	Rozwijanie oferty zajęć pozalekcyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów szczególnie uzdolnionych
					1.9	Modernizacja oraz wyposażenie placówek oświatowych
					1.10	Kompleksowe oddziaływanie na rzecz podniesienia współczynnika skolaryzacji oraz objęcia opieką żłobkową oraz wychowaniem przedszkolnym
			2.	Wprowadzenie kompleksowej polityki kulturalnej i spędzania czasu wolnego	2.1	Realizacja działań wzmacniających osiągnięcie celów przedsięwzięcia kluczowego 4. Nowoczesna polityka kulturalna
					2.2	Efektywne wykorzystanie sieci obiektów kultury
					2.3	Rozbudowa i poszerzenie oferty kulturalnej i związanej ze spędzaniem czasu wolnego
					2.4	Stworzenie przestrzeni dla działalności artystycznej i kulturalnej
					2.5	Wspieranie działań na rzecz dziedzictwa kulturowego i uczestnictwa w kulturze
					2.6	Promowanie tradycji, dziedzictwa i realizacja działań regionalistycznych
					2.7	Poszerzenie i profesjonalizacja oferty zajęć dla dzieci i dorosłych w tym darmowych i odpłatnych
					2.8	Zwiększenie aktywności fizycznej mieszkańców – rozbudowa bazy sportowej (sale gimnastyczne, boiska)
					2.9	Budowa ścianki wspinaczkowej oraz utworzenie parkingu kempingowego
					2.10	Modernizacja infrastruktury i budowa zaplecza w Centrum Sportu i Rekreacji - Niebieszczy Stadion
					2.11	Remont otoczenia WDK w Załużu, wraz z tworzeniem odpowiedniej infrastruktury i stworzeniem oferty czasu wolnego dla mieszkańców
					2.12	Kształtowanie przestrzeni dla rekreacji
					2.13	Stworzenie programu animowania czasu wolnego uwzględniającego zapotrzebowanie w poszczególnych miejscowościach
					2.14	Wspieranie techniczne i finansowe klubów sportowych jako kluczowych organizatorów czasu wolnego na terenie wsi
			3.	Aktywna polityka społeczna, senioralna i młodzieżowa	3.1	Realizacja działań wzmacniających osiągnięcie celów przedsięwzięcia kluczowego 5. Profesjonalizacja polityki społecznej
					3.2	Wspieranie działalności i wyposażanie placówek pomocy społecznej takich jak DPS oraz dzienny dom pobytu
					3.3	Organizacja wsparcia celowego dla grup szczególnych takich jak: trudne przypadki rodzin asystent rodziny, terapia, wsparcie psychologiczne itp.), osoby z niepełnosprawnościami oraz osoby przewlekle chore i zależne (asystentura społeczna, przerwa wytchnieniowa, deinstytucjonalizacja pomocy)
					3.4	Rozwijanie oferty instytucjonalnej – grupy wsparcia, animację czasu wolnego seniorów, działania na rzecz poprawy kondycji psycho-fizycznej, systemowe przesuwanie momentu przejścia do opieki stacjonarnej
					3.5	Aktywne rozwiązywanie problemu osób samotnych poprzez zbudowanie dla nich oferty (głównie są to osoby starsze, rdzenni mieszkańcy, bez dzieci na miejscu, pozbawieni opieki i zajęć)
					3.6	Prowadzenie monitoringu potrzeb związanych z reintegracją społeczną i zawodową mieszkańców i realizacja projektów w tym zakresie
					3.7	Wykorzystanie narzędzi związanych z ekonomią społeczną i solidarną
					3.8	Poszerzenie i rozbudowa oferty skierowanej dla seniorów
					3.9	Stworzenie karty młodzieżowej umożliwiającej korzystanie z katalogu atrakcji i zniżek
					3.10	Stworzenie chill room-u dla młodzieży na zasadzie miejsca / przestrzeni w całości zarządzanego przez samą młodzież
					3.11	Rozwijanie zasobów bibliotecznych i świadczonej oferty
					3.12	Organizacja imprez integrujących mieszkańców, zbudowanie kalendarza takich wydarzeń

Obszar / wymiar interwencji	Nr	Cel strategiczny	Nr	Nazwa kierunku działania	Nr	Zadania / przedsięwzięcie / projekt
			4.	Wzmocnienie zasobów gminnych oraz podmiotów społeczeństwa obywatelskiego	4.1	Podnoszenie poziomu rozwoju instytucjonalnego samorządu lokalnego i jego jednostek
					4.2	Integracja społeczna wszystkich mieszkańców oraz interesariuszy z terenu Gminy Sanok
					4.3	Wspieranie działalności kulturalnej organizacji pozarządowych na terenie gminy takich jak OSP czy KGW
					4.4	Prowadzenie działań rewitalizacyjnych ukierunkowanych na mieszkańców (przedsięwzięcie komplementarne z działaniami związanymi z polityką społeczną oraz działaniami inwestycyjnymi)
					4.5	Rozwijanie wolontariatu i wspieranie rozwoju kapitału społecznego oraz więzi międzypokoleniowych
					4.6	Upowszechnienie możliwości korzystania z e-usług przez mieszkańców
					4.7	Wdrażanie systemów SMART CITY oraz rozwijanie poziomu informatyzacji i cyfryzacji gminy
					4.8	Pogłębianie procesów konsultacyjnych przy wykorzystaniu nowoczesnych technik partycypacyjnych
					4.9	Wzmacnianie tożsamości gminnej i wzmacnianie relacji pomiędzy gminą a jej mieszkańcami
Przestrzenny	Cel strategiczny 2.	Rozwijanie infrastruktury publicznej przy zachowaniu wysokich standardów środowiskowych	5.	Nowoczesna infrastruktura	5.1	Realizacja działań wzmacniających osiągnięcie celów przedsięwzięcia kluczowego 2. Systematyczna poprawa standardu dróg gminnych
					5.2	Podnoszenie jakości dróg przebiegających przez teren gminy, w tym lobbying w zakresie dróg będących z zarządzie innych organów
					5.3	Budowa, modernizacja i przebudowa ciągów pieszych i pieszo-rowerowych
					5.4	Przebudowa, modernizacja i rozwój systemu oświetlenia ulicznego
					5.5	Budowa zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych
					5.6	Wdrażanie polityki dostępności, likwidowanie barier architektonicznych
					5.7	Modernizacja obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych
					5.8	Wprowadzanie rozwiązań z zakresu elektromobilności
			5.9	Realizacja działań wzmacniających osiągnięcie celów przedsięwzięcia kluczowego 1. Rozbudowa i modernizacja systemu gospodarki wodno-ściekowej		
			5.10	Poprawa poziomu skanalizowania, rozbudowa infrastruktury sieciowej		
			5.11	Poprawa poziomu zwodociągowania, rozbudowa infrastruktury sieciowej		
			5.12	Działania na rzecz oszczędnego gospodarowania wodami opadowymi, mała retencja		
			6.	Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatycznych	6.1	Rozwijanie systemu gospodarowania odpadami komunalnymi oraz zasobów gminy w tym zakresie
					6.2	Likwidacja dzikich wysypisk śmieci w gminie
					6.3	Wsparcie procesu wdrażania OZE w gospodarstwach indywidualnych oraz obiektach użyteczności publicznej
					6.4	Budowa instalacji fotowoltaicznych na obiektach gminy Sanok
					6.5	Wspieranie działań zmierzających do poprawy jakości powietrza m.in. poprzez wspieranie wymiany indywidualnych źródeł ciepła
					6.6	Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej
					6.7	Realizacja programów zmierzających do ograniczenia emisyjności lokalnej gospodarki
					6.8	Prowadzenie działań informacyjnych, szkoleniowych i edukacyjnych z zakresu kryzysu klimatycznego jego skutków i oddziaływania
					6.9	Ochrona przyrody oraz bioróżnorodności na terenie gminy
Gospodarczy	Cel strategiczny 3.	Uruchomienie procesów stymulujących lokalną gospodarkę	7.	Prowadzenie aktywnej polityki gospodarczej	7.1	Podjęcie działań na rzecz utworzenia strefy aktywności gospodarczej
					7.2	Podejmowanie działań na rzecz podnoszenia atrakcyjności inwestycyjnej Gminy Sanok
					7.3	Kompleksowe podejście do planowania przestrzennego poprzez aktywne tworzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP).
					7.4	Tworzenie planów (MPZP) ukierunkowanych na stworzenie nowego ładu przestrzennego m.in. poprzez zachęcania inwestorów do podjęcia działalności nieuciążliwej oraz ograniczenie rozdrobnienie zabudowy
					7.5	Promocja gospodarcza
					7.6	Działania na rzecz poprawy dostępności transportu publicznego, szczególnie w części miejscowości wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem komunikacyjnym
					7.7	Dywersyfikacja struktury gospodarczej gminy
					7.8	Kreowanie Gminy Sanok jako miejsca pracy swoich mieszkańców

Obszar / wymiar interwencji	Nr	Cel strategiczny	Nr	Nazwa kierunku działania	Nr	Zadania / przedsięwzięcie / projekt
			8.	Marketingowe i planistyczne wsparcie dla rozwoju gospodarczego	7.9	Wzmacnianie przedsiębiorczości, innowacyjności i promocja samozatrudnienia wśród mieszkańców
					8.1	Wzmacnianie poziomu integracji w gminie
					8.2	Podnoszenie atrakcyjności turystycznej
					8.3	Rozwijanie nowych produktów turystycznych w oparciu o istniejące dziedzictwo: tradycje solankowe Tyrawy Solnej jako drugiej Wieliczki czy też uzdrowiskowe- Liszna
					8.4	Rozwijanie i wspieranie działalności Izby Regionalnej
					8.5	Promocja i popularyzowanie dziedzictwa architektury drewnianej i tradycyjnego rzemiosła
					8.6	Stymulowanie atrakcyjności Doliny Sanu jako wiodącego waloru turystycznego gminy Sanok
					8.7	Współpraca w ramach Lokalnej Grupy Działania "Zielone Bieszczady" oraz inicjatyw transgranicznych Polska-Białoruś-Ukraina
					8.8	Wykorzystanie potencjału do rozwijania turystyki związanej z kamperami, turystyką rowerową i samochodową
					8.9	Wykorzystanie potencjału turystyki pielgrzymkowej i sakralnej w oparciu o Sanktuarium św. Andrzeja Boboli w Strachocinie
					8.10	Rozwijanie i promocja produktów regionalnych i lokalnych (soki, sery, wina, przetwory owocowe, ekologiczne uprawy)
8.11	Promowanie rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej, wzmacnianie sektora agroturystycznego					

Planowane przedsięwzięcia kluczowe

L.p.	Nazwa	Opis
1.	Rozbudowa i modernizacja systemu gospodarki wodno-ściekowej	Projekt kluczowy zakłada kompleksowe działania na rzecz rozbudowy i modernizacji systemu gospodarki wodno-ściekowej. Przedsięwzięcie zakłada realizację zadań w różnych lokalizacjach na terenie poszczególnych miejscowości gminy Sanok. Przedsięwzięcia zakłada również działania na rzecz oszczędnego gospodarowania wodami opadowymi. Zakłada się finansowanie projektu ze środków UE oraz krajowych.
2.	Systematyczna poprawa standardu dróg gminnych	Projekt będzie realizowany w ramach mniejszych zadań w różnych lokalizacjach na terenie gminy i obejmuje budowy, przebudowy i remonty kapitalne systemu sieci dróg gminnych. W ramach wiązki projektów warto wymienić również działania lobbingsowe związane z poprawą stanu technicznego dróg pozostających w zarządzie odrębnych instytucji. Jednocześnie zakłada się pozyskiwanie finansowania projektów ze środków UE oraz Budżetu Państwa.
3.	Poprawa efektywności funkcjonowania placówek oświatowych	Rekomenduje się przeprowadzenie racjonalizacji sieci szkół, a następnie wykorzystanie potencjału do utworzenia nowych instytucji takich jak przedszkola i/lub żłobki jako odpowiedź na deficyty gminy w tym zakresie. Działanie powinno zostać poprzedzone zarówno audytem, jak również wariantowymi scenariuszami reformy systemu gminnego z określeniem katalogu zysków i strat w wymiarze finansowym ale również społecznym i ekonomicznym. Realizacja działania ma kluczowe znaczenie w kontekście obciążeń jakie generuje ten system dla samorządu gminy Sanok.
4.	Nowoczesna polityka kulturalna	Przedsięwzięcie zakłada pełne i efektywne wykorzystanie dostępnej infrastruktury i bazy instytucji kultury na rzecz trwałej, zróżnicowanej i dopasowanej do potrzeb oferty społeczno-kulturalnej. Rekomendowane jest ubieganie się o realizację horyzontalnych projektów o charakterze miękkim oraz podjęcie działań o rewitalizacyjnym charakterze (rewitalizację rozumianą jako proces definiowany w Ustawie o rewitalizacji).
5.	Profesjonalizacja polityki społecznej	Stworzenie sektorowych polityk publicznych to czynnik związany z podnoszeniem jakości życia mieszkańców gminy. Polityka społeczna jest szczególnie istotna biorąc pod uwagę zmiany o charakterze demograficznym ale również zmiany potrzeb, postaw i oczekiwań mieszkańców. Rekomenduje się powołanie do życia Centrum Usług Społecznych zgodnie ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz.U. 2019 poz. 1818).

Wymiar interwencji strategicznej

OSI w strategii rozwoju województwa a zakres planowanych działań gminy

Rozdział odnosi się do przepisu wskazującego, że strategia rozwoju gminy określa w szczególności „obszary strategicznej interwencji określone w strategii rozwoju województwa, o której mowa w art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2020 r. poz. 1668, oraz z 2021 r. poz. 1038), wraz z zakresem planowanych działań (Art. 10e. 1. 6) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

Zgodnie z uchwałą nr XXVII/458/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 r. przyjęto nową Strategię rozwoju województwa - Podkarpackie 2030. W dokumencie zdefiniowano następujące regionalne obszary strategicznej interwencji:

- 7.1. Wykorzystanie policentrycznego miejskiego układu osadniczego
- 7.2. Funkcje metropolitalne Rzeszowa oraz jego obszaru funkcjonalnego
- 7.3. Obszary wymagające szczególnego wsparcia w kontekście równoważenia rozwoju
- 7.4. Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku

Wskazane obszary interwencji podzielone zostały na bardziej szczegółowe wraz ze wskazaniem katalogu zakładanych działań. **Gmina Sanok wpisuje się w trzy kategorie regionalnych OSI, wyszczególnionych w strategii województwa podkarpackiego, są nimi:**

- 7.1. Wykorzystanie policentrycznego miejskiego układu osadniczego
- 7.3. Obszary wymagające szczególnego wsparcia w kontekście równoważenia rozwoju
- 7.4. Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku

Poniżej zostaną przedstawione szczegółowe informacje na temat poszczególnych obszarów strategicznej interwencji, w które wpisuje się gmina Sanok.

Obszar strategicznej interwencji	Uzasadnienie wskazania obszaru interwencji	Kierunek interwencji
7.1. Wykorzystanie policentrycznego miejskiego układu osadniczego	Miejski Obszar Funkcjonalny Sanok-Lesko jest jednym z biegunów wzrostu obecnych, na terenie województwa podkarpackiego. Rdzeń MOFu stanowi miasto Sanok, będące jednocześnie miastem powiatowym. Gmina Sanok, Zagórz oraz Lesko budują obszar funkcjonalny.	<p>7.1.1. Wzmocnienie roli biegunów wzrostu w świadczeniu usług publicznych oraz usług wyższego rzędu, a w szczególności wzmacnianie potencjałów wyróżniających je w skali krajowej</p> <p>7.1.2. Rozwój potencjału gospodarczego miast, ze szczególnym uwzględnieniem biegunów wzrostu wraz z rozprzestrzenianiem trendów rozwojowych na otaczające je obszary funkcjonalne oraz wiejskie</p> <p>7.1.3. Rozwój powiązań komunikacyjnych wewnątrz obszarów funkcjonalnych biegunów wzrostu</p>
7.3 Obszary wymagające szczególnego wsparcia w kontekście równoważenia rozwoju	Gmina Sanok zlokalizowana jest wzdłuż biegu rzeki San, która stanowi potencjał do wykorzystania turystycznego, ale stanowić może również zagrożenie z uwagi na zagrożenie powodziowe oraz problemy związane z gospodarką wodno-ściekową.	7.3.3. Rozwój i wspieranie obszaru gmin „Błękitnego Sanu”
7.4. Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku	Gmina Sanok jest gminą wiejską, którą dotyczyć mogą negatywne procesy społeczno-gospodarcze. Obszary wiejskie to obszary o kumulacji deficytów rozwojowych.	<p>7.4.1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich poprzez rozwój infrastruktury technicznej</p> <p>7.4.2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich</p> <p>7.4.3. Integracja i aktywizacja społeczności wiejskiej w aspekcie społecznym i kulturowym</p> <p>7.4.4. Racjonalizacja przestrzeni wiejskiej</p>

Dla każdego z OSI przewidziano katalog zakładanych działań, który zaprezentowano poniżej:

7.1.1. Wzmocnienie roli biegunów wzrostu w świadczeniu usług publicznych oraz usług wyższego rzędu, a w szczególności wzmacnianie potencjałów wyróżniających je w skali krajowej

Zakładane działania:

- umocnienie pozycji biegunów wzrostu w oparciu o ich potencjał w celu podniesienia ich pozycji w hierarchii ośrodków rozwoju na poziomie regionu i kraju;
- podejmowanie działań przeciwdziałających pogarszaniu się sytuacji społeczno-ekonomicznej w sytuacji ewentualnego zastoju gospodarczego wynikającego z uwarunkowań kryzysowych, w tym epidemii COVID-19 w 2020 r.;
- wzmocnienie rdzeni biegunów wzrostu w zakresie realizowanych funkcji miastotwórczych;
- zachowanie policentrycznej struktury osadniczej umożliwiającej rozpowszechnienie efektów działań rozwojowych na obszar całego województwa;
- wsparcie biegunów wzrostu w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych;
- kreowanie nowych regionalnych biegunów wzrostu;
- tworzenie układów multipolarnych uwzględniających rozprzestrzenienie się procesów rozwojowych ponad granicami administracyjnymi;

- rozwój kapitału ludzkiego poprzez poprawę jakości edukacji oraz zróżnicowanie oferty edukacyjnej i popularyzującą naukę z wykorzystaniem innowacji;
- rozwój usług publicznych i podniesienie ich jakości, m.in. w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa publicznego;
- poszerzenie oferty kulturalnej i zwiększenie udziału ludności lokalnej w życiu kulturalnym regionu;
- wykorzystanie potencjału turystycznego ośrodków poprzez kreowanie różnorodnych produktów turystycznych;
- wsparcie uczelni oraz szkół poprzez włączanie ich w lokalne i regionalne programy promocji, a także uwzględnienie ich funkcjonowania w ofertach inwestycyjnych.

7.1.2. Rozwój potencjału gospodarczego miast, ze szczególnym uwzględnieniem biegunów wzrostu wraz z rozprzestrzenianiem trendów rozwojowych na otaczające je obszary funkcjonalne oraz wiejskie

Zakładane działania:

- wzmacnianie sieci ciężarów grawitacyjnych miast regionu stanowiących szansę do stworzenia sieci stymulowania przepływu procesów rozwojowych;
- rozwój obszarów dla potencjalnych inwestorów pod kątem możliwości rozwoju stref działalności gospodarczej;
- wspieranie rozwoju strefy działalności gospodarczej w kierunku powstawania i efektywnego funkcjonowania przedsiębiorstw wraz z oddziaływaniem na obszary wiejskie;
- kreowanie nowych miejsc pracy oraz zwiększenie wartości PKB poprzez rozwój sektora usług i przedsiębiorstw;
- dywersyfikacja gospodarki biegunów wzrostu i ich obszarów funkcjonalnych celem wzmocnienia funkcji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem możliwego okresu regresu gospodarczego w wymiarze ponadregionalnym;
- zniwelowanie istniejących barier transgranicznych i zacieśnienie współpracy gospodarczej z przedsiębiorstwami z Ukrainy i Słowacji;
- wprowadzenie w ośrodkach miejskich rozwiązań wpisujących się w ideę Smart City;
- kształtowanie miejskich terenów zieleni w nawiązaniu do idei: „Zielone Miasta”;
- wsparcie rozwoju biegunów wzrostu z wykorzystaniem ich potencjału turystycznego i rekreacyjnego.

7.1.3. Rozwój powiązań komunikacyjnych wewnątrz obszarów funkcjonalnych biegunów wzrostu

Zakładane działania:

- zwiększenie spójności terytorialnej obszarów funkcjonalnych poprzez budowę, rozbudowę oraz modernizację infrastruktury kolejowej;
- podniesienie bezpieczeństwa komunikacyjnego poprzez budowę obwodnic i odciążenie centrów miast od przeciążeń wynikających z transportu indywidualnego i komunikacji publicznej;
- modernizacja i rozwój infrastruktury dróg lokalnych w celu zwiększenia spójności obszarów funkcjonalnych miast;
- rozwój transportu publicznego, w tym poprzez modernizację i rozwój infrastruktury w celu efektywniejszego przemieszczania się wewnątrz obszarów funkcjonalnych oraz między nimi;
- wspieranie systemu zrównoważonego transportu wraz węzłami intermodalnymi typu P&R, B&R;
- rozwój zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych, tras rowerowych, jako alternatywy dla przemieszczania się na krótkich odcinkach oraz służących rekreacji.

7.3.3. Rozwój i wspieranie obszaru gmin „Błękitnego Sanu”

Zakładane działania:

- wykorzystanie biegu rzeki San dla rozwoju przedsiębiorczości i atrakcyjności turystycznej poprzez wielofunkcyjne wykorzystanie i zagospodarowanie jego brzegów i obszarów nadbrzeżnych;
- utrzymanie walorów środowiska przyrodniczego w zlewni rzeki San poprzez rozwiązanie w sposób skoordynowany problemu gospodarki wodno-ściekowej i składowania odpadów;
- zabezpieczenia obszaru gmin „Błękitnego Sanu” przed zagrożeniem powodziowym.

7.4.1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich poprzez rozwój infrastruktury technicznej

Zakładane działania:

- poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym, w tym w relacji do najbliższego regionalnego bieguna wzrostu;
- zwiększenie dostępności cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej;
- modernizacja i rozbudowa energetycznych linii przesyłowych jako podniesienie komfortu życia i bezpieczeństwa mieszkańców;
- rozwój i poprawa dostępności do infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej i ściekowej
- poprawa zarządzania sektorem gospodarki odpadami;

- tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości;

7.4.2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Zakładane działania:

- promowanie lokalnych zasobów (produktów tradycyjnych, regionalnych, ekologicznych) w celu powstawania alternatywnych źródeł dochodów;
- aktywizacja lokalnych społeczności ukierunkowana na rozwój przedsiębiorczości jako element wzrostu dochodów ludności wiejskiej;
- kreowanie postaw przedsiębiorczych i lokalnych inicjatorów działalności gospodarczej;
- wspieranie i profilowanie specjalizacji regionalno-lokalnej oraz centrów produkcyjno-usługowych;
- ukierunkowanie na dywersyfikację specjalizacji w celu podniesienia towarowości gospodarstw rolniczych;
- rozwój funkcji turystycznych, kompleksowo wykorzystujących lokalne zasoby i specjalizacje.

7.4.3. Integracja i aktywizacja społeczności wiejskiej w aspekcie społecznym i kulturowym

Zakładane działania:

- wsparcie mieszkańców w realizacji działań wynikających z lokalnych dokumentów strategicznych mających na celu wzmocnienie tożsamości regionalnej;
- podejmowanie współpracy na rzecz integracji społeczności lokalnej w planowaniu wspólnych działań i podejmowaniu wyzwań rozwojowych;
- poszerzenie i wzbogacenie oferty kulturalnej i usług czasu wolnego, opartych na lokalnych zasobach, przyczyniające się do zwiększenia poczucia tożsamości mieszkańców obszarów wiejskich, integracji społecznej i aktywizacji, szczególnie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- promocja lokalnej twórczości kulturalnej, rzemieślniczej z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa, przyczyniającej się do wykreowania produktów charakterystycznych dla poszczególnych miejscowości w oparciu o istniejące zasoby;
- promocja regionalnych specjalizacji w rolnictwie, jego otoczeniu i rybactwie (winiarstwo, pszczelarstwo itp. oraz usługi socjalne i rzemiosło, handel, przetwórstwo produktów rolnych, rękodzieło itp.);
- upowszechnianie dobrych praktyk przez społeczność lokalną na płaszczyźnie międzyregionalnej i międzynarodowej;
- wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z lokalnymi ośrodkami osadniczymi.

7.4.4. Racjonalizacja przestrzeni wiejskiej

Zakładane działania:

- dostosowanie przestrzeni wiejskiej do potrzeb gospodarczych i społecznych mieszkańców;
- efektywne wykorzystanie przestrzeni poprzez rozwój funkcji rekreacyjnej, sportowej i społeczno-kulturalnej obejmującej budowę i adekwatne wyposażenie obiektów;
- wykorzystanie potencjału uzdrowiskowego w projektowaniu przestrzeni wiejskiej;
- poprawa funkcjonalności i estetyki przestrzeni wiejskiej uzyskana poprzez wspieranie projektów mających na celu urządzenie i porządkowanie terenów zielonych, parków lub innych miejsc wypoczynku;
- budowa oraz modernizacja infrastruktury wspierającej rozwój funkcji kulturowo-społecznych na terenach wiejskich;
- racjonalne wykorzystanie przestrzeni produkcyjnej i osadniczej dzięki wspieraniu działań scaleniowych i zagospodarowania poscaleniowego.

Obszary strategicznej interwencji kluczowe dla gminy

Rozdział odnosi się do przepisu Art. 10e. 3. 7) obszary strategicznej interwencji kluczowe dla gminy, jeżeli takie zidentyfikowano, wraz z zakresem planowanych działań; zawartego w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

Na podstawie powyższych przepisów zdefiniowano obszary strategicznej interwencji, kluczowe dla gminy, obejmujące **przedsięwzięcia kluczowe**:

1. Rozbudowa i modernizacja systemu gospodarki wodno-ściekowej,
2. Systematyczna poprawa standardu dróg gminnych,
3. Poprawa efektywności funkcjonowania placówek oświatowych,
4. Nowoczesna polityka kulturalna,
5. Profesjonalizacja polityki społecznej,

oraz:

1. Prowadzenie kompleksowej rewitalizacji.

Rezultaty planowanych działań

Rozdział odnosi się do przepisu Art. 10e. 3. 3) oczekiwane rezultaty planowanych działań, w tym w wymiarze przestrzennym, oraz wskaźniki ich osiągnięcia zawartego w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

L.p. kierunku działania	Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Wartość bazowa wskaźnika (2019)	Oczekiwany rezultat w 2030 roku	Źródło danych
1.	Racjonalizacja i podnoszenie jakości systemu oświaty w gminie	Współczynnik skolaryzacji netto	57,4%	wzrost	BDL GUS
2.	Wprowadzenie kompleksowej polityki kulturalnej i spędzania czasu wolnego	Wprowadzenie zintegrowanego kalendarza imprez kulturalnych	0	wzrost	UG Sanok
3.	Aktywna polityka społeczna, senioralna i młodzieżowa	Liczba nowych inicjatyw senioralnych	0	wzrost	UG Sanok
4.	Wzmocnienie zasobów gminnych oraz podmiotów społeczeństwa obywatelskiego	Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców	3,26	wzrost	BDL GUS
5.	Nowoczesna infrastruktura	Udział ludności korzystającej z instalacji wodociągowe	34,2%	wzrost	BDL GUS
6.	Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatycznych	Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów	36,6%	wzrost	BDL GUS
7.	Prowadzenie aktywnej polityki gospodarczej	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem	1,9%	wzrost	BDL GUS
8.	Marketingowe i planistyczne wsparcie dla rozwoju gospodarczego	Utworzenie Izby Regionalnej	0	1	UG Sanok

Schemat założeń strategicznych

Cel strategiczny 1.		Cel strategiczny 2.		Cel strategiczny 3.	
Profesjonalizacja systemu usług publicznych w Gminie Sanok		Rozwijanie infrastruktury publicznej przy zachowaniu wysokich standardów środowiskowych		Uruchomienie procesów stymulujących lokalną gospodarkę	
Kierunek działania 1.	Racjonalizacja i podnoszenie jakości systemu oświaty w gminie	Kierunek działania 5.	Nowoczesna infrastruktura	Kierunek działania 7.	Prowadzenie aktywnej polityki gospodarczej
Kierunek działania 2.	Wprowadzenie kompleksowej polityki kulturalnej i spędzania czasu wolnego				
Kierunek działania 3.	Aktywna polityka społeczna, senioralna i młodzieżowa	Kierunek działania 6.	Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatycznych	Kierunek działania 8.	Marketingowe i planistyczne wsparcie dla rozwoju gospodarczego
Kierunek działania 4.	Wzmocnienie zasobów gminnych oraz podmiotów społeczeństwa obywatelskiego				

OSI regionalne	Wykorzystanie policentrycznego miejskiego układu osadniczego	Projekty kluczowe
	Obszary wymagające szczególnego wsparcia w kontekście równoważenia rozwoju	
	Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku	
OSI lokalne	Rozbudowa i modernizacja systemu gospodarki wodno-ściekowej,	
	Systematyczna poprawa standardu dróg gminnych	
	Poprawa efektywności funkcjonowania placówek oświatowych,	
	Nowoczesna polityka kulturalna,	
	Profesjonalizacja polityki społecznej,	
	Prowadzenie kompleksowej rewitalizacji.	

V System wdrażania

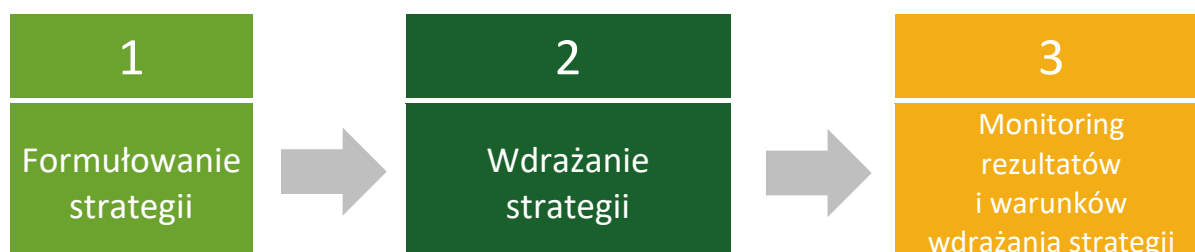
Rozdział odnosi się do przepisu Art. 10e. 1. 8) system realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzania dokumentów zawartego w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

Zarządzanie strategią

System zarządzania strategią opiera się w wymiarze ogólnym na trzech głównych elementach:

1. formułowanie strategii
2. wdrażanie strategii
3. monitoring rezultatów i warunków wdrażania strategii

Poniższy schemat przedstawia zależności pomiędzy głównymi wymiarami zarządzania strategią:

System wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027 obejmuje szereg procesów, które niezbędne są do jego realizacji oraz podmioty i jednostki, które będą zaangażowane w ich implementację. Procesy wdrażania i zakres odpowiedzialności zaprezentowano poniżej:

☐	Przygotowanie projektu Strategii lub zmian do Strategii – Wójt Gminy, eksperci zewnętrzni, Rada Gminy, organizacje społeczne, mieszkańcy
☐	Wybór zadań do realizacji w ramach Strategii – Wójt Gminy, Rada Gminy
☐	Zabezpieczenie środków w budżecie na realizację zadań, umieszczenie poszczególnych zadań w budżecie oraz Wieloletnim Planie Finansowym – Skarbnik, Wójt Gminy, Rada Gminy
☐	Przygotowanie projektów od strony technicznej – Urząd Gminy i jednostki organizacyjne
☐	Przygotowanie wniosków o dofinansowanie – Urząd Gminy, jednostki podległe
☐	Przeprowadzenie postępowań o udzielenie zamówienia publicznego – Urząd Gminy
☐	Nadzór nad realizacją projektów, rozliczenia, raporty – Wójt Gminy, Urząd Gminy
☐	Ewaluacja osiągnięcia poszczególnych celów operacyjnych - Urząd Gminy, Wójt Gminy, Rada Gminy, dyrektorzy jednostek podległych

We wdrażanie Strategii w zależności od typu projektu, będą również zaangażowane inne jednostki lub organy – spółki komunalne lub jednostki organizacyjne.

Monitoring i ewaluacja

Planuje się następującą procedurę monitorowania Strategii Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027. Przegląd Strategii będzie przeprowadzany przez cały okres jej obowiązywania, przynajmniej raz w roku. Wynikiem przeprowadzenia przeglądu będzie sprawozdanie zawierające informacje na temat zaawansowania poszczególnych zadań wybranych do realizacji w danym okresie.

Wójt Gminy, który jest odpowiedzialny za wdrażanie Strategii składa Radzie Gminy sprawozdanie z jej realizacji, które przyjmowane jest lub odrzucane uchwałą Rady.

Zmiany w dokumencie dokonywane będą uchwałą Rady Gminy na wniosek Wójta Gminy po wydaniu stosownej opinii przez komisję (komisje) odpowiedniej dla danego typu zadania.

Ocena średniokresowa realizacji Strategii zostanie dokonana w trzecim kwartale 2025. Jej celem będzie porównanie założonych w Strategii efektów jej wdrażania z faktycznie osiągniętymi wynikami. Na tej podstawie formułowane będą zalecenia na kolejne lata wdrażania Strategii. Ocena dokonywana będzie przez Wójta Gminy we współpracy z właściwymi referatami UG, które przedstawią ją do przyjęcia Radzie Gminy. Ocena końcowa zostanie przeprowadzona po zakończeniu całego okresu, w jakim realizowane mają być zadania ujęte w Strategii. Wnioski z oceny, sporządzone w trybie analogicznym jak dla oceny średniokresowej, posłużą jako rekomendacje w kolejnych procesach planowania strategicznego.

Aktualizacja oraz wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych

Aktualizacja dokumentu

- Zmiany w Strategii Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027 dokonywane będą uchwałą Rady Gminy na wniosek Wójta Gminy Sanok.
- Przed podjęciem uchwały wymagane jest wydanie stosownej opinii przez komisję branżową.
- Ocena realizacji strategii na podstawie danych zawartych w raportach ewaluacyjnych zostanie dokonana w latach 2024 i 2027. Jej celem będzie porównanie założonych w strategii oddziaływań i efektów jej wdrażania z faktycznie osiągniętymi efektami. Na tej podstawie formułowane będą zalecenia w zakresie aktualizacji na kolejne lata wdrażania Strategii.
- Decyzja o aktualizacji dokumentu dokonywana będzie przez Wójta Gminy Sanok we współpracy z właściwymi komórkami organizacyjnymi Urzędu Gminy, które przedstawią ją do przyjęcia Radzie Gminy w Sanoku.

Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych

- Dokumenty wykonawcze powinny być napisane możliwie przejrzystym językiem, zrozumiałym dla osób niebędących specjalistami w danej dziedzinie.
  - Obowiązkowe jest oznakowanie dokumentu zgodne z obowiązującymi zasadami.
  - Przygotowanie dokumentu wykonawczego powinno zakończyć się w ciągu 12 miesięcy od jego zainicjowania.
  - Obowiązkowo każdy dokument wykonawczy powinien zostać poddany konsultacjom.
  - W każdym dokumencie wykonawczym powinno znaleźć się co najmniej odniesienie do konkretnego celu strategicznego i kierunku działań niniejszej strategii.
  - Każdy dokument wykonawczy musi posiadać przypisaną komórkę organizacyjną jako wiodącą, odpowiadającą za całościową realizację oraz jej skutki.
-

Finansowanie strategii

Rozdział odnosi się do przepisu Art. 10e. 1. 9) ramy finansowe i źródła finansowania zawartego w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

W celu skutecznej realizacji Strategii Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027, samorząd jako jej operator oraz inicjator będzie poszukiwał wszelkich dostępnych źródeł, narzędzi, metod i możliwości realizacji określonych celów, aby urzeczywistnić zaproponowaną w dokumencie wizję. Zasadnicze znaczenie dla sfinansowania Strategii ma przede wszystkim katalog środków publicznych, w tym:

- środki własne gminy,
- środki z budżetu województwa podkarpackiego,
- środki z budżetu Unii Europejskiej,
- Krajowe Programy Operacyjne,
- środki budżetu państwa,
- inne środki publiczne.

Ważnym elementem finansowania interwencji rozwojowych będą również środki prywatne, które mogą zostać wykorzystane do współfinansowania projektów realizowanych w ramach programów operacyjnych lub formule partnerstwa publiczno-prywatnego.

Ewaluacja ex-ante

Ewaluacja jest badaniem, które ma na celu ocenę jakości i wartości procesu oraz efektów wdrażania konkretnych interwencji. Dostarcza również praktycznych wniosków i rekomendacji, które mogą być przydatne i służyć udoskonaleniu i poprawie bieżącej lub przyszłej interwencji. Wyróżniamy trzy typy ewaluacji, w zależności od momentu uruchomienia badania (ex-ante, on-going, ex-post). Zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, podmiot opracowujący strategię rozwoju zobligowany jest do przeprowadzenia uprzedniej ewaluacji. Ewaluacja prowadzona przed rozpoczęciem realizacji interwencji to tzw. ewaluacja ex-ante. Przeprowadzenie jej ma na celu zweryfikowanie, na ile uzasadnione jest podjęcie planowanych interwencji oraz czy zaplanowane rezultaty działań mają szansę być osiągnięte. Tego rodzaju ocena pełni ważną rolę i umożliwia dokonanie usprawnień i zmian w założeniach i treści strategii. Na potrzeby niniejszej strategii wybrano wariant jakim jest ewaluacja partycypacyjna. Ewaluacja prowadzona była równoległe z procesem tworzeniu dokumentu, a ewaluator uczestniczył w tym procesie od najwcześniejszego etapu, dzięki temu jest w stanie lepiej poznać specyfikę dokumentu, co znacząco wpływa na możliwość udzielenia przez niego wsparcia w trakcie prac nad dokumentem.

W przypadku ewaluacji ex-ante, wyróżnia się cztery podstawowe kryteria:

- trafności celów strategicznych i planowanych działań, w odniesieniu do zidentyfikowanych problemów lub wyzwań,
- przewidywanej skuteczności działań na rzecz realizacji celów oraz metod ich wdrażania i zabezpieczenia odpowiednich zasobów,
- przewidywanej efektywności sumy zasobów przeznaczonych na realizację działań,
- spójności wewnętrznej między jej celami a priorytetami i działaniami oraz zewnętrznej między założeniami strategii a założeniami dokumentów wyższego rzędu lub równorzędnymi

Poniżej przedstawiono wnioski z przeprowadzonej ewaluacji ex-ante.

1. Wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej oraz przeprowadzonego na potrzeby opracowania strategii badania ankietowego, przedstawiają informacje dotyczące sytuacji w gminie, potrzeb mieszkańców oraz zidentyfikowanych problemów i wyzwań z którymi musi się zmierzyć gmina Sanok w najbliższych latach. Zidentyfikowano wewnętrzne potencjały oraz szanse rozwojowe gminy Sanok, jak również słabe strony i zagrożenia.
2. Cele strategiczne oraz kierunki działania zostały trafnie dobrane i stanowią odpowiedź na zdiagnozowane problemy i potrzeby mieszkańców. Zaplanowane działania odnoszą

się do głównych sił i słabości gminy Sanok, a udział mieszkańców w badaniu ankietowym pozwolił na poznanie realnych potrzeb społeczności lokalnej, a przez to trafne zaplanowanie interwencji. W strategii wskazano trzy cele strategiczne w odniesieniu do wymiarów: społecznego, gospodarczego i przestrzennego, które uszczegółwiają kierunki działania, bezpośrednio odnoszące się do wypracowanej wizji gminy. Powiązanie wizji z celami wskazuje na zastosowanie poprawnego podejścia, które pozwala stwierdzić, że założone cele przyczynią się do osiągnięcia wizji.

3. Wśród problemów w gminie ankietowani wskazują na starzenie się społeczności lokalnej. Mimo że problem ten w gminie Sanok w stosunku do innych gmin powiatu sanockiego jest zauważalnie mniejszy, a odsetek osób najstarszych jednym z niższych, negatywne tendencje będą się nasilać. W związku z tym oferta gminy Sanok powinna być nastawiona i dostosowana do starszych grup mieszkańców, ale również wystarczająco atrakcyjna dla młodszej części społeczności. Stworzenie miejsc spędzania czasu wolnego oraz bogatej i różnorodnej oferty, wpłynie na jakość życia mieszkańców i ułatwi integrację. Zdefiniowane w ramach **Celu strategicznego 1. Profesjonalizacja systemu usług publicznych w Gminie Sanok** kierunki działań, przyczynią się do poprawy wskazanych kwestii i przede wszystkim zapewnienia oferty dostosowanej do różnych grup odbiorców.
4. Zasadność interwencji w ramach **Celu strategicznego 2. Rozwijanie infrastruktury publicznej przy zachowaniu wysokich standardów środowiskowych** wynika przede wszystkim z potrzeb lokalnej społeczności. Mieszkańcy zauważają problem związany z niedostatecznie rozwiniętą siecią wodociągowo-kanalizacyjną czy niezadowalającą liczbą ścieżek rowerowych. Środowisko i klimat stanowią ważny zasób i potencjał gminy, który wpływa na atrakcyjność turystyczną, dlatego też działania na rzecz poprawy jakości i stanu środowiska oraz jego ochrony są uzasadnione.
5. Cel strategiczny 3. **Uruchomienie procesów stymulujących lokalną gospodarkę** wskazany w niniejszej strategii jest adekwatny do występujących na terenie gminy Sanok problemów m.in. stopniowo rosnącego od 2018 r. bezrobocia w gminie, które może się pogłębiać z uwagi na niepewną sytuację związaną z pandemią COVID-19, niższego poziomu przedsiębiorczości mieszkańców w porównaniu do innych gmin powiatu sanockiego, czy negatywnych ocen związanych z dostępnością transportu publicznego i pracą. Wśród działań przewidzianych do realizacji w ramach tego celu wskazuje się poprawę dostępności transportu publicznego, kreowanie gminy Sanok jako miejsca pracy dla mieszkańców, ale także wsparcie społeczności w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej. Realizacja zaproponowanych przedsięwzięć znacząco wpłynie na sytuację na lokalnym rynku pracy oraz poprawę wymienionych aspektów.

6. Zaproponowana logika interwencji, wybór i przepisanie odpowiednich kierunków działań umożliwi skuteczne osiągnięcie zakładanych celów. System realizacji strategii przedstawia oczekiwane rezultaty planowanych kierunków działań, a wybór wskaźników skupiony jest na ocenie osiągnięcia celów stawianych przed strategią.
7. By zapewnić efektywność strategii, do realizacji zaplanowano zadania najbardziej potrzebne z perspektywy zidentyfikowanych wyzwań i problemów oraz potrzeb mieszkańców. Określenie źródeł finansowania oraz oczekiwanych rezultatów poszczególnych kierunków, stanowi potwierdzenie, że przyjęte cele i założenia są możliwe do osiągnięcia w trakcie obowiązywania strategii.
8. Strategię cechuje wysoka spójność wewnętrzna. Bazę do formułowania celów stanowiła część diagnostyczna, z której najważniejsze wnioski zostały przedstawione przy pomocy analizy SWOT. Kierunki działań zawierają się w trzech głównych celach strategicznych, uwzględniając najważniejsze zagadnienia, problemy i potrzeby. Uszczegółowienie każdego z kierunków działania poprzez wskazanie zakresu interwencji i rekomendacji, pokazuje, że zaplanowane kierunki nie wykazują sprzeczności pomiędzy sobą, ani nie nakładają się na siebie, tylko są spójne wewnętrznie i wzajemnie się uzupełniają. Niniejszy dokument jest komplementarny i spójny z zapisami dokumentów wyższego rzędu (co zostało wykazane w rozdziale komplementarność z innymi dokumentami planistycznymi), w szczególności ze Strategią Rozwoju Województwa Podkarpackiego „Podkarpackie 2030”, do której zapisów się odwołuje m.in. przy wskazywaniu obszarów strategicznej interwencji.

Podsumowując można stwierdzić, że Strategia Rozwoju Gminy Sanok została przygotowana poprawnie i właściwie definiuje politykę rozwoju gminy w perspektywie 2027 roku. Zaproponowana logika interwencji jest efektem partycypacji różnych grup interesariuszy i znajduje odzwierciedlenie w zdefiniowanych na etapie diagnostycznym problemach, potencjałach gminy oraz potrzebach mieszkańców.

Załącznik nr 1 Gmina oczami mieszkańców

Opracowując Strategię Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027 przeprowadzono badania ankietowe wśród mieszkańców gminy. Łącznie w badaniu wzięło udział 247 osób, czyli 1,4% mieszkańców całej gminy. Formularz dostępny był zarówno w wersji papierowej, jak i elektronicznej – udostępniony na stronie internetowej gminy. Za pomocą formularza internetowego spłynęło 126 ankiet, natomiast w formie papierowej zebrano ich 121. Poniżej przedstawiona została charakterystyka respondentów, którzy wzięli udział w badaniu.

Tabela 4 Metryczka, profil socjo-demograficzny badanych

Zmienna	Badanie mieszkańców
Próba badawcza	247 osoby
Płeć	kobiety – 51,5%, mężczyźni – 48,5%
Przedział wiekowy	Do 18 – 1,7% 18-24 – 9,7% 25-34 – 15,6% 35-44 – 28,3% 45-54 – 21,1% 55-64 – 13,9% 65 i więcej – 9,7%
Wykształcenie	wyższe - 41,5% średnie – 35,0% zasadnicze zawodowe, zasadnicze branżowe – 20,9% gimnazjalne, podstawowe - 2,6%
Status na rynku pracy	pracujący – 55,1% emeryt, rencista – 14,5% nie pracuje, zajmuje się domem – 7,7% uczeń, student - 7,3% prowadzący działalność - 6,8% rolnik - 4,3% bezrobotny – 2,6% inne – 1,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych

W strukturze respondentów nieznacznie przeważały kobiety, stanowiąc 51,5%. Dominującą grupą były osoby w wieku 35-44, których odsetek wynosił 28,3%. Najmniej liczną grupą respondentów okazały się osoby najmłodsze, poniżej 18 lat, których odsetek w strukturze odpowiedzi był równy 1,7%. Ponad 1/5 respondentów to osoby z wykształceniem wyższym, nieco mniej – 35% z wykształceniem średnim. Wśród ankietowanych przeważającą grupę stanowiły osoby pracujące – ponad 55%, na drugim miejscu byli emeryci/renciści – 14,5%. Dość wysoki odsetek – ponad 7% stanowiły osoby, które nie pracują, tylko zajmują się domem.

Poniżej przedstawiono rozkład odpowiedzi, z rozróżnieniem na sołectwa. Najwięcej ankiet uzyskano od mieszkańców sołectwa Srogów Dolny (7,9%), Raczkowa (6,2%) i Falejówka (6,2%). W przypadku odsetka mieszkańców poszczególnych sołectw, którzy wzięli udział w ankiecie, największą aktywnością wykazali się mieszkańcy sołectwa Srogów Dolny – 5,5% ludności sołectwa oraz Międzybrodzie – blisko

5% ludności sołectwa. Najniższa aktywność charakteryzuje mieszkańców sołectwa Pakoszkówka – 0,1% oraz Srogów Górny – 0,2% ogółu ludności sołectwa. W ankiecie nie wzięli udziału mieszkańcy sołectw: Lalin, Markowce oraz Stróże Małe i Wielkie. Niższy odsetek odpowiedzi lub ich brak, może wskazywać na brak zainteresowania ze strony mieszkańców wspomnianych sołectw, sprawami dotyczącymi gminy.

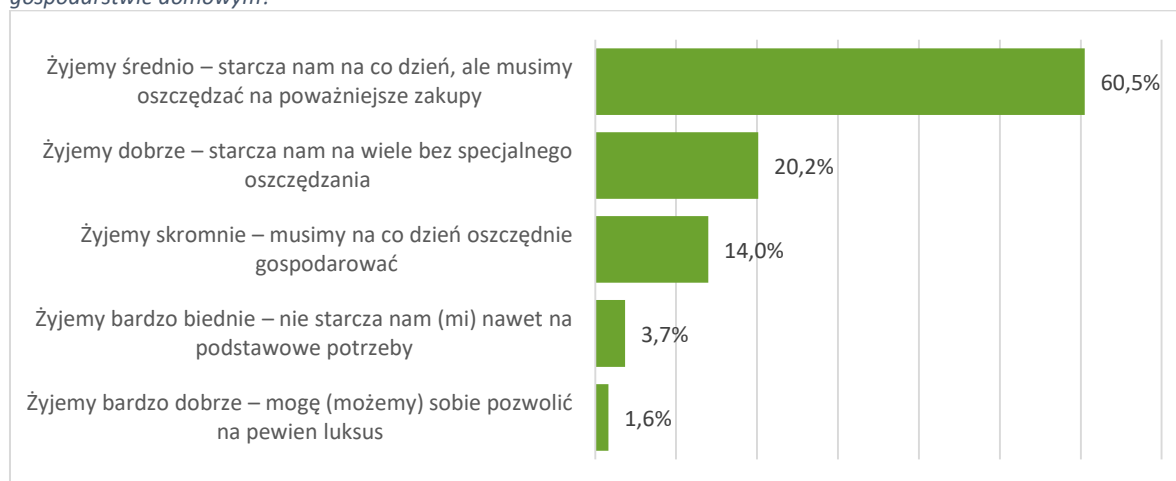
Tabela 5 Odsetek respondentów biorących udział w badaniu w podziale na sołectwa

Sołectwo	Odsetek respondentów w ogólnej liczbie ankietowanych	Odsetek ludności sołectwa, który wziął udział w ankiecie
Bykowce	5,0%	1,3%
Czerzeź	5,4%	2,0%
Dębna	4,1%	3,8%
Dobra	5,0%	3,9%
Falejówka	6,2%	2,5%
Hłomcza	5,4%	3,6%
Jędruszowice	2,5%	2,5%
Jurowce	1,2%	0,7%
Kostarowce	5,8%	1,8%
Lalin	0,0%	0,0%
Liszna	1,2%	0,8%
Łodzina	0,4%	0,4%
Markowce	0,0%	0,0%
Międzybrodzie	3,3%	4,9%
Mrzygłód	4,5%	2,7%
Niebieszczany	5,0%	0,5%
Pakoszkówka	0,4%	0,1%
Pisarowce	4,5%	1,3%
Płowce	1,2%	0,9%
Prusiek	1,7%	0,5%
Raczkowa	6,2%	4,6%
Sanoczek	5,8%	1,6%
Srogów Dolny	7,9%	5,5%
Srogów Górny	0,4%	0,2%
Strachocina	4,5%	1,0%
Stróże Małe i Wielkie	0,0%	0,0%
Trepcza	1,7%	0,4%
Tyrawa Solna	5,4%	3,3%
Wujskie	0,8%	0,5%
Zabłotce	2,1%	0,9%
Załuż	2,5%	1,8%

Źródło: badanie własne, n=247.

Ankietowani zostali poproszeni o scharakteryzowanie sposobu gospodarowania pieniędzmi w ich gospodarstwach domowych. Ponad 60% mieszkańców stwierdziło, że żyje na średnim poziomie, ich dochody pozwalają na zaspokojenie bieżących potrzeb, jednakże na poważniejsze zakupy muszą oszczędzać. Kolejną grupę stanowiły osoby, które określiły, że żyją dobrze i nie są zmuszone do specjalnego oszczędzania. Najbiedniejsi mieszkańcy, którzy wskazali, że żyją skromnie lub bardzo biednie stanowią niecałe 18% mieszkańców.

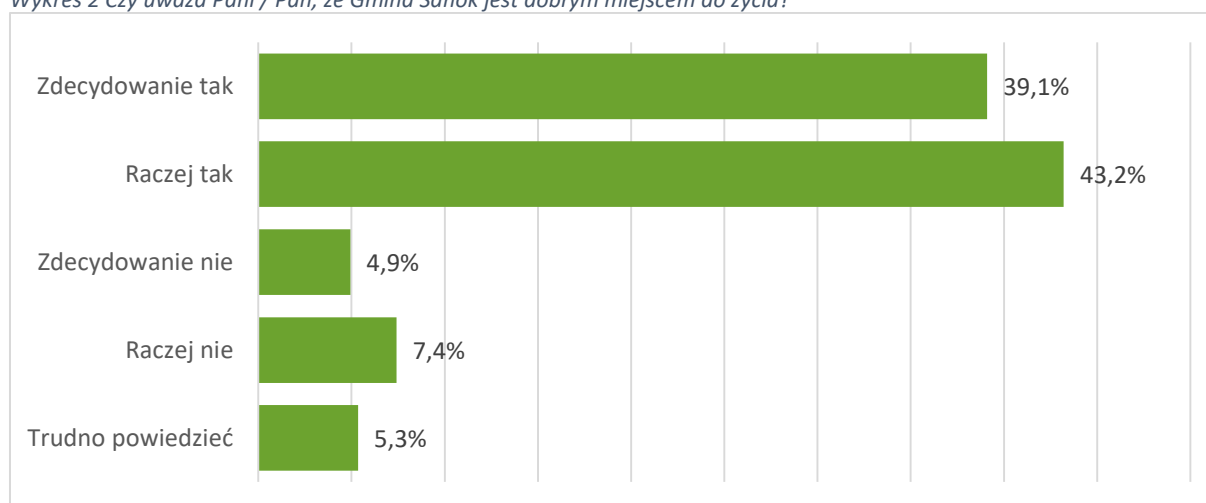
Wykres 1 Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?

Źródło: badanie własne, n=247.

Ankietowanym zostało zadane pytanie dotyczące tego, czy gmina Sanok jest miejscem dobrym do życia. Zdecydowana większość – 82,3% uważa, że ich gmina to dobre miejsce do życia. Udział niezadowolonych mieszkańców wynosił 12,3%. Natomiast 5,3% respondentów, nie wskazało precyzyjnie swojego stanowiska i wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Wykres 2 Czy uważa Pani / Pan, że Gmina Sanok jest dobrym miejscem do życia?

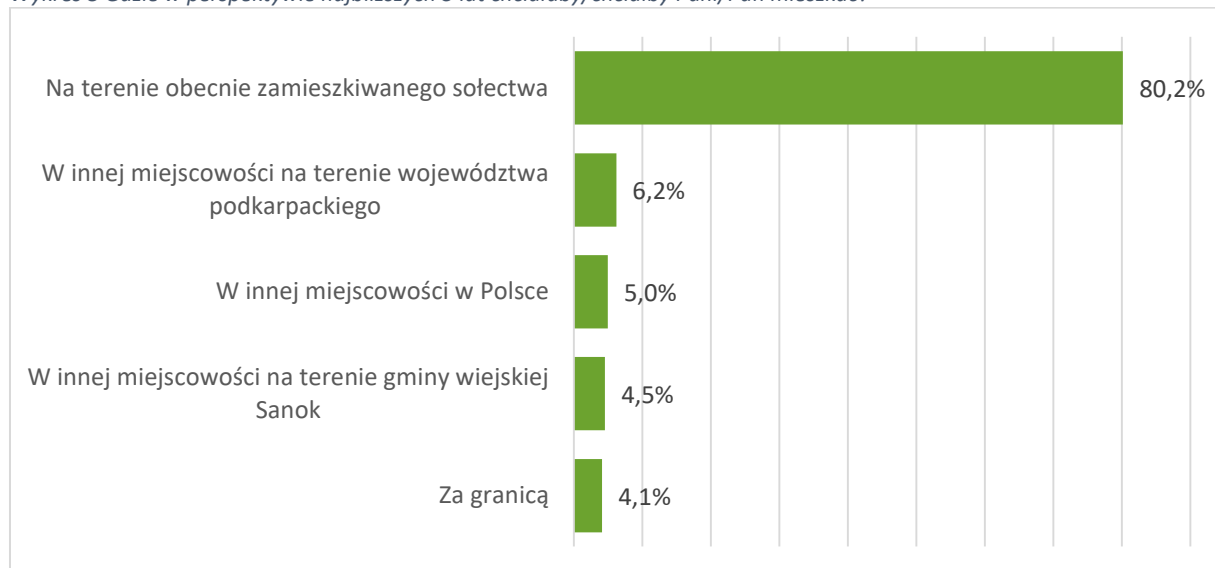

Źródło: badanie własne, n=247.

Deklaracje mieszkańców związane ze zmianą miejsca zamieszkania i emigracją poza teren gminy w perspektywie najbliższych pięciu lat, są odbiciem ocen gminy jako miejsca do życia. O wyjeździe poza teren gminy Sanok myśli niewiele ponad 15% mieszkańców, w tym 4,1% chciałaby wyjechać zagranicę. Blisko 85% chce nadal zamieszkiwać w gminie Sanok, w tym 4,5% zdecydowałoby się jedynie na zmianę i przeprowadzkę do innej miejscowości.

Wykres 3 Gdzie w perspektywie najbliższych 5 lat chciałaby/chciałby Pani/Pan mieszkać?

Źródło: badanie własne, n=247.

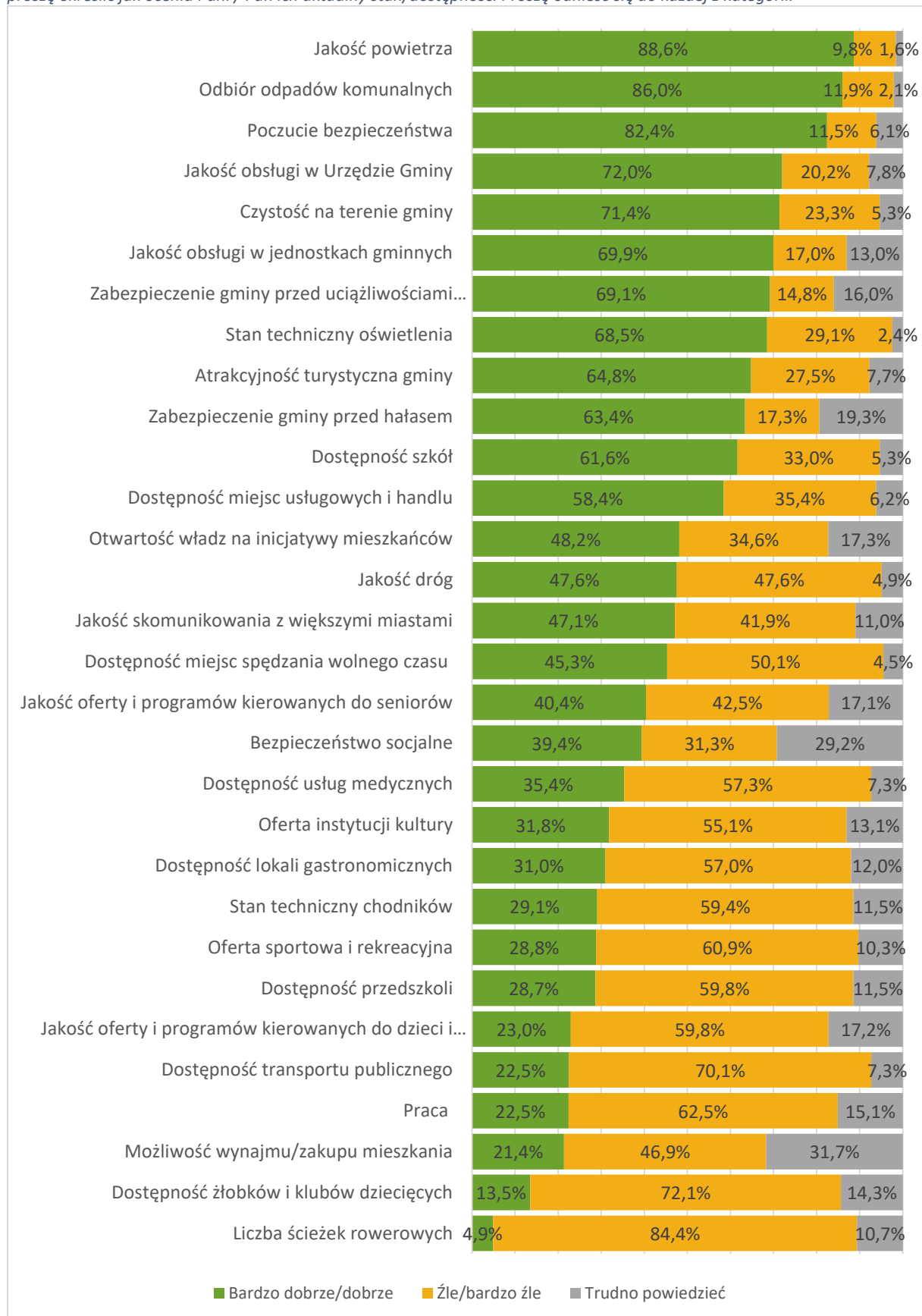
Respondenci zostali poproszeni o ocenę aktualnego stanu i dostępności, poszczególnych elementów infrastruktury i dostępnej oferty na terenie gminy. Najlepiej oceniane zostały kwestie związane z aspektem środowiskowym. Blisko 89% ankietowanych wysoko oceniło jakość powietrza w gminie, a 86% sytuację związaną z odbiorem odpadów komunalnych. W przypadku gospodarki odpadami komunalnymi, od 2019 r. nastąpił wzrost wydatków budżetu miasta w tej kwestii. Na jakość powietrza wpływ może mieć wysoki stopień zalesienia gminy (lesistość równa blisko 40%) oraz jej rolniczy charakter, a przez to niższy stopień zanieczyszczeń, które emitowane są zazwyczaj przez duże zakłady przemysłowe. Mieszkańcy równie wysoko oceniają poczucie bezpieczeństwa w gminie (82,4%), które ma duży wpływ na jakość ich życia. Dodatkowo, w kwestii środowiska, 71,4% oceniło czystość na terenie gminy bardzo dobrze/dobrze, a 69,1% zwróciło również uwagę na zabezpieczenie gminy przed uciążliwościami zapachowymi. Bardzo dobrze/dobrze oceniono jakość obsługi w urzędzie gminy (72%) oraz w jednostkach gminnych (69,9%).

W przypadku ocen negatywnych, 84,4% oceniło liczbę ścieżek rowerowych źle/bardzo źle. Na drugim miejscu są kwestie związane z dostępnością żłobków i klubów dziecięcych (72,1% negatywnych ocen), wpływ na to ma brak tego typu placówki na terenie gminy wiejskiej Sanok. 70,1% ankietowanych

źle/bardzo źle oceniło również dostępność transportu publicznego. Dodatkowo według ankietowanych, poprawie powinny ulec kwestie związane z dostępnością przedszkoli i ofertą kierowaną do dzieci i młodzieży.

Niektóre z ocenianych elementów, uzyskały zbliżony odsetek ocen pozytywnych i negatywnych co utrudnia jednoznaczne wskazanie i określenie co stanowi problem i wyzwanie dla władz gminy. Wśród takich elementów znalazła się np.: jakość dróg - 47,6% odpowiedzi pozytywnych oraz taki sam odsetek odpowiedzi negatywnych, jakość oferty i programów kierowanych do seniorów - 40,4% odpowiedzi pozytywnych i 42,5% negatywnych, a także dostępność miejsc spędzania czasu wolnego - 45,3% odpowiedzi pozytywnych oraz 50,1% negatywnych.

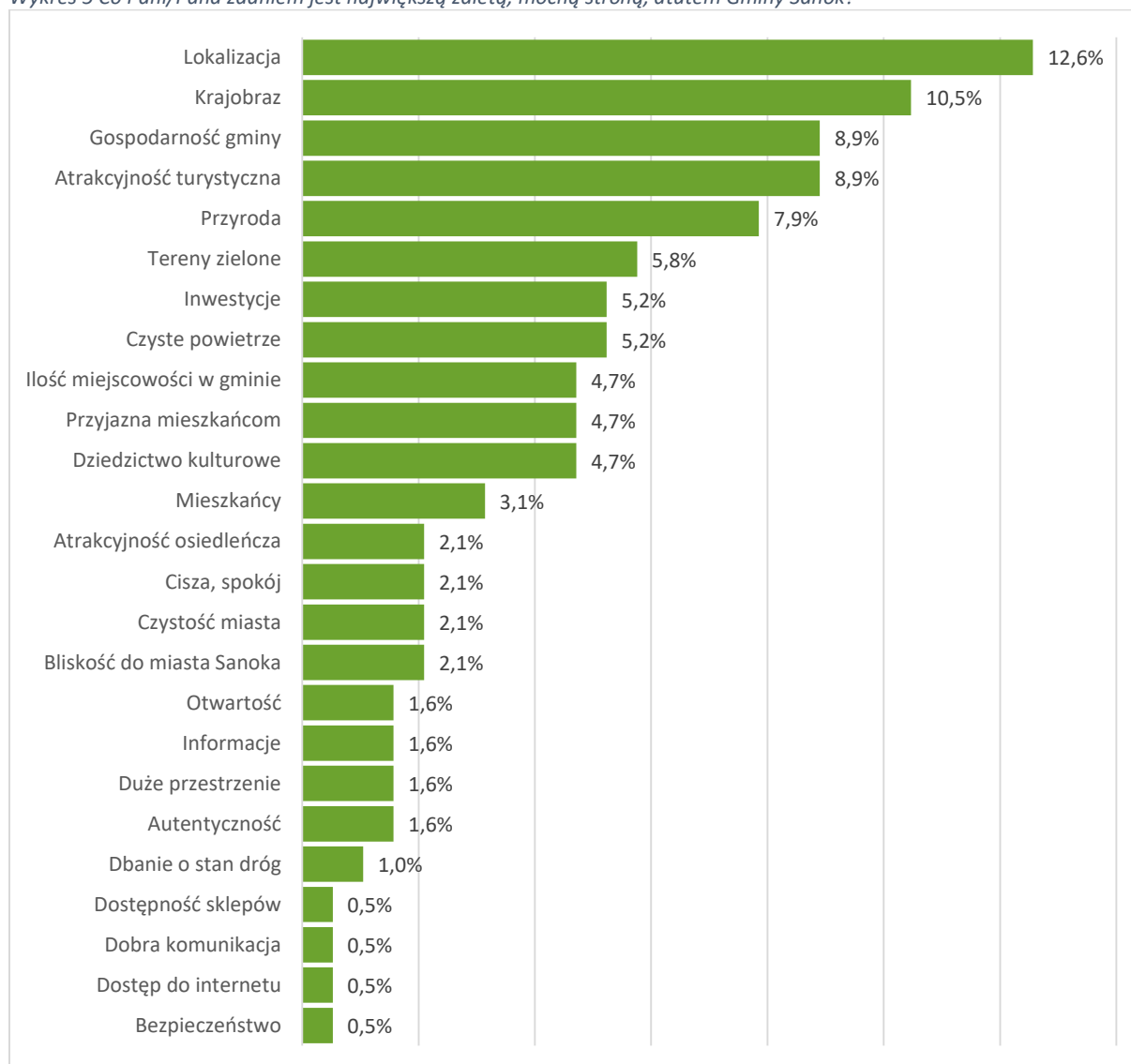
Wykres 4 Spośród wymienionych elementów infrastruktury oraz oferty dostępnej na terenie zamieszkiwanego sołectwa, proszę określić jak ocenia Pani / Pan ich aktualny stan/dostępność. Proszę odnieść się do każdej z kategorii.

Źródło: badanie własne, n=247.

Kolejne pytania dotyczyły mocnych i słabych stron gminy Sanok. Wśród najczęściej wskazywanych odpowiedzi, pojawiły się te dotyczącej lokalizacji, krajobrazu, przyrody oraz terenów zielonych. Łącznie odsetek tych wskazań wynosił 36,8%. Dodatkowo blisko 9% mieszkańców wskazało na atrakcyjność turystyczną gminy, którą w dużej mierze determinują wcześniej wspomniane elementy. Wysoko oceniona została również gospodarność gminy – 8,9% odpowiedzi.

Wykres 5 Co Pani/Pana zdaniem jest największą zaletą, mocną stroną, atutem Gminy Sanok?

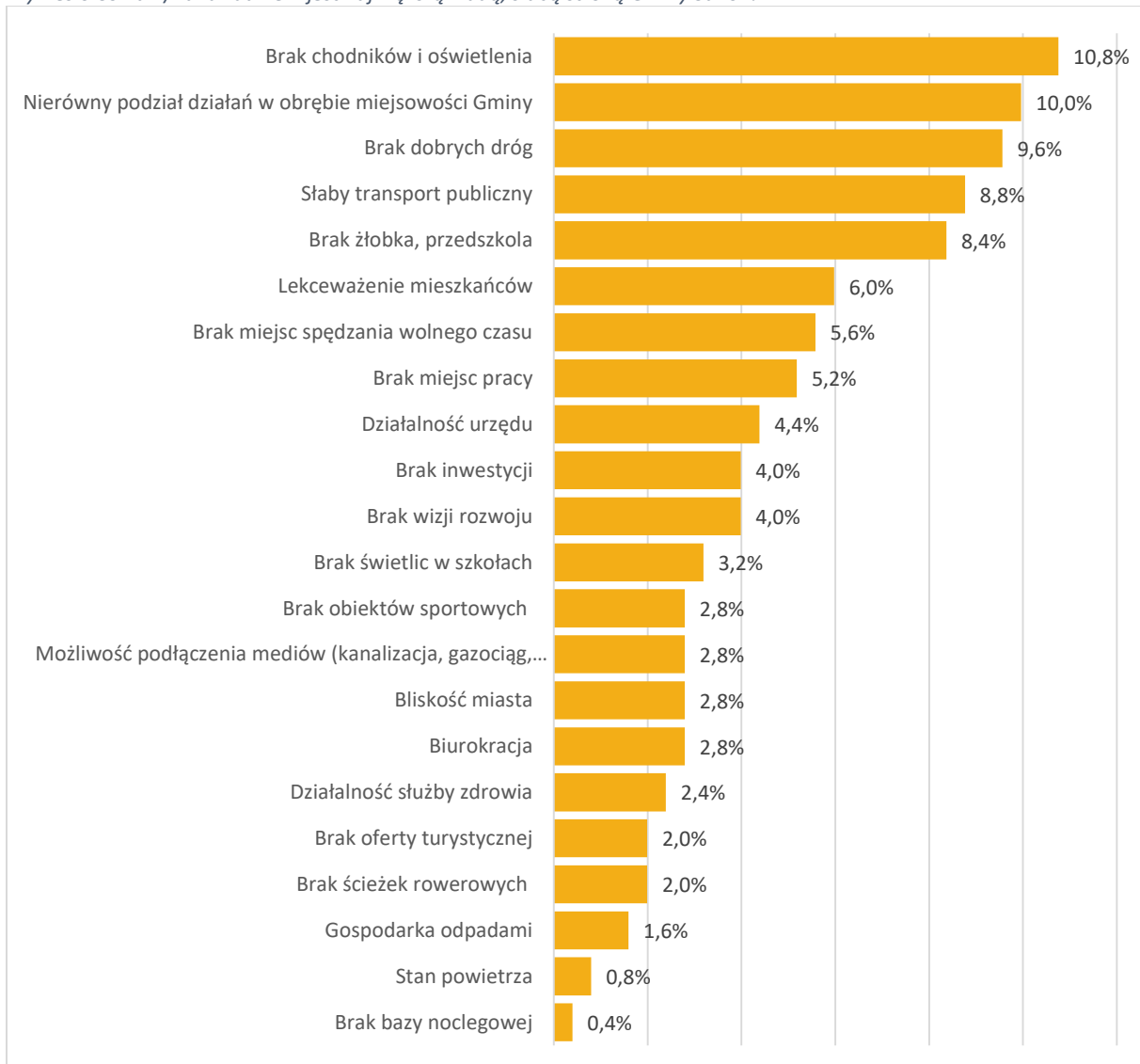

Źródło: badanie własne, n=247.

Wskazując słabe strony, mieszkańcy przede wszystkim zwrócili uwagę na kwestie infrastrukturalne – brak chodników i oświetlenia (10,8%) czy brak dobrych dróg (9,6%). Jako słabą stronę, 10% ankietowanych określiło również nierówny podział działań w obrębie miejscowości w gminie. Dodatkowo, podobnie jak w poprzednim pytaniu uznano za słabą stronę transport publiczny. Istotnym problemem, który podkreślają mieszkańcy, oprócz kwestii infrastrukturalnych stanowi również brak placówek edukacyjnych i opiekuńczo-wychowawczych, takich jak żłobek czy przedszkola (8,4%).

Pozostałe odpowiedzi uzyskały mniej niż 8% wskazań. Poniższy wykres przedstawia wszystkie odpowiedzi.

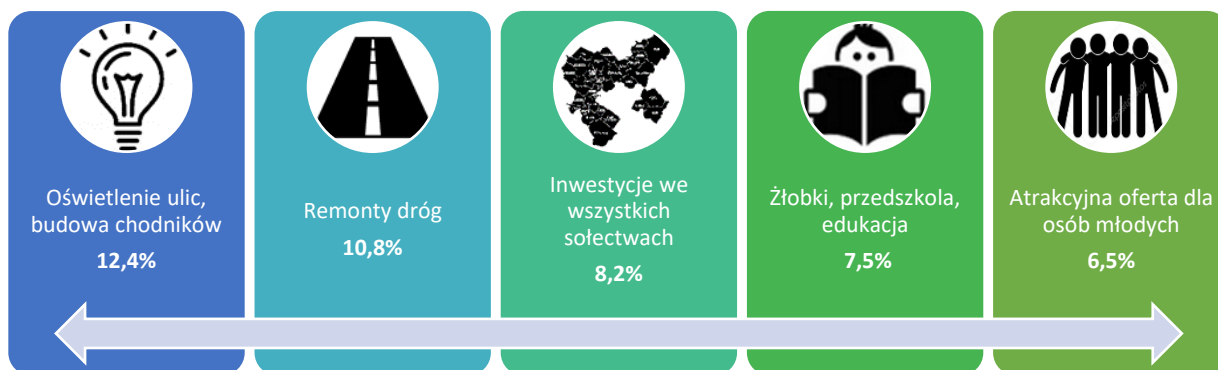
Wykres 6 Co Pani/Pana zdaniem jest największą wadą, słabą stroną Gminy Sanok?

Źródło: badanie własne, n=247.

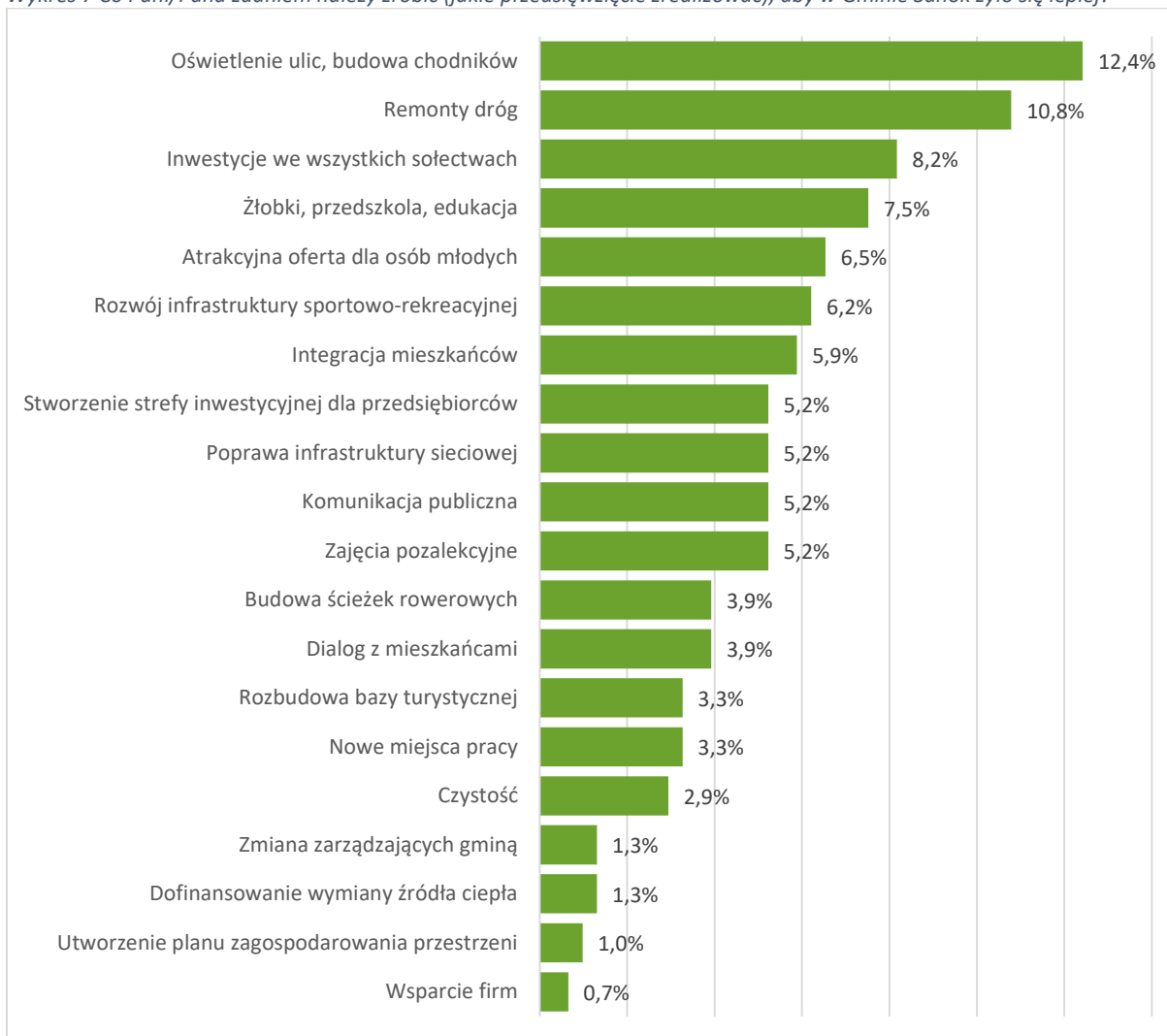
Mieszkańców zapytano, co ich zdaniem należy zrobić, lub jakie przedsięwzięcie zrealizować, aby w Gminie Sanok żyło się lepiej. Poniżej przedstawiono pięć odpowiedzi, które uzyskały najwięcej wskazań. W dużej mierze pokrywają się one z poprawą wskazanych w poprzednim pytaniu słabych stron. Przede wszystkim władze gminy powinny skupić się na kwestiach związanych z infrastrukturą drogową. Dla 12,4% respondentów istotna jest budowa oświetlenia ulic i chodników, a blisko 11% wskazuje na remonty dróg. Ponadto, działania oraz realizowane przedsięwzięcia i inwestycje, powinny być prowadzone na możliwie jak najszerszym terenie i powinny obejmować większość sołectw gminy, by nie doprowadzić do znaczących dysproporcji i różnic w rozwoju między poszczególnymi miejscowościami. Ważne dla mieszkańców jest również poszerzenie oferty kierowanej do osób

młodych oraz powstanie i rozbudowa placówek edukacyjnych i opiekuńczo-wychowawczych dla najmłodszych mieszkańców.

Poniżej przedstawiono wszystkie wskazane przez mieszkańców propozycje, dotyczące przedsięwzięć, które w najbliższym czasie powinny być zrealizowane, by w gminie Sanok żyło się lepiej.

Wykres 7 Co Pani/Pana zdaniem należy zrobić (jake przedsięwzięcie zrealizować), aby w Gminie Sanok żyło się lepiej?

Źródło: badanie własne, n=247.

W przypadku wyboru możliwych kierunków rozwoju gminy, które władze powinny wziąć pod uwagę, najwięcej wskazań otrzymał kierunek: silna gospodarka – 40,5% odpowiedzi. Następnie gmina sprawna i funkcjonalna (35,2%) oraz rozwój w oparciu o atrakcyjną ofertę spędzania czasu wolnego (33,6%). Mieszkańcy mieli również możliwość wskazania własnych, innych niż wskazane w pytaniu, kierunków rozwoju. Odsetek osób, które zaproponowało inny kierunek, wynosi 6,1%. Jedną z propozycji jest rozwój nowoczesnego rolnictwa, realizowany poprzez wykorzystanie potencjału rolniczego, wsparcie gospodarstw, zagospodarowanie ugorów czy scalenie gruntów. Drugim z częściej wskazywanych kierunków była gmina prorodzinna, rozwój w tym zakresie dotyczyłby przede wszystkim udzielania wsparcia rodzicom pracującym, poprzez rozbudowę placówek opieki żłobkowej i przedszkolnej na terenie gminy.

Wykres 8 Z zaproponowanych poniżej możliwych kierunków rozwoju Gminy Sanok proszę wybrać maksymalnie 2 kierunki, które jej władze powinny rozważyć jako najkorzystniejsze dla dalszego rozwoju gminy:

Źródło: badanie własne, n=247.

Kolejne pytanie dotyczyło problemów społecznych, które występują na terenie gminy. Ponad połowa mieszkańców wskazała, że problemem jest starzenie się społeczności. Problemu ilościowego na terenie gminy nie ma, a sytuacja dotycząca starzenia się społeczności w porównaniu do innych gmin powiatu sanockiego kształtuje się nieco lepiej, jednakże społeczność lokalna odczuwa potrzeby związane z rozbudowaniem oferty dedykowanej seniorom. Drugim obserwowanym problemem jest zaśmiecanie okolicy. Mimo że w poprzednich pytaniach czystość na terenie gminy została oceniona dość wysoko, blisko 43% odsetek wskazuje, że nadal pozostaje wiele do poprawy w tej kwestii. Oprócz tego, jednymi z częściej wskazywanych problemów okazał się być alkoholizm oraz wandalizm. 33,2% wskazało również na dużą liczbę osób bezrobotnych, na co obecnie wpływ w dużej mierze ma pandemia SARS-CoV2, która rozpoczęła się początkiem 2020 r.

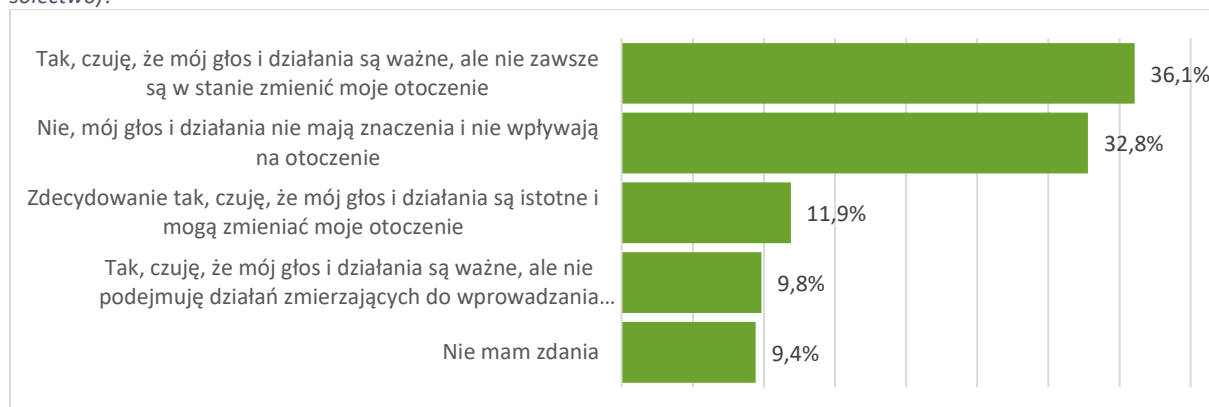
Tabela 6 Z poniższego katalogu problemów społecznych, proszę wskazać te, które Pani/Pana zdaniem w istotny sposób dotyczą Gminy Sanok.

Odsetek odpowiedzi	Problem
51,4%	Starzenie się społeczności
42,5%	Zaśmieszenie okolicy
39,6%	Alkoholizm
36,0%	Wandalizm/niszczenie mienia publicznego
33,2%	Duża liczba osób bezrobotnych
17,4%	Ubóstwo
16,2%	Bieda
8,9%	Przemoc w rodzinie
4,9%	Inne
4,0%	Narkomania
3,2%	Przestępczość nieletnich
1,6%	Przestępczość
1,2%	Bezdomność

Źródło: badanie własne, n=247.

W ostatnim pytaniu ankietowani zostali zapytani o ocenę ich wpływu na zmiany w ich najbliższym otoczeniu. 57,8% uważa, że ich głos i działania są ważne, w tym blisko 12% zdecydowanie stwierdza, że ich działania są w stanie zmienić otoczenie. 32,8% stwierdziło, że ich głos i działania nie mają znaczenia i nie wpływają na otoczenie.

Wykres 9 Czy uważa Pan(i), że ma Pan(i) realny wpływ na to, co dzieje się w Pani/Pana najbliższym otoczeniu (miejscowość, sołectwo)?

Źródło: badanie własne, n=247.

Załącznik nr 2 Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie Sanok, aneks do Strategii Rozwoju Gminy Sanok na lata 2021-2027

Polityka przestrzenna w systemie polityk publicznych

Polityka przestrzenna należy do sfery tzw. polityk publicznych, które rozumiane są, jako sfera świadomych i zorganizowanych działań struktur państwa i społeczeństwa wokół problemów publicznych. Można wyróżnić wiele typów polityk publicznych. Dużą rolę odgrywa wśród nich polityka rozwoju, która jest polityką horyzontalną, strategiczną, z którą związane są inne polityki publiczne, m.in. polityka przestrzenna.

Posługujemy się tu rozumieniem „polityk”, dotyczącym nie samego sprawowania władzy, ale działań w oparciu o przyjęte reguły. Nie należy ich utożsamiać z polityką rozumianą jako rywalizacja polityków i partii politycznych, choć częściowo się z nią łączą, gdyż o realizacji takiej czy innej koncepcji polityki publicznej przesądzają politycy. O ile polityka w ogólnym znaczeniu zajmuje się przede wszystkim sferą idei, zdobywania władzy i instrumentów jej egzekucji, to polityka publiczna, jako sfera praktyczna – przede wszystkim zagadnieniami związanymi z urzeczywistnianiem idei, i bliska jest zarządzaniu publicznemu.

Polityka w rozumieniu sprawowania władzy oparta jest na rywalizacji i konfliktach, natomiast polityka publiczna, aby była skuteczna, musi polegać na włączaniu i konsensusie. Skuteczność władzy wynika ze stopnia dominacji, zaś skuteczność polityk publicznych z zakresu współpracy. Obie sfery różnią się też horyzontem czasowym podejmowanych decyzji. Polityk sprawujący władzę musi na bieżąco reagować na gwałtownie zmieniającą się, złożoną rzeczywistość, natomiast polityki publiczne ze swej istoty muszą uwzględniać długookresowe trendy w określonych dziedzinach, w związku z czym posługują się długoterminowym horyzontem podejmowanych działań.

Polityka przestrzenna spełnia wszystkie kryteria polityk publicznych. Jest to bowiem planowa działalność, polegająca na wykorzystywaniu znajomości dostępnych zasobów oraz praw rządzących kształtowaniem i użytkowaniem przestrzeni w celu najbardziej racjonalnego jej zagospodarowania. W ramach polityki przestrzennej władze publiczne ustalają cele i środki kształtowania zagospodarowania przestrzennego w określonych, zmiennych w czasie warunkach zewnętrznych – społecznych, ekonomicznych, technicznych, a także politycznych. Polityka przestrzenna zajmuje się określeniem celów, wraz ze sposobami ich osiągnięcia, w zakresie użytkowania i przekształcania środowiska życia

człowieka, a więc wykorzystywanego przez niego zajmowanego terytorium. Musi ona wpływać na działania podejmowane przez liczne podmioty, czynnie zmieniające kształt tego środowiska.

Każdy z tych podmiotów kieruje się własnymi celami i motywami w swej ingerencji w terytorium, ogólniej mówiąc – przestrzeń. Tylko nieliczne z tych podmiotów mają świadomość bezpośrednich, a jeszcze rzadziej pośrednich, uwarunkowań i skutków swego działania. Wprawdzie wpływ każdego z nich na świat realny jest wycinkowy, ale ze względu na liczbę takich podmiotów sumaryczny efekt ich działania jest znaczący. W związku z pewną przypadkowością takich rozproszonych działań nie można mieć pewności, co do sumarycznego skutku, jaki za sobą przyniosą. Poprzez właściwą politykę przestrzenną władze mogą ograniczać potencjalny chaos, wynikający z tej przypadkowości. Obowiązek prowadzenia polityki przestrzennej zawarty jest w polskim prawie, wyznaczającym zakres formalnych kompetencji w tej sferze poszczególnych poziomów władzy.

Udział komponentu przestrzennego w polityce rozwoju może być różny, a w Polsce ukształtowany został zasadniczo przed procesem transformacji systemowej i w ostatnich trzech dekadach przeszedł jedynie ograniczony proces dostosowawczy. Na skutek tego przestał być wystarczająco skuteczny, stąd wymaga reform, przewidzianych w Strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju, przyjętej przez Radę Ministrów 14 lutego 2017 roku. Polegają one m.in. na integracji systemu programowania rozwoju z systemem planowania przestrzennego, co umożliwiłoby pełniejsze uwzględnienie uwarunkowań i lepsze wykorzystanie lokalnych potencjałów rozwoju.

W zależności od szczebla władzy publicznej rola poszczególnych komponentów procesu planowania rozwoju jest nieco inna. Komponent społeczno-gospodarczy dominuje na wyższych poziomach władzy (krajowym i regionalnym), natomiast komponent przestrzenny ma większe znaczenie na poziomie lokalnym (gmina). Powyższe założenia stały się podstawą ostatniej nowelizacji przepisów dotyczących zasad prowadzenia polityki rozwoju w kierunku wyższego stopnia zintegrowania podsystemów społecznych, gospodarczych i przestrzennych, a tym samym do zapewnienia skutecznej realizacji wyznaczonych celów rozwoju. Zintegrowane podejście, uwzględniające gospodarowanie przestrzenią na poziomie gminy będzie ewoluować w stronę takich regulacji i sposobów zarządzania przestrzenią, które odpowiadają procesom gospodarczym i społecznym w dłuższej perspektywie.

Instrumentacja polityki przestrzennej

Wdrażanie polityk publicznych można ułożyć w tzw. drabinę interwencji: na najniższym szczeblu władze powstrzymują się od działania, a na najwyższym narzucają swoje rozwiązania, czyli eliminują wybór obywatelowi, tworząc szczególne zakazy i ograniczenia. Ale władze mogą działać także na rzecz zwiększania skali wyboru, które ma przed sobą obywatel, lub nakierowywać go na niedokonywanie określonych wyborów, utrudniając dostęp do niektórych możliwości, lub na dokonanie określonego

wyboru czy zmianę przyzwyczajzeń. Zakres instrumentów oddziaływania jest dość szeroki: najbardziej skuteczne mogą być bezpośrednie inwestycje publiczne, realizujące potrzeby społeczne, ale też istotnie wpływające na zachowania inwestycyjne. Także zwolnienia podatkowe, granty i dotacje, usprawnienia organizacyjne oraz działania edukacyjno-informacyjne pozwalają na włączanie i skłanianie do określonego działania podmioty, które nie podlegają bezpośrednio władzy. Istnieje też sfera prawno-regulacyjna, ale jej skuteczność jest w Polsce przeceniana. Lepiej jest udoskonalać sposoby zarządzania przestrzenią, głównie poprzez zwiększanie wiedzy i poprawę dostępu do informacji o problemach specyficznych obszarów, w których żyją obywatele i funkcjonuje gospodarka. Wszystko to winno sprzyjać większej dynamice wzrostu, co jest obecnie podstawowym kryterium oceny polityk publicznych.

W dzisiejszych czasach przewagi konkurencyjne są krótkotrwałe ze względu na szybką dyfuzję innowacji do konkurentów o niższych kosztach pracy. Ważnym źródłem trwałych przewag konkurencyjnych staje się wysokiej jakości kapitał ludzki, mocno powiązany z wysokiej jakości przestrzenią miejską i społeczną. Dlatego też obserwuje się rosnące znaczenie zagospodarowania przestrzennego w obszarach zurbanizowanych, jako czynnika lokalizacji firm, które bazują na kapitale ludzkim, w tym na wiedzy i zaufaniu społecznym. Z tego też względu rola i znaczenie polityki przestrzennej w gospodarce wzrasta. Obejmuje ona dwa podstawowe komponenty: wewnętrzny i zewnętrzny.

Komponent wewnętrzny polityki przestrzennej gminy dotyczy stosowania tych instrumentów wpływających na przekształcenia przestrzenne, które prawo przypisało samej gminie. Pozwalają one na dokonywanie skoordynowanych przekształceń struktury przestrzennej poprzez koordynację różnorodnych polityk gminnych w aspekcie przestrzennym (np. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Strategia rozwoju gminy, Lokalne lub gminne programy rewitalizacji, czy też lokalne polityki środowiskowe lub społeczne). Twardym narzędziem może być również stanowienie prawa miejscowego (np. Plany zagospodarowania przestrzennego, uchwała krajobrazowa, Specjalne strefy rewitalizacji). Do tego dochodzą instrumenty ekonomiczne (programy, granty, subsydia), instrumenty społeczne (włączanie społecznościowe, partycypacja w kształtowaniu przestrzeni, propagowanie pożądanych wzorców zachowań) oraz instrumenty informacyjne (edukacja, dostępność informacji przestrzennej). W większości instrumenty te są, zgodnie z prawem, inicjowane przez organy gminy i realizowane przez nią samą lub pod jej kontrolą.

Komponent zewnętrzny polityki przestrzennej gminy dotyczy wywierania wpływu na stosowanie instrumentów oddziałujących na przekształcenia przestrzenne przez podmioty inne niż dana gmina, na przykład gminy sąsiednie, powiaty, obszary funkcjonalne czy metropolitalne, samorządowe

województwo czy wręcz władze krajowe - sejm, rząd czy instytucje przez nie powołane, które odpowiadają za rozwój poszczególnych komponentów przestrzeni, na przykład sieci infrastruktury (kolei, dróg i autostrad, szlaków żeglownych, lotnisk) albo obszarów chronionych. Podmioty te co do zasady kierują się interesem społeczności szerszej niż gminna, ale sposób w jaki rozumieją interes tej szerszej społeczności oraz jego komponenty, kształtowany jest w określonym procesie politycznym, na który wpływ może mieć także pojedyncza gmina, jeśli dostrzeże swój interes i będzie umiała go odpowiednio promować. Rozstrzygnięcia w zakresie polityki przestrzennej podejmowane na szczeblu wyższym niż gminny muszą bowiem brać pod uwagę również interes mieszkańców tej gminy.

Większa świadomość i zaangażowanie władz w obu wymienionych komponentach polityki przestrzennej mogą sprzyjać jej skuteczności, ale należy także liczyć w tym względzie na wzrost świadomości obywatelskiej. Zwiększanie wiedzy obywateli może spowodować wzrost poczucia identyfikacji z miejscem zamieszkania oraz świadomości własnej siły sprawczej w procesie rozwoju – to wymarzona sytuacja dla wzrostu zaangażowania obywatelskiego i kapitałowego. Zwiększanie partycypacji obywatelskiej i zaangażowania lokalnego biznesu może stanowić skuteczną przeciwwagę dla ograniczoności instrumentów sprawowania władzy.

Rekomendacje dla polityki przestrzennej gminy Sanok

Głównym wyzwaniem dla polityki przestrzennej jest prawidłowe rozpoznanie, klasyfikacja i uporządkowanie dostępnych zasobów przestrzeni a następnie umiejętne ich wykorzystanie w procesie rozwoju. Aby proces ten był efektywny musi wynikać lub odpowiadać obecnym i przyszłym potrzebom, lub realizować wypracowane kompleksowe wizje rozwoju. Rozpoznanie potrzeb oraz pojawiających się szans i możliwości ich zaspokojenia jest jednym z głównych komponentów polityki przestrzennej. Natomiast zaspokojenie rozpoznanych potrzeb lub realizacja przyjętych wizji najczęściej wiąże się z odpowiednim kształtowaniem struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru w powiązaniu z jego otoczeniem, czyli rozwoju jej poszczególnych węzłów i odpowiednich powiązań między nimi. Proces ten toczy się w czterech wymiarach: lokalnym, ponadlokalnym, regionalnym, a w szczególnych przypadkach także ponadregionalnym (np. krajowym).

Wymiar lokalny

W wymiarze lokalnym głównym wyzwaniem **kształtowania struktury przestrzennej** jest zapewnienie dostępności terenów pod rozwój funkcji mieszkaniowych wraz z towarzyszącymi im usługami (szczególnie istotne w związku z wzrastającą liczbą ludności w gminie będącą wynikiem poprawiającej się atrakcyjności osiedleńczej) oraz zapewnienie dostępności terenów przeznaczonych pod działalność gospodarczą – przemysłowo-składowych. Należy przy tym stosować zasady recyklingu przestrzeni, to znaczy oszczędnego gospodarowania zasobami i wykorzystania w pierwszej kolejności terenów

opuszczonych lub zdegradowanych („brownfield”) niż wchodzenia na nowe, niezagospodarowane tereny („greenfield”). Wiąże się to też z kształtowaniem sieci ekologicznej gminy – korytarzy zapewniających ciągłość obszarów przyrodniczych, zapewnienie właściwej jakości powietrza („przewietrzanie”), przy jednoczesnym wykorzystaniu do celów rekreacyjnych i komunikacji pieszej. W tym zakresie szczególnie istotne jest wykorzystanie potencjału rzeki San.

Osobnym zagadnieniem jest **rozwój przestrzeni publicznych, społecznych i sąsiedzkich**, przy czym należy podkreślić odrębność tych kategorii. Przestrzeń społeczna i sąsiedzka wiąże się z integracją społeczności poszczególnych miejscowości. Natomiast przestrzeń publiczna powinna integrować całą wspólnotę gminną i być magnesem przyciągającym gości z zewnątrz, co oprócz znaczenia społecznego i kulturowego może mieć też swój wymiar gospodarczy. Wszystko zależy od umiejętnego określenia programu użytkowego tych przestrzeni, tak aby stanowił on skuteczny magnes dla publiczności. Warto w tym względzie mieć też na uwadze zasadność tworzenia strategicznej rezerwy terenowej w zasobach gminnych, ułatwiającej rozbudowę infrastruktury społecznej adekwatnej do obecnych i przyszłych potrzeb.

Kształtując przestrzenie publiczne należy przede wszystkim pamiętać o ich **znaczeniu integracyjnym** dla lokalnej społeczności oraz **funkcjach symbolicznych** (kulturowych). Wskazane jest kierowanie się nowoczesnym paradygmatem gminy przyjaznej ludziom i klimatowi, czyli tzw. „**modelowi zielono-niebieskiemu**”, a nie „szaremu” (określanego potocznie „betonozą”). Takie podejście pozwala lepiej zaspokoić społeczne potrzeby, przy mniejszych kosztach oraz ułatwia szersze zaangażowanie społeczne.

W obliczu niezadowalającego stanu infrastruktury drogowej i słabej dostępności transportu publicznego rozwój **systemu komunikacyjnego** jest bardzo istotny. Powinien on odpowiadać pojęciu „zrównoważonej mobilności”, wykraczającemu poza kategorię „zrównoważonego transportu”, co jest szczególnie istotne z punktu widzenia zadań, stawianych przed polityką przestrzenną. Zrównoważony transport obejmuje funkcjonowanie infrastruktury, co jest jednym z głównych zagadnień planistycznych. Zadaniem polityki przestrzennej jest dziś również działanie po stronie popytu, czyli takie kształtowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej, aby w miarę możliwości racjonalizować i minimalizować zapotrzebowanie na wybrane elementy infrastruktury transportowej. Można to robić na różne sposoby, m.in. poprawiając strukturę przestrzeni i dywersyfikując środki transportu. Takie działania określa się terminem „**zrównoważonej mobilności**”. Decydującą rolę ma tu inicjatywa oddolna - wiele gmin opracowuje aktywne strategie w zakresie zrównoważonej mobilności stanowiącej alternatywę dla samochodów. Wymaga to koordynacji wielu działań, w takich dziedzinach jak planowanie przestrzenne, infrastruktura wraz z systemem opłat, prawo, normowanie, zarządzanie

ruchem, transport publiczny, architektura i urbanistyka, bezpieczeństwo oraz współpraca instytucjonalna. Jednym z kluczowych sposobów zaradzenia sytuacjom kryzysowym jest multimodalność. Polegająca na równoległym skoordynowanym zapewnieniu różnych środków i form transportu, umożliwiając użytkownikom wykorzystanie więcej niż jednego z nich, podróżowania na wiele sposobów, wieloma trasami. Istotą transportu multimodalnego jest bowiem przewóz osób lub towarów, przy użyciu większej liczby rodzajów transportu, z możliwością zmiany jednostki transportowej w trakcie podróży. Wymaga to zaprojektowania i wdrożenia spójnego zintegrowanego systemu transportowego z wieloma podsystemami. Wśród nich są podsystemy transportu pieszego i rowerowego.

Wymiar ponadlokalny

Gmina posiada specyficzny układ, skupiona jest wokół miasta Sanok, które jednocześnie stanowi jej siedzibę. Pierścieniowe położenie gminy Sanok w terenach o zróżnicowanym ukształtowaniu i pokryciu, objętych różnymi formami ochrony prawnej i innym stopniu zainwestowania i wyposażenia w infrastrukturę techniczną pozwala na wyodrębnienie trzech jednostek o odmiennych funkcjach:

- Północno-wschodnia część gminy, obejmująca dolinę Sanu, wchodząca w granice obszaru chronionego krajobrazu oraz obszarów Natura 2000 – głównymi funkcjami tej części są funkcje ochronne oraz funkcje turystyczno-rekreacyjne. Funkcje uzupełniające to mieszkalnictwo i leśnictwo.
- Zachodnia i południowa część gminy jest powiązana siecią komunikacyjną dróg krajowych i wojewódzkich oraz linią kolejową z mocno rozwiniętą siecią osiedleńczą. Na południu wchodzi w granice obszaru chronionego krajobrazu, w części środkowej posiada najlepsze w całej gminie kompleksy rolne. Wyposażona jest w surowce mineralne i bitumiczne. Głównymi funkcjami tej jednostki jest: rolnictwo, mieszkalnictwo, pozyskiwanie gazu i ropy, możliwość rozwoju usług, rzemiosła, przemysłu w oparciu o posiadane zasoby. Funkcjami uzupełniającymi są rekreacja i wypoczynek (szczególnie w południowej części) oraz uzupełnianie wzajemnych usług w relacji gmina - miasto.
- Wschodnia część gminy, oddzielona od reszty gminy miastem Sanok, wchodząca w granice obszaru chronionego krajobrazu oraz obszarów Natura 2000 wyposażona jest w drogę krajową oraz w linię kolejową. Położenie oraz posiadane walory krajobrazowe również mają wpływ na sposób zagospodarowania i użytkowania terenu. Funkcjami równorzędnymi są: rolnictwo, leśnictwo, rekreacja, mieszkalnictwo i funkcje ochronne.

Wymiar regionalny

W obszarze województwa podkarpackiego gmina miejska Sanok stanowi ośrodek najniższego rzędu – ośrodek wiejski. Na jej potencjał istotnie wpływa przynależność do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Sanok-Lesko. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wskazuje na przynależność gminy do wiejskiego obszaru funkcjonalnego uczestniczącego w procesach rozwojowych. W związku z tym celem polityki przestrzennej jest utrzymanie i rozwijanie więzi społeczności lokalnych oraz zachowanie prawidłowych relacji pomiędzy istniejącymi strukturami przestrzennymi; najważniejszym zagrożeniem są dezintegracja i niepełne procesy urbanizacyjne.

Jednocześnie gmina położona jest w Górskim Obszarze Funkcjonalnym, w związku z czym predestynowana jest do aktywizacji społeczno-gospodarczej w oparciu o potencjał przyrodniczo-kulturowy. Dodatkowo, w związku z położeniem w granicach Przygranicznego Obszaru Funkcjonalnego wskazuje się na możliwy rozwój usług (w tym o charakterze dystrybucyjnym i logistycznym) z uwzględnieniem potrzeb związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa.

Na potencjał gminy wpływa także położenie w obszarze funkcjonalnym Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej. Jest to przede wszystkim obszar o podwyższonej aktywności społeczno-gospodarczej, którego jedną z osi stanowi droga krajowa nr 19, będącą osią komunikacyjną na kierunku północ-południe (docelowo szlak transportowy „Via Carpathia” łączący kraje bałtyckie z krajami Europy Południowej).

Rozwój obszaru powinien zostać wzmocniony wzrostem atrakcyjności turystycznej oraz konkurencyjnością produktu turystycznego. Należy w tym celu wykorzystać potencjał istniejących zasobów turystycznych gminy - różnorodność ukształtowania terenu i bogactwo przyrodnicze – łagodne góry, lasy, rzeka San, Beskid Niski i Góry Słonne, liczne formy przyrody (obszar chronionego krajobrazu, Natura 2000 (OSO i SOO), park krajobrazowy, rezerwat). Nie mniej istotne jest wykorzystanie potencjału do rozwoju turystyki pielgrzymkowej i sakralnej - w oparciu o Sanktuarium św. Andrzeja Boboli w Strachocinie.

Z punktu widzenia rozwoju kluczowa jest poprawa dostępności przez inwestycje drogowe i kolejowe. Istotne jest także pobudzanie rozwoju i przeciwdziałanie procesom marginalizacji.

Załącznik nr 3 Mapy zagrożenia i ryzyka powodziowego